

**ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ACENTENİN DENKLEŞTİRME TALEP HAKKI

SERKAN SAYGILI

EYLÜL 2013

Tez Başlığı : Acentenin Denkleştirme Talep Hakkı

Tezi Hazırlayan : Serkan Saygılı

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı:

Prof. Dr. Mehmet YAZICI
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Vekili

Bu tezin yüksek lisans derecesi elde etmek için gerekli koşulları sağladığımı onaylarım.

Prof. Dr. Hamdi MOLLAMAHMUTOĞLU
Özel Hukuk Anabilim Dalı Başkanı

Bu tez, tarafımdan incelenmiş olup Yüksek Lisans Tezi olarak uygun bulunmuştur.

Yrd. Doç. Dr. Şirin GÜVEN
Tez Danışman

Tez sınav Tarihi : 22.07.2013

Tez Jüri Üyeleri :

Prof. Dr. Fırat ÖZTAN

(Çankaya Üniv.)

Yrd. Doç. Dr. Burçak YILDIZ

(Ankara Üniv.)

Yrd. Doç. Dr. Şirin GÜVEN

(Çankaya Üniv.)

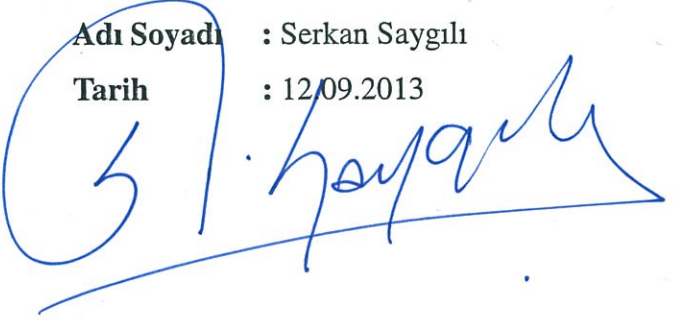

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları bilimsel etik kurallarını gözeterek ifade ettiğimi ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Adı Soyadı : Serkan Saygılı

Tarih : 12.09.2013

ÖZET

ACENTENİN DENKLEŞTİRME TALEP HAKKI

SAYGILI, Serkan

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Şirin GÜVEN

Eylül 2013, 169 sayfa

Bu çalışmanın amacı, ilk kez 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile yasal düzenlemeye kavuşturulan acentenin denkleştirme talep hakkını ayrıntılı olarak incelemektir.

Acente, müvekkil tarafından üretilen mal ve hizmetlerin işletme merkezi dışında da pazarlanması için faaliyet gösteren ve tacire bağımlı bir hukuki konuma sahip olmaksızın tacire yardımcı olan kimseye denmektedir. Acentelik sözleşmesi süresi boyunca acente, müvekkile ait ürün ve hizmetleri pazarlamakta ve bu sayede müşteri çevresi oluşturmaktadır. Acentenin, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra oluşturmuş olduğu bu müşteri çevresinden yararlanamayacak olması; bunun karşısında müvekkilin bu müşteri çevresinden tek taraflı yararlanacak olması acentenin denkleştirme talep hakkının hukuki sebebini oluşturmaktadır.

Acentenin bu talebinin hukuki niteliği, koşulları, hesaplama yöntemleri ve diğer özellikler tez konumuzu oluşturmaktadır. Çalışmamızda varılan sonuç olarak acentenin denkleştirme talep edebilmesinin başlıca koşulları; acentelik sözleşmesinin denkleştirme talep edebilecek şekilde sona ermesi, müvekkilin acente tarafından kazandırılan müşteri çevresinden sözleşmenin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde etmesi, acentenin ücret kaybına uğraması ve denkleştirme talebinin hakkaniyete uygun olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Acente, Denkleştirme, Hakkaniyet, Müşteri Çevresi, Tazminat, Karşılık, Ücret

ABSTRACT

THE RIGHT OF THE AGENT TO REQUEST THE EQUALIZATION

SAYGILI, Serkan

Institute of Social Sciences Department of Private Law

Thesis Advisor: Ass. Prof. Dr. Şirin GÜVEN

September 2013, 169 pages

The objective of this study is to examine the right of the agent to request for equalization, which was first legally regulated with Turkish Commercial Code numbered 6102, in detail.

Agency is defined as the entity, which operates for marketing of goods and services, produced by client, out of head office as well and which assists merchant without having a legal status dependent on merchant. In the course of the agency agreement, agency markets products and services of client; that way, it builds a circle of customers. The fact that agency will not benefit from this customer portfolio built after expiration of the agency agreement; correspondingly, the client will derive benefit from this circle of customers unilaterally constitute the legal cause of agency's right of claim for adjustment.

Legal character, terms, calculation methods and other properties of the agency's right constitute our thesis subject. According to the conclusion reached in our study, the major conditions for agency to be able to request equalization: the agency agreement's expiration enables the request for equalization; client can derive significant benefits from the customer portfolio which was built by agency, after expiration of the agreement as well; agency incurs pay loss and the principle of justice requires that the agency be paid equalization compensation.

Key Words: Agency, Equalization, Equity, Customer Portfolio , Compensation, Equivalent, Pay

TEŞEKKÜR

Tez alıőmalarım süresince değerli yardım ve katkılarıyla beni bilgilendiren ve yönlendiren tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Şirin Güven'e ve manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan aileme teőekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
TEŞEKKÜR SAYFASI.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR.....	XIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK ACENTELİK SÖZLEŞMESİ, SÖZLEŞMENİN SONA ERMESİ VE BUNUN HUKUKİ SONUÇLARI

1. GENEL OLARAK ACENTELİK SÖZLEŞMESİ.....	3
I. ACENTE KAVRAMI VE UNSURLARI.....	3
A. Kavram.....	3
B. Unsurlar.....	4
1. Ticari İşletme Sahibine Tabi Olmama.....	4
2. Acentelik İlişkisinin Sözleşmeye Dayanması.....	6
3. Acentenin Belirli Bir Yer veya Bölge İçerisinde Faaliyette Bulunması.....	7
4. Süreklilik.....	8
5. Meslek Edinme.....	9
6. Acentenin Aracılık Etmesi veya Tacir Adına Sözleşme Yapması.....	10
C. Tacir Sıfatı.....	12
II. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN ŞEKLİ VE HUKUKİ NİTELİĞİ.....	13
A. Acentelik Sözleşmesinin Şekli.....	13
B. Acentelik Sözleşmesinin Hukuki Niteliği.....	15
III. ACENTELİK TÜRLERİ.....	17
A. Aracı Acente.....	18
B. Sözleşme Yapma Yetkisini Haiz Acente.....	19

IV. BENZER SÖZLEŞMELERDEN VE İŞLEMLERDEN FARKI.....	20
A. Simsarlık Sözleşmesi.....	20
B. Komisyon Sözleşmesi.....	21
C. Franchise Sözleşmesi.....	22
D. Tek Satıcılık Sözleşmesi.....	24
E. Genel Temsil Yetkisi.....	27
F. Vekalet Sözleşmesi.....	29
V. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN HÜKÜMLERİ.....	29
A. Genel Olarak.....	29
B. Acentenin Borçları ve Hakları.....	30
1. Borçları.....	30
a. Müvekkilin İşlerini Görme ve Menfaatlerini Koruma Borcu.....	30
b. Şahsen İfa Borcu.....	32
c. Önleyici Tedbirleri Alma Borcu.....	33
d. Müvekkile Ait Paranın İadesi Borcu.....	34
2. Hakları.....	34
a. Ücret Hakkı.....	35
b. Acentenin Tekel Hakkı.....	36
c. Olağanüstü Masrafları Talep Etme Hakkı.....	37
d. Hapis Hakkı.....	40
C. Müvekkilin Borçları ve Hakları.....	41
2. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ VE SONUÇLARI.....	42
I. SONA ERME.....	42
A. Genel Olarak.....	42
B. Kendiliğinden Sona Erme.....	43
1. Sürenin Dolması.....	43
2. Taraflardan Birinin Ölümü, İflâsı, Kısıtlanması.....	44
3. Sonraki İmkânsızlık.....	46
C. İrade Beyanı ile Sona Erme.....	47
1. Sözleşme ile Sona Erme.....	47
2. Tek Taraflı İrade Beyanı ile Sona Erme (Fesih).....	48
a. Genel Olarak.....	48

aa. Olağan Fesih.....	49
bb. Olağanüstü Fesih	52
D. Diğer Sona Erme Nedenleri.....	55
II. SONA ERMENİN SONUÇLARI.....	55
A. Genel Olarak.....	55
B. Ücretlerin Ödenmesi.....	56
1. Ücret İsteme Hakkı.....	56
a. Genel Olarak.....	56
b. Acentenin Ücret Talep Edebileceği Haller.....	57
c. Ücrete Hak Kazanma Zamanı.....	60
d. Ücretin Miktarı ve Hesabı.....	63
e. Ücretin Ödenme Zamanı.....	63
C. Tazminat Hakkı.....	64
1. Genel Olarak.....	64
2. Türk Ticaret Kanunu'nun 121. Maddesinin 4. Fıkrası Bakımından.....	66
a. Koşulları.....	66
aa. Sözleşmenin Fesih Yolu ile Sona Erdirilmesi.....	66
bb. Başlanmış İşlerin Tamamlanmaması.....	68
b. Talep Edebilecek Kişiler.....	69
3. Türk Ticaret Kanunu'nun 121. Maddesinin 5. Fıkrası Bakımından	70
D. Rekabet Yasağı.....	71
E. Denkleştirme Talebi.....	73
F. Zamanaşımı.....	74

İKİNCİ BÖLÜM

ACENTENİN DENKLEŞTİRME TALEP HAKKI VE KOŞULLARI

1. ACENTENİN DENKLEŞTİRME TALEBİNİN ÖZELLİKLERİ.....	74
I. GENEL OLARAK.....	74
II. DENKLEŞTİRME TALEBİ KAVRAMI VE AMACI.....	75
A. Kavram.....	75
B. Amaç.....	76
III. YABANCI HUKUK SİSTEMLERİNDEKİ İLGİLİ DÜZENLEMELER.....	78

A. Avrupa Birliği.....	79
B. Almanya.....	80
C. İsviçre.....	83
IV. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ.....	85
A. Genel Olarak.....	85
B. Denkleştirme Talebinin TTK m. 121/IV Hükümündeki Tazminattan Farkı...	86
C. Denkleştirme Talebinin TTK m. 121/V Hükümündeki Tazminattan Farkı....	87
D. Denkleştirme Talebinin Genel Hükümlere Göre Talep Edilebilen Tazminattan Farkı.....	89
E. Denkleştirme Talebi Hakkında Yargıtay'ın Tutumu.....	90
V. UYGULAMA ALANI.....	94
A. Sigorta Acentelerinde Uygulanabilirliği.....	95
1. Denkleştirme Talebinin Sigortacılık Kanunu'nda Düzenlenişi.....	95
2. Sigorta Acentelerinin Denkleştirme Talep Hakkı.....	97
B. Kıyasen Uygulanabilecek Diğer Alanlar.....	98
1. Tek Satıcılık Sözleşmesinde.....	98
2. Franchise Sözleşmesinde.....	101
VI. 6102 SAYILI TÜRK TİCARET KANUNU'NDA DENKLEŞTİRME TALEBİNİN DÜZENLENİŞİ.....	103
2. ACENTENİN DENKLEŞTİRME TALEBİNİN ŞARTLARI.....	106
I. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ.....	107
A. Sürenin Dolması.....	108
B. Taraflardan Birinin Ölümü, İflâsı, Kısıtlanması.....	110
C. Sonraki İmkânsızlık.....	112
D. Tarafların Anlaşması.....	113
E. Olağan Fesih.....	114
F. Olağanüstü Fesih.....	116
1. Genel Olarak.....	116
2. Acentenin Sözleşmeyi Müvekkilden Kaynaklanan Sebeplerden Ötürü Haklı Sebeple Feshetmesi.....	117
3. Müvekkilin Sözleşmeyi Haklı Sebeple Feshetmesi.....	118
II. DENKLEŞTİRME TALEP HAKKININ İLERİ SÜRÜLMESİ.....	119

III. MÜVEKKİLİN ACENTE TARAFINDAN KAZANDIRILAN MÜŞTERİ ÇEVRESİNDEN SÖZLEŞMENİN SONA ERMESİNDEN SONRA DA ÖNEMLİ MENFAATLER ELDE ETMESİ.....	120
A. Yeni Müşteri Kavramı.....	120
B. Önemli Menfaat Kavramı.....	122
IV. ACENTENİN ÜCRET KAYBINA UĞRAMASI.....	124
V. DENKLEŞTİRMENİN HAKKANİYETE UYGUN OLMASI.....	127

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DENKLEŞTİRME MİKTARININ HESAPLANMASI VE DENKLEŞTİRMENİN ÖZELLİKLERİ

1. DENKLEŞTİRME BEDELİNİN HESAPLANMASI.....	129
I. GENEL OLARAK.....	129
II. DENKLEŞTİRME BEDELİ İÇİN BİR ÜST SINIR BELİRLENMESİNİN GEREKLİ OLUP OLMADIĞI SORUNU	130
III. DENKLEŞTİRME BEDELİNİN HESAPLANMASI YÖNTEMİ.....	132
A. Ham Karşılığın Hesaplanması.....	133
1. Müvekkilin Menfaatinin Tespiti.....	133
2. Acentenin Kaybının Tespiti.....	135
B. Hakkaniyet Denetimi.....	137
1. Genel Olarak.....	137
2. Hakkaniyet Denetimi Neticesinde Acentenin Talep Edebileceği Denkleştirme Miktarını Azaltan Durumlar	139
a. Markanın Etkisi.....	139
b. Toplam Cironun Azalması.....	140
c. Acentenin Rekabet Yasağını İhlal Etmesi.....	141
d. Sözleşmenin Sona Erme Nedenleri.....	142
e. Diğer İndirim Sebepleri.....	143
3. Acentenin Denkleştirme Bedelini Etkilemeyen Durumlar.....	144
C. Denkleştirme Bedelinin Üst Sınırının Hesaplanması.....	145
1. Genel Olarak.....	145

2. Üst Sınırın Hesaplanmasında Acentenin Gider Kalemleri Dikkate Alınmalı mıdır?.....	148
IV. DENKLEŞTİRME BEDELİNİN HESAPLANMASINA İLİŞKİN	
ÖRNEK.....	149
2. DENKLEŞTİRMENİN ÖZELLİKLERİ.....	152
I. HAKKIN VAZGEÇİLMEZLİK KARAKTERİ.....	152
II. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN İLERİ SÜRÜLME SÜRESİ VE ZAMANAŞIMI.....	153
SONUÇ.....	155
KAYNAKÇA.....	163
ÖZGEÇMİŞ.....	169

KISALTMALAR

AD	: Adalet Dergisi
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
Art	: Artikel
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
B	: Baskı
BB	: Der Betriebs- Berater
b	: Bend
BATİDER	: Banka Ticaret Enstitüsü Dergisi
BGH	: Bundesgerichtshof (Alman Federal Mahkemesi)
BGHZ	: Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen
BK	: Borçlar Kanunu
bkz.	: Bakınız
BTHAE	: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü
C	: Cilt
c.	: Cümle
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
dn.	: Dipnot
E.	: Esas
ESADER	: Eskişehir İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Dergisi
ETTK	: Eski Türk Ticaret Kanunu
f.	: Fıkra
HD	: Hukuk Dairesi
HGB	: Handelsgesetzbuch (Alman Ticaret Kanunu)
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
İBD	: İzmir Barosu Dergisi
İsvBK	: İsviçre Borçlar Kanunu
JR	: Juristenrundschau
K.	: Karar

m.	: Madde
NJV-RR	: Rechtsprechungsreport der NJW
OLG	: Oberlandgericht (Alman Eyalet Yüksek Mahkemesi)
OR	: Obligationenrecht (İsviçre Borçlar Kanunu)
RG	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.	: Tarih
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TD	: Yargıtay Ticaret Dairesi
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
VersR	: Versicherungsgrect, Juristische Rundschau für die Individualversichurg
vd.	: Ve devamı
Yarg.	: Yargıtay

GİRİŞ

Sanayi ve ekonomi alanında yaşanan hızlı gelişmeler işletme sahiplerinin mal ve hizmetlerinin pazarlanmasında kendilerine yardımcı olacak kişilere ihtiyaç duymalarına neden olmuştur. Bu ihtiyaç sonucu ortaya çıkan acentelik ve acentelik kurumu, günümüz ticaret hayatının vazgeçilmez unsurlarından bir tanesidir.

Çalışmamıza konu olan “*Acentenin denkleştirme talep hakkı*” acentenin faaliyetleri neticesinde işletmeye kazandırmış olduğu müşteri çevresinin bir karşılığıdır. Acente faaliyetleri neticesinde müvekkilin müşteri çevresini genişletmekte ancak acentelik sözleşmesi sona erdiğinde müvekkil, acente tarafından oluşturulan bu müşteri çevresinden tek taraflı olarak yararlanmaktadır. Denkleştirme talebi işte bu noktada devreye girerek müvekkile kalan müşteri çevresi nedeniyle acenteye uygun bir karşılık ödenmesini öngörmektedir.

Acentenin denkleştirme talep hakkı 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nda düzenlenmemiştir. 86/653 sayılı Avrupa Birliği Direktifi’nin 17-18 maddelerinde, Alman Ticaret Kanunu’nun 89b maddesinde ve İsviçre Borçlar Kanunu’nun 418u maddesinde düzenlenen acentenin denkleştirme talep hakkının 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nda düzenlenmemiş olması öğretide farklı görüşlerin ileri sürülmesine ve mahkeme kararlarının uygulamaya yön vermesine neden olmuştur. Türk Hukuku’nda mevcut bu boşluk ilk defa 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile hukuki düzenlemeye kavuşturulmuştur.

Bu konunun tez konusu olarak seçilmesinin temel nedeni, acentenin bu hakkının ilk defa yasal düzenlemeye kavuşturulmuş olması ve bu düzenlemenin uygulamada nasıl yorumlanacağına yönelik inceleme yapılmasından ileri

gelmektedir. Bu kapsamda hazırlamış olduğumuz tez çalışmamız 3 ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde genel hatlarıyla acentelik sözleşmesi ve acentelik sözleşmesinin sona erme nedenleri ele alınmıştır. İkinci bölümde 6762 sayılı eski Türk Ticaret Kanunu'nun yürürlükte bulunduğu dönemdeki uygulamaya yön veren mahkeme kararları ile yabancı hukuk sistemlerindeki uygulamalar incelenmiş ve devamla acentenin bu talebinin yürürlükte bulunan TTK ile nasıl düzenlendiği ve talebin koşullarının neler olduğu ortaya konmuştur. Üçüncü bölümde ise uygulamanın yön vereceğini düşündüğümüz denkleştirme miktarının nasıl hesaplanacağına ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK ACENTELİK SÖZLEŞMESİ, SÖZLEŞMENİN SONA ERMESİ VE BUNUN HUKUKİ SONUÇLARI

1. GENEL OLARAK ACENTELİK SÖZLEŞMESİ

I. ACENTE KAVRAMI VE UNSURLARI

A. Kavram

Acente¹, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu² m. 102/I'de tanımlanmıştır³. Madde hükmüne göre acente, *“Ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi işletmeye bağlı bir hukuki konuma sahip olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak, belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o tacir adına yapmayı meslek edinen kimseye”* denir.

Tanımdan da açıkça anlaşıldığı üzere acente, tacire bağımlı bir hukuki konuma sahip olmaksızın tacire yardımcı olan kimseye denmektedir. Bu hüküm kapsamında acente iki ana faaliyette bulunabilmektedir. Bunlardan ilki, ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmek, diğeri ise tacir adına sözleşme

---

¹ Öğretide “acente” veya “acenta” olarak kullanılan bu kavram Türk Ticaret Kanunu’nda (TTK) ve imla kılavuzlarında “acente” olarak kullanıldığından dolayı biz de bu çalışmamızda “acente” terimini kullanacağız.

² 14 Şubat 2011 tarih ve 27846 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

³ Türk Ticaret Kanunu m. 102/I, yürürlükten kaldırılan 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu (ETTK) m. 116/I’in karşılığı olarak düzenlenmiş olup madde hükmünde köklü bir değişiklik yapılmamıştır. Öğretide getirilen eleştirileri karşıladığı anlaşılan madde hükmünde ETTK’ da yer alan “işletme adına yapmak ifadesi”, TTK ’da “bunları tacir adına yapmak” şeklinde değiştirilmiştir. Bunun dışında eski madde hükmü aynen korunmuş olup tanım biraz daha Türkçeleştirilmiştir.

akdetmektir. Bu görevlerini ifa ederken müvekkilden bağımsız olarak karar alabilmesi, acentenin bağımsız tacir yardımcısı olduğunu göstermektedir⁴.

B. Unsurlar

Acentenin diğer tacir yardımcılarında farklarının ortaya konulması bahsinde acentenin tanımından yola çıkarak unsurlarının ortaya konulması gerekmektedir. Buna göre acentenin unsurları şu şekilde ele alınabilir:

1. Ticari İşletme Sahibine Tâbi Olmama

TTK m. 102/I'e göre acentenin, ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi işletmeye bağlı bir hukuki konuma sahip olmaması gerekmektedir. Başka bir ifade ile, acente bağımsız tacir yardımcılarında olup, bağımsız olarak ticari işletme işletir ve kural olarak, tacir vasfını sahiptir. Acentenin bağımsız olmasının tespitinde bazı kriterler göz önünde bulundurulmalıdır. Öğretideki bir görüşe göre⁵ "faaliyet düzenini, çalışma saatlerini ve zamanını" acente kendisi ayarlayabiliyorsa bağımsız sayılmaktadır⁶. Ancak bazı durumlarda işin niteliği gereği acente, kendi çalışma saatlerini kendisi ayarlayamaz. Bu durumda salt bu sebeple acentenin bağımsız olmadığını söylemek bizleri yanlış neticelere

---

⁴ Öğretideki görüşlere paralel olarak bkz. Ayan, Özge: Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı ("*Denkleştirme*"), Ankara 2008, s. 20.

⁵ Kayıhan, Şaban: Türk Ticaret Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu Işığında Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi, 4. Bası, Ankara 2011, s. 37; Arkan, Sabih: 6335 sayılı Kanun'la Değişik Türk Ticaret Kanunu'na Göre Hazırlanmış Ticari İşletme Hukuku ("*Ticari İşletme*"), B.17, Ankara 2012, s. 198, Kınacıoğlu, Naci: Acente ve Acentelik Sözleşmesi, Ankara 1963, s.11.

⁶ Yargıtay'ın "...acentenin tanımından da anlaşılacağı üzere en önemli unsuru ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya hizmetli gibi tacire bağımlı olmamasıdır. Acente kendi faaliyet düzenini, çalışma saatlerini ve zamanını serbestçe tayin edebiliyorsa bağımsız sayılır. Acente, bağımsızlık ilkesi gereği, kural olarak işletmenin masraflarını ve rizikosunu bizzat taşımalı, kendi personelini kendisi tayin etmeli, kendi firmasına ilişkin antetli kağıtları kullanmalı, kendi ticari defterlerini tutmalı, müşterilerini kendisi seçmeli kısaca kendi ticari işletmesini bağımsız bir tacir sıfatıyla işletmelidir. Bu sebeple müvekkili acenteye faaliyet ve çalışma düzenine ilişkin olarak idari nitelikli emir ve talimat veremez." yönündeki kararı acentenin bağımsız tacir yardımcısı olması olgusunu desteklemektedir. (Yarg. 22. HD, 27.09.2011 T., 2011/6292 E., 2011/1212 K. sayılı ilamı (bkz. www.kazanci.com).

götürebilecektir. Nitekim *Tekinalp*⁷, bu hususta benzin istasyonu yahut hergün 24 saat çalışması gereken gaz bayii örneğini vermiştir. Bu halde, acentenin hergün 24 saat çalışmasının işin niteliğinden kaynaklandığı ve acentenin bağımsızlığını etkileyemeyeceği aşikârdır.

Acentenin bağımsız olarak nitelendirilmesinin bir diğer ölçütü de kural olarak işletmesinin giderlerini ve iş rizikolarını kendisinin üstlenmesi, kendi personelini kendisinin istihdam etmesidir. Müvekkilin, acentenin faaliyet ve çalışma yönetimine ilişkin olarak idari nitelikte emir ve talimat vermesi söz konusu değildir. Hal böyle olmakla beraber, acentenin müvekkiline bilgi verme yükümlülüğü kapsamında, müvekkilin yapılacak sözleşmenin türü ve içeriği bakımından vereceği talimatlar bağımlılık olarak düşünülmemeli, bu gibi durumlar ikili ilişkinin çerçevesi dâhilinde ele alınmalıdır.⁸

Acentenin bağımsızlık unsurunun tespitinde kriter olarak kabul edilebilecek bir diğer ölçüt de acenteye verilen ücretin şeklidir. Müvekkil ile yapılan sözleşmede, yardımcıya, aracılıkta bulunulan veya fiilen yapılan sözleşmeler için ücret ödeneceği kararlaştırılmışsa, bu durum acentelik ilişkisinin varlığına delil teşkil edecektir. Aksi takdirde örneğin, acente için aylık ücret ödenmesi durumunda müvekkile bağımlılık doğacağından acentelik ilişkisinden bahsetmek mümkün olmayacaktır.⁹ Kanaatimizce acentelik ilişkisi değerlendirilirken bu ölçüt tek başına kriter olarak kabul edilmemeli, acentenin bağımsızlığına delil teşkil edebilecek diğer unsurlar ile beraber ele alınmalıdır. Acentelik sözleşmesinde acentenin bağımsızlığı konusunda

---

⁷ Tekinalp, Gülören: Acente Sözleşmesine Uygulanan Kanunlar İhtilafı Kuralı, BTHAE, İstanbul 1972, s. 22.

⁸ Ayan, Özge: “6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun Acentelik Kısımında Getirdiği Yenilikler” (“Acente”), DEUHFD, C. 12, S. 2, 2010, s. 81; Arkan, Ticari İşletme, s. 198, Kayıhan, s. 38.

⁹ Hatemi, Hüseyin/Serozan, Rona/Arpacı, Abdülkadir: Borçlar Hukuku, Özel Bölüm, İstanbul 1992, s. 470; İmregün, Oğuz: Kara Ticaret Hukuku Dersleri, 13. Bası, Ankara 2005, s. 134; Kayıhan; s.38; Arkan, Ticari İşletme, s. 198.

tereddüde düşürecek düzenlemelerin yer alması durumunda bu hükümlerin uygulama şekli ve sözleşmenin muvazaalı olup olmadığına dikkat edilmesi gerekmektedir.¹⁰ Zira bu unsurları barındırmayan bir sözleşmenin acentelik sözleşmesi olarak nitelendirilmesi veya bu unsurları taşıyan bir sözleşmenin farklı isimlendirilmesi sonucu değiştirmeyecektir.¹¹

2. Acentelik İlişkisinin Sözleşmeye Dayanması

TTK m. 102/I'de yer alan acente tanımında, "... bir sözleşmeye dayanarak" ifadesinden acente sözleşmesinin bir sözleşmeye dayanması gerektiği açıkça anlaşılmaktadır.

Hal böyle olmakla beraber, öğretide bazı yazarlar TTK'da acentelik sözleşmesinin şeklinin belirtilmediğini, dolayısıyla bu sözleşmenin açık veya örtülü bir şekilde yapılabileceğini, sözleşme unsurunun gerekli olmadığını ileri sürmektedir.¹² Buna karşılık, öğretide yer alan diğer bir görüşe göre ise, acentelik ilişkisi müvekkil ile acente arasında yapılan bir sözleşme ile doğar, ancak TTK'da sözleşmenin şekli hususunda bir düzenleme bulunmadığından sözleşme sözlü olarak da kurulabilir. Bu itibarla aracı acentelik ilişkisi bakımından sözleşmenin şeklinin sıhhat şartı değildir¹³. *Kayıhan*, öğretideki baskın görüşe paralel olarak, acenteliğin bir sözleşmeye dayanması gerektiğini ve bunun, acenteliğin bir unsuru olduğunu savunmaktadır¹⁴. Kanaatimizce, TTK 'da yer alan mevcut düzenleme karşısında,

---

¹⁰ Birben, Erhan: "Müvekkil Tacir ile Acentenin İşçileri Arasında Bir İş İlişkisi Mevcut mudur?", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 7, S. 1, İzmir 2007, s. 59.

¹¹ Ayan, Denkleştirme, s. 22.

¹² Karayalçın, Yaşar: Ticaret Hukuku Dersleri, C. 3, Giriş, Ticari İşletme, Ankara 1973, s. 517, Tekinalp, s. 26.

¹³ Karahan, Sami: Ticari İşletme Hukuku, 23. Baskı, Konya 2012, s. 315; Domaniç, Hayri: Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C. 1, İstanbul 1990, s. 309; Ayhan, Rıza/ Özdamar, Mehmet/ Çağlar, Hayrettin: Ticaret Hukuku Genel Esaslar, 5. Baskı, Ankara 2012, s. 346; İmregün, s. 127-128.

¹⁴ Kayıhan, s. 39.

müvekkil ile acente arasında acentelik ilişkisinin doğabilmesi için sözleşmenin varlığı gerekli olmakla birlikte, şekil konusunda TTK'da herhangi bir düzenlemenin yer almamasından ötürü, acentelik sözleşmesi herhangi bir şekil şartına tâbi olmamalıdır.

3. Acentenin Belirli Bir Yer veya Bölge İçerisinde Faaliyette Bulunması

TTK m. 102/I'de yer alan acente tanımında, "...belirli bir yer veya bölge içinde" ifadesinden acentenin belirli bir yer veya bölge içerisinde faaliyet göstermesi gerektiği açıkça anlaşılmaktadır. TTK'daki bu düzenleme acentenin faaliyet alanının önceden belirlenip sınırlandırılması amacını taşımaktadır. Esasında bu unsur, acentenin tekel hakkı ile de yakından ilgilidir. Zira tekel hakkının kaldırılması, acentenin tayin edilmiş olduğu bölge veya yerde müvekkilin başka bir acente atayabileceği anlamına gelir ki, bu husus, TTK m. 104 hükmü ile tarafların yazılı olarak anlaşması şartına tabi tutulmuştur. Bu maddeden hareketle öğretilerde bazı yazarlar, acentenin tekel hakkının tarafların anlaşması neticesinde ortadan kaldırılabilecek bir husus olmaması sebebiyle acentenin bir unsuru olarak sayılmaması gerektiğini ileri sürmektedir¹⁵. Aksi görüşe göre ise, acentenin tekel hakkı kaldırılсын ya da kaldırılmasın, acente, faaliyetini önceden belirlenen alanda göstermekle yükümlü olduğu için herhalükarda acentenin unsurları arasında sayılması gerektiğini savunmaktadırlar¹⁶. Kanaatimizce de, TTK m. 104'e göre tarafların yazılı olarak anlaşması neticesinde tekel hakkının ortadan kaldırılabilecek durumda olması ve TTK m. 102/I'de düzenlenen faaliyet alanının önceden

---

¹⁵ Arkan, Ticari İşletme, s. 199; Tekinalp, s. 26.

¹⁶ Kayıhan, s. 40; İmregün, s. 128.

belirlenmesi gerekliliği, bu hususun acentenin unsurları arasında sayılmasını gerektirmektedir.

4. Süreklilik

Süreklilikten maksat, acentenin müvekkili için göstermiş olduğu faaliyetin devamlı olmasıdır. Bir başka deyişle, acentenin aracılık faaliyetinin bir defaya mahsus veya çok kısa süreli olmaması, süreklilik göstermesi gerekmektedir¹⁷. Burada acente ile müvekkili arasındaki ilişkinin sonsuz veya çok uzun süreli olması değil, acentelik ilişkisinin devamlılık saikiyle kurulmuş olması aranmaktadır¹⁸. Bu durumda acentelik sözleşmesi kısa bir süre içerisinde sona ermiş olsa dahi burada süre sınırına değil, tarafların amacına bakılacağından süreklilik unsuru ortadan kalkmamış olacaktır. Aynı şekilde, faaliyetin kısa bir süre için kesilmiş olması, acentenin süreklilik unsurunu ortadan kaldırmayacaktır¹⁹. O halde acente belirli süreli acentelik sözleşmesinde, belirlenen sürenin sonuna kadar, belirsiz süreli acentelik sözleşmesinde ise sözleşme feshedilene kadar faaliyetine devam edecektir²⁰.

Süreklilik unsuru gereğince acente, tek ya da önceden belirlenmiş sayıda sözleşmenin kurulmasına aracılık etmesi veya müvekkili adına sözleşme akdetmesi için görevlendirilemez²¹. Ancak bir fuar ya da organizasyon süresince yapılacak sözleşmeler bakımından aracılıkta bulunan ya da bu sözleşmeleri müvekkili adına

---

¹⁷ Ayan, Acente, s. 82.

¹⁸ Domaniç, s. 309; Tekinalp, s. 123; Berzek, Ayşe Nur: Ticaret Hukukunun Genel İlkeleri, 9. Baskı, İstanbul 2011, s. 172; Arslanlı, Halil: Kara Ticareti Hukuku Dersleri, Umumi Hükümler, B. 3, İstanbul 1960, s. 181.

¹⁹ Kayıhan, s. 41.

²⁰ Dalamanlı, Lütfü/Tiryaki, Fuat: Türk Ticaret Hukuku, Ticari İşletme, Ankara 1979, s. 416.

²¹ Arkan, Ticari İşletme, s. 190.

akdeden kişi acente statüsünde olabilir²². Acentelik kapsamında yapılacak sözleşme sayısının önceden belli olmaması²³ ve atanan yardımcının gerçekleştireceği faaliyeti sürekli olarak yapma iradesine sahip olması, acentenin süreklilik unsurunu ortadan kaldırmayacaktır²⁴. Aynı zamanda, acente ile müvekkil arasında düzenlenen rekabet yasağı da, acentelik sözleşmesinin süreklilik unsurunun varlığı ile açıklanabilmektedir²⁵. Zira rekabet yasağı genellikle ani edimli sözleşmelerde değil, taraflar arasında sürekli borç doğuran sözleşmelerde söz konusu olabilmektedir.

5. Meslek Edinme

TTK m. 102/I'de yer alan acente tanımında, "...meslek edinen kimseye" ifadesinden acentenin başkası adına aracılık veya sözleşme yapma faaliyetini meslek edinmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

TTK' da acentenin, acentelik dışında başka faaliyette bulunmasını yasaklayan bir hüküm mevcut değildir²⁶. Bu açıdan bakıldığında, acenteliğin asıl ya da tali meslek olarak yapılması arasında hüküm ve sonuçları açısından herhangi bir fark bulunmamaktadır. Hal böyle olmakla birlikte, acenteliğin asıl meslek veya tali meslek olarak yapılması, ileride inceleyeceğimiz acentenin denkleştirme talep etme hakkı bakımından farklılıklar doğurabilecektir. Nitekim gerek İsviçre Borçlar

---

²² Kayıhan, s. 41.

²³ Kayıhan, s. 41.

²⁴ Aksi takdirde acentelik değil, tellallık gündeme gelecektir. Bkz. Kayıhan, s. 68; Mimaroglu, S. Kemal, Ticaret Hukuku, C. 1, İşletme Hukuku, B. 3, Ankara 1978, s. 514.

²⁵ Kayıhan, s. 41 ; Mimaroglu, s. 509.

²⁶ TTK'da bu konuda bir hüküm bulunmamasıyla birlikte 14 Haziran 2007 tarih ve 26552 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak aynı tarihte yürürlüğe giren 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu'nun 23/10 maddesinde yer alan; "*Bankalar ile özel kanunla kurulmuş ve kendisine sigorta acenteliği yapma yetkisi tanınan kurumlar ve sözleşme yapmaya veya prim tahsiline, hayat sigortaları veya zorunlu sigortalarla sınırlı olarak yetki verilen sigorta acenteleri hariç olmak üzere kendilerine sözleşme yapma veya prim tahsil etme yetkisi verilen sigorta acenteleri, bireysel emeklilik işlemleriyle ilgili acentelik faaliyeti dışında başka bir ticari faaliyette bulunamaz*" şeklindeki düzenleme ile sigorta acentelerinin başka bir meslekle iştigal etmeleri yasaklanmıştır.

Kanunu²⁷ m. 418a/f.1 gerekse Alman Ticaret Kanunu²⁸ m. 92b hükmü acentelik faaliyetini tali meslek olarak icra edenlere, bu mesleği asıl meslek olarak icra edenlere oranla daha kısıtlı haklar vermektedir²⁹. Bu kapsamda yan meslek acentelerinde acentenin denkleştirme talep hakkı sözleşme ile ortadan kaldırılabilmektedir³⁰. Öğretideki bir görüş, acentelik sözleşmesi sona erdiğinde acenteye hakkaniyet gereği uygun bir denkleştirme tazminatının verilmesi gerektiği yönündedir³¹.

Öğretideki bir diğer görüşe göre ise, acenteliği yan meslek olarak icra eden acentelere denkleştirme talep hakkı tanınmayacaktır³². Kanaatimizce, acentenin denkleştirme talep hakkını düzenleyen TTK m. 122 hükmü, acentelik faaliyetinin asli veya tali olması arasında bir ayırım yapmamakta, her iki durumda da acentenin denkleştirme talep hakkına sahip olduğunu düzenlemektedir. Hal böyle olmakla beraber, acenteliğin tali meslek şeklinde icra edilmesi halinde denkleştirme miktarında indirim yapılabilecektir.

6. Acentenin Aracılık Etmesi veya Tacir Adına Sözleşme Yapması

TTK m.102/I' de yer alan acente tanımında, "...ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o tacir adına yapmayı" ifadesinden acentenin müvekkiline karşı yapacak olduğu ediminin kapsamı çizilmektedir. ETTK'nın yürürlükte olduğu dönemde acentenin faaliyetini işletme

---

²⁷ İsviçre Medeni Kanunu'nu tamamlayan 30 Mart 1911 tarihli Federal Kanun (5. Kitap Borçlar Hukuku), 1 Ocak 1912 tarih ve 220 no'lu Kanun ile yürürlüğe girmiştir.

²⁸ Handelsgesetzbuch (HGB), 10.05.1897 yılında kabul edilmiş olup 01.01.1900 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

²⁹ Bkz. Kayıhan, s. 42; Kınacıoğlu, s. 19.

³⁰ Wettenschwiler, Suzanne: Kommentar zum Schweizerischen Privatrecht, Obligationrecht I, Art. 1-529 OR., Herausgeber, Honsell, Heinrich/Vogt, N., Peter/Wiegand, Wolfgang, Basel 1992, s. 2060 (Kayıhan, s. 42'den naklen).

³¹ Arkan, Ticari İşletme, s. 201; Karayalçın, s. 535.

³² Kayıhan, s. 42.

adına özgülemiş olması yeterli kabul edilmekte, sözleşmeleri tacir adına yapması gerekmemektedir. Öğretide acentenin tanımında yer alan bu hususa karşı bazı eleştiriler yöneltilmiştir. Nitekim *Arkan*, acentenin sadece bir tacirin ticari işletmesini ilgilendiren sözleşmelerini yapılmasına aracılık ile veya bu sözleşmeleri o tacir adına yapmakla görevlendirilebileceğini, müvekkilin tacir sıfatını haiz olmaması halinde atanan yardımcının acentelik hükümlerine tabi olmayacağını ifade etmektedir³³. *Kayıhan* da, sözleşme yapma yetkisini haiz acentenin bu sözleşmeyi işletme adına değil, o işletmeyi işleten tacir adına yaptığını ifade ederek acente tanımında müvekkilin tacir sıfatına vurgu yapılması gerektiğini ifade etmiştir³⁴. Öğretideki bu eleştirileri dikkate alan kanunkoyucu bizim de yerinde bulduğumuz düzenleme ile acentenin tanımını "... işletme adına yapmak" yerine "... bunları tacir adına yapmak" şeklinde değiştirmiştir³⁵.

TTK'nın bu emredici hükmü karşısında esnaf işletmelerinin acentelik faaliyetinde bulunamayacağını altı çizilmiş olmaktadır. Bundan dolayı tacir sıfatını haiz olmayan bir kimse için aracılık eden veya sözleşme akdeden kişi, diğer tüm unsurları taşısa dahi acente sayılmayacaktır³⁶.

TTK, aracı acente ve ticari işletme adına sözleşme yapma yetkisine sahip acente olmak üzere iki tür acente bulunduğunu kabul etmiştir. Asıl olan aracı acente olup³⁷ taraflar arasında akdedilecek sözleşmede acentenin müvekkil adına sözleşme yapmasına dair yetki verilmediği sürece aracı acentelik söz konusu olmaktadır. Bu sebeple müvekkil, acenteye kendisi adına sözleşme yapma yetkisi vermek istiyorsa,

---

³³ Arkan, Ticari İşletme, s. 198-199; Arkan bu eleştirisini "*TTK m. 116/I'de sözleşmelerin işletme adına yapılmasından söz edilmesi isabetli olmamıştır*" şeklinde ifade etmektedir.

³⁴ Kayıhan, s. 31.

³⁵ Acentenin tacir sıfatı hakkında bkz. aşağıda §1, I. C.

³⁶ Arkan, Ticari İşletme, s. 198-199; Kayıhan, s. 43; Karayalçın, s. 359; Arslanlı, s. 172; Domaniç, s. 310; Karahan, s. 315; Berzek, s. 172; Doğanay, İsmail: Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Ankara 2004, s. 495.

³⁷ Kayıhan, s. 37; Arkan, Ticari İşletme, s. 190.

bu hususu yazılı olarak belirtmesi ve TTK m. 107/II gereği acentenin de bu hususu tescil ve ilan ettirmesi gerekmektedir.

C. Tacir Sıfatı

Acente, müvekkili tacir namına ve hesabına çalıştığını, ancak müvekkilinden bağımsız olarak faaliyet göstermesi gerekmektedir³⁸. Acente, müvekkili ile arasında ekonomik bağıllık bulunmasına rağmen bağımsız bir tacir olarak hareket edecektir³⁹. *Arkan*, acentelik işletmesi ticari işletme boyutlarına ulaştığı takdirde acentenin tacir olacağını ifade etmektedir⁴⁰. *Kayıhan* ise acentenin ETTK m. 12/b.12 ve ETTK m. 14 hükümlerinin değerlendirilmesi neticesinde kendiliğinden tacir olduğunu, aksi ispatlanana kadar acentenin karine olarak tacir olduğunu ileri sürmektedir⁴¹. O halde acentenin tacir sıfatını haiz olup olmadığının ortaya koyulması bahsinde ticari işletme ve tacir kavramlarına değinmekte fayda vardır.

6102 sayılı TTK m. 12/I'e göre; “ *Bir ticari işletmeyi kısmen dahi olsa, kendi adına işleten kimseye tacir denir*”. O halde acentenin tacir sıfatına haiz olup olmadığını tespit edebilmemiz için hangi tür işletmelerin ticari işletme kavramına dâhil olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. ETTK'nın yürürlükte olduğu dönemde ticari işletmenin tanımı mevcut değildi. Sadece ETTK m. 11/I'de “ *ticarethane veya fabrika yahut ticari şekilde işletilen diğer müesseseler ticari işletme sayılır*” şeklinde bir tanım yer almaktaydı. ETTK döneminde kanunkoyucu bu suretle ticari işletmenin tanımını vermemekte, hangi tür işletmelerin ticari işletme sayılacağını çalışma konuları itibariyle düzenlemekteydi. Nitekim ticari işletme

---

³⁸ Bağımsızlık unsuru hakkında bkz. §1, I.B, 1.

³⁹ *Kayıhan*, s. 44.

⁴⁰ *Arkan*, Ticari İşletme, s. 198.

⁴¹ Yazar, acentenin karine olarak tacir sıfatını haiz olduğunu TTK m. 12 ve TTK m. 14 hükümlerine dayandırmaktadır. *Kayıhan*, s. 44.

sayılacak müesseseler ETTK m. 12’de tanımlanmıştır⁴². 6102 sayılı TTK’da ise ticari işletme olumlu bir cümle ile kanunun 11/I maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre; *“Ticari işletme, esnaf işletmesi için öngörülen sınırı aşan düzeyde gelir sağlamayı hedef tutan faaliyetlerin devamlı ve bağımsız şekilde yürütüldüğü işletmedir”* şeklindeki düzenleme ile ticari işletme terimi ilk defa kanunda tanımlanmış bulunmaktadır⁴³. Madde hükmünden de açıkça anlaşıldığı üzere bir işletmenin ticari işletme sayılabilmesi için üç unsurun bir arada olması gerekmektedir. Bunlar; esnaf işletmesini için öngörülen sınırı aşan düzeyde gelir sağlama hedefi, devamlılık ve bağımsızlık. TTK’nın ticari işletmeyi tanımlayan m. 11/I hükmü ile ticari tanımlayan m. 12/I hükmü birlikte değerlendirildiğinde esnaf işletmesi için öngörülen sınırı aşar derecede gelir elde etmeyi amaçlayan bir acentenin tacir sıfatına sahip olacağına kuşku yoktur. Nitekim yukarıda incelemiş olduğumuz bağımsızlık ve devamlılık ilkesi acenteyi meydana getiren temel unsurlardır.

II. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN ŞEKLİ VE HUKUKİ NİTELİĞİ

A. Acentelik Sözleşmesinin Şekli

TTK’da acentelik sözleşmesinin ne şekilde yapılacağına dair herhangi bir hüküm mevcut değildir⁴⁴. Türk Borçlar Kanunu m.12/I’ de yer alan; *“Sözleşmelerin geçerliliği, kanunda aksi öngörülmedikçe, hiçbir şekle bağlı değildir.”* şeklindeki

---

⁴² 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nda ETTK m. 12 hükmünde yer alan düzenlemeye yer verilmemiştir.

⁴³ Yeni düzenlenen bu hükmün esnek, tartışmaya açık ve sonuçta farklı uygulamalara yol açabilecek bir ölçüt olduğu bazı yazarlar tarafından savunulmaktadır. Bkz. Ulaş, Işıl: *“Uygulamacı Gözü İle Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’na Bakış”*, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C. XXIII, S. 2, Aralık 2005, s. 192.

⁴⁴ Yargıtay vermiş olduğu bir kararında acentelik sözleşmesinin yazılı olması gerekmediğine hükmetmiştir. (Yarg. 11. HD, 14.04.2005 T., 2004/5652 E., 2005/3701 K. sayılı ilamı, bkz. www.kazancı.com).

düzenleme karşısında taraflar acentelik sözleşmesini diledikleri şekilde yapmakta serbesttirler⁴⁵.

Acentelik sözleşmelerinde TTK' da herhangi bir şekil şartı düzenlenmemiş olmakla birlikte acentenin müvekkili adına sözleşme yapması durumunda bu genel kuralın dışına çıktığı düşünülebilir. Nitekim TTK'nın 107. maddesine göre acenteye, müvekkili adına sözleşme akdedebilmesi için bu hususta özel ve yazılı bir muvafakatname verilmesi, verilen bu muvafakatnamenin tescil ve ilan ettirilmesi gerekmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken, şekil şartının acentelik sözleşmesinin akdedilmesi bakımından değil, müvekkilin acenteye sözleşme akdedebilmesi için vereceği izin bakımından gerekli olduğudur⁴⁶. TTK m. 108 hükmü de bu görüşü doğrulamaktadır. Madde hükmüne göre acente yetkisi olmaksızın veya yetkisini aşarak müvekkili adına bir sözleşme akdetmiş ise müvekkil bunu haber alır almaz icazet verebileceği gibi, vermediği takdirde sözleşmeden acentenin kendisi sorumlu olacaktır. ETTK' nın yürürlükte olduğu dönemde müvekkil, işlemin acente tarafından yapıldığını öğrenir öğrenmez icazet vermediğini bildirmediği takdirde kendisi sorumlu tutulmakta iken, yürürlükte bulunan TTK' ya göre sözleşmeden acente sorumlu olacaktır.

Öğretide *İmregün*, sözleşme akdetme yetkisini haiz acentelik söz konusu olduğu takdirde, acentelik sözleşmesinin yazılı olarak yapılması gerektiği görüşündedir⁴⁷. Ancak kanaatimizce bu görüşe katılmak mümkün değildir. Nitekim TTK m. 108 hükmü yetkisi olmayan acentenin yapmış olduğu işlemlerden ötürü

---

⁴⁵Arkan, Ticari İşletme, s. 197; Kayhan, s. 83; Arslanlı, s.181; Karayalçın, s.521; Kınacıoğlu, s.34; Mimaroglu, s.513; Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 466; Ancak, aracı kurum acenteleri ile ilgili bir ayırım yapmak gerekir. Çünkü aracı kurum acenteleri ile aracı kurumlar arasında yapılan acentelik sözleşmelerinin yazılı olması zorunludur. Bkz. "Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ", m. 4/A (Seri V, N.83, RG 04.09.2005, S. 25926).

⁴⁶ HGK, 17.12.1980 T., 1979/11-37 E., 1980/2770 K. (www.kazanci.com).

⁴⁷ İmregün, s. 130.

acentenin kendisinin sorumlu olduğunu düzenlemektedir. Bu madde yetkisi olmadan işlem yapan kişiyi acente olarak nitelendirmektedir⁴⁸. O halde, bu hüküm karşısında artık acentelik sözleşmesinin yazılı olmasının geçerlilik şartı olarak ileri sürülemeyeceği aşikârdır. Bu durumda acentelik sözleşmesinin yazılı olarak akdedilmesi, sözleşmenin sıhhat şartı olarak değil, sadece ispat şartı olarak değerlendirilmelidir.

B. Acentelik Sözleşmesinin Hukuki Niteliği

Acentelik sözleşmesi ile acente, bir bedel karşılığında, müvekkilinin belirli bir yer veya bölge içerisindeki işlerini ilgilendiren akitlerde, müvekkili adına işlem yapmayı veya söz konusu akitlerde müvekkili ile üçüncü kişiler arasında aracılık yapmayı üstlenmektedir. Bu açıklamadan yola çıkarak acentelik sözleşmesinin tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme olduğunu söyleyebiliriz.

Acentelik sözleşmesinin, genel anlamda istisna, hizmet, yayın, temsil ve vekâlet sözleşmesi gibi bir iş görme sözleşmesi niteliğinde olduğu söylenebilir⁴⁹. İş görme sözleşmelerinde ortak nokta, iş gören tarafın, iş sahibine karşı sürekli bir iş görme edimi altına girmesi ve bu borcu bu kapsamda gerçekleştirmesidir⁵⁰. Türk Hukukunda düzenlenen iş görme sözleşmelerinin geniş yelpazesi karşısında acentelik sözleşmesinin iş görme sözleşmelerinden hangisine dahil olduğu yönünde öğretide bir fikir birliği bulunmamaktadır. *Domanıç'e* göre, aracı acente özel bir hizmet sözleşmesi niteliğindeyken sözleşme yapma yetkisini haiz acente vekâletin özel bir

---

⁴⁸ Kayıhan, s. 84; Aynı yönde görüş için bkz. Karahan, s. 316; Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 466; Doğanay, s. 511; Karayalçın, s. 517; Poroy, Reha/Yasaman, Hamdi: Ticari İşletme Hukuku, 14. Baskı, İstanbul 2012, s. 189.

⁴⁹ Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 466; Arkan, Ticari İşletme, s.201; Karayalçın, s. 517; Poroy/Yasaman, s. 229.

⁵⁰ Yavuz, Cevdet: Türk Borçlar Hukuku Dersleri Özel Hükümler, 11. Baskı, İstanbul 2012, s. 19.

çeşidi niteliğinde olduğu görüşündedir⁵¹. *Kayıhan* ise, aracı acentelik ilişkisinin hizmet sözleşmesi olarak nitelendirilemeyeceği, sözleşme yapma yetkisini haiz acenteliğin ise vekâletin özel bir çeşidi sayılmasının zorlama bir yorum olduğu görüşündedir⁵². Acentelik sözleşmesinde acentenin müvekkiline sürekli olarak hizmet vermesi, müvekkilin acenteyi bilgilendirme ve destekleme borcunun bulunması açısından acentelik sözleşmesi hizmet sözleşmesine benzemektedir. Ancak hizmet sözleşmeleri, mutlak bir bağımlılık unsuru içerirken, acentelik sözleşmelerinde bağımsızlık unsuru ön plandadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, acentelik sözleşmesi kapsamı gereği hizmet sözleşmelerinden uzaklaşmaktadır⁵³. Vekâlet sözleşmelerinde ise azil ve istifa her zaman mümkündür. TTK, ekonomik açıdan zayıf durumda olan acenteyi korumak için tazminat ve feshi ihbara ilişkin bir takım koruyucu hükümlere yer vermiştir. Nitekim TTK m. 121/I hükmü, belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinin feshi ihbar sürelerine uygun olarak sonlandırılabilirliğini düzenleyerek zayıf durumda olan acentenin feshi ihbar süresi içerisinde önlemlerini alması sağlanmıştır. Ancak Türk Borçlar Kanunu m. 512 hükmü gereğince vekâlet sözleşmesinin, sözleşme taraflardan biri tarafından tek taraflı olarak her zaman sona erdirebilecek olması, acentelik sözleşmesinin vekâlet sözleşmesi olarak nitelendirilemeyeceğini ortaya koymakta ve acenteliğin, vekaletin özel bir çeşidi olmadığı sonucuna götürmektedir⁵⁴. Konuya farklı bir şekilde yaklaşan *Fehr*, bu konuda acentelik sözleşmesinin müstakil bir akit tipi olarak boyut kazanamamış olup, vekâletin bir kolunu teşkil etmekle beraber, bu kolun hizmet akdinin münferit hükümleri ile de ilgili olarak özel ilişkinin mahiyetine göre tellallık,

---

⁵¹ Domaniç, s. 349; Aynı yönde bkz. Tekinalp, s. 27.

⁵² Kayıhan, s. 94.

⁵³ Tandoğan, Haluk: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri ("*Borçlar Hukuku*"), Ankara 1982, s. 207; İşgüzar, Hasan: Tek Satıcılık Sözleşmesi, Ankara 1989, s. 48; Tandoğan, Haluk: "*Tek Satıcılık Sözleşmesi*" ("*Tek Satıcılık*"), BTHAE, 1982, C. XI, S. 4, s. 11 Kayıhan, s. 94.

⁵⁴ Tandoğan, Borçlar Hukuku, s. 206-207; Kayıhan, s. 94, Kınacıoğlu, s. 38.

komisyon, nakliye, istisna akitleri gibi iş görme sözleşmelerinin unsurları ile tamamlanması gerektiği kanaatindedir⁵⁵.

Öğretideki baskın görüş acentelik sözleşmesinin, sui generis (kendine özgü) sürekli bir iş görme sözleşmesi olduğu yönündedir⁵⁶. Nitekim ETTK' ya paralel bir hüküm getiren TTK m. 102/II'ye göre acentelik hükümlerinde boşluk olması halinde aracılık eden acentelere Türk Borçlar Kanunu'nun simsarlık sözleşmesi hükümleri, sözleşme yapan acentelere ise komisyon hükümleri ve bunlarda da hüküm bulunmayan hallerde vekâlet hükümleri uygulanacaktır. Bu hükme göre, ancak kanunda boşluk bulunması halinde uygulanacak olan vekâlet hükümlerine, komisyon hükümlerinde düzenleme bulunmayan hallerde başvurulabilecektir. Nitekim Türk Borçlar Kanunu m. 502/II; “ *vekâlete ilişkin hükümler, niteliklerine uygun düştükleri ölçüde, bu Kanunda düzenlenmemiş olan işgörme sözleşmelerine de uygulanır*” hükmünü getirerek meseleyi çözüme kavuşturmayı hedeflemiştir. O halde sonuç olarak diyebiliriz ki, acentelik sözleşmesi, işin niteliğine uygun düştüğü müddetçe simsarlık ve komisyon sözleşmelerine ait hükümlerin uygulama alanı bulduğu, bu sözleşme türlerinde hüküm bulunmayan durumlarda da vekâlet sözleşmesi hükümlerinin uygulanacağı sui generis yapıda bir sözleşmedir.

III. ACENTELİK TÜRLERİ

TTK m.102/I'de yer alan acente tanımından hareketle, acenteyi “aracı acente” ve “sözleşme yapma yetkisine haiz acente” olarak ikiye ayırabiliriz.

---

⁵⁵ Fehr, Konrad: Acentelik Mukavelesi Hakkında Yeni Federal Kanun, AUHFD, C. 12, S. 3, Ankara 1955, s. 355.

⁵⁶ Kayıhan, s. 95; Tandoğan, Borçlar Hukuku, s. 207; Yavuz, s. 561; Kınacıoğlu, s.35; Ayhan, s. 647.

A. Aracı Acente

Aracı acente, herhangi bir şekil şartına bağlı olmayan acentelik sözleşmesine dayanarak, belirli bir yer veya bölge içerisinde ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde sürekli olarak aracılık etmeyi meslek edinen kişidir⁵⁷.

Aracı acentenin görevi, müşteri ile müvekkili bir araya getirerek sözleşmenin kurulmasını sağlamaktır. Aracı acente sözleşme yapma niyetinde olan müşteriyi ayrıntılı olarak bilgilendirir ve bunun neticesinde de müşteride sözleşme kurma iradesi oluşmuşsa aracı acente bu beyanını müvekkile iletir⁵⁸. Görüldüğü üzere, sözleşme yapma yetkisi müvekkilin kendisinde olup aracı acentenin herhangi bir imza yetkisi bulunmamaktadır.

TTK anlamında kural, acentenin aracı acente olmasıdır⁵⁹. Aşağıda ayrıntılı olarak açıklayacağımız üzere TTK m.107 hükmü bu genel kurala istisna getirmektedir. Nitekim müvekkil, acenteye özel ve yazılı bir izin ile sözleşme yapma yetkisi verebilir. Aracı acentenin TTK m.108'e göre yetkisi olmaksızın veya yetkisini aşarak müvekkili adına bir sözleşme akdetmesi durumunda ise müvekkil bunu haber alır almaz icazet verebileceği gibi, vermediği takdirde sözleşmeden acente kendisi sorumlu olacaktır. ETTK'nın yürürlükte olduğu dönemde müvekkil, işlemin acente tarafından yapıldığını öğrenir öğrenmez icazet vermediğini bildirmediği takdirde kendisi sorumlu olmaktadır. TTK'daki bu yeni düzenlemeye bir takım eleştiriler getirilmiştir. *Ulaş*, bu konuda acente aracılığı ile ilişkiye giren üçüncü kişiler bakımından hukuk güvenliğinin sarsılacağını, bu yeni düzenlemenin

---

⁵⁷ Kayıhan, s. 46.

⁵⁸ "... Acenteler, imzaladıkları ya da aracılık yaptıkları sözleşmeleri kendi nam ve hesaplarına değil ve fakat acentesi buldukları kişi adına düzenlerler, ancak yapılan hukuki işlemde acentenin kişisel kusuru olduğu iddia ve ispat edildiği takdirde acenteler de sorumlu olurlar". Yarg. 11.HD 28.01.2003 T., 2003/8919 E., 2003/829 K. (Bkz. Eriş, Gereççeli- Açıklamalı- İçtihatlı, 6335 Sayılı Kanunla Güncellenmiş Yeni TTK Hükümlerine Göre Ticari İşletme ve Şirketler, C. 1, Ankara 2013, s. 1367).

⁵⁹ Kayıhan, s. 46.

daha çok adaletsizliklere neden olacağını ifade etmektedir⁶⁰. Kanaatimizce bu görüşe katılmak mümkün değildir. Nitekim Ulaş, bu görüşünde iç ilişkideki yetki tecavüzünün sorumluluğunun üçüncü kişilere yükletilmesinin hukuk ilkeleri ile bağdaşmayacağını ifade etmektedir⁶¹. Ancak buradaki yetki tecavüzünün olumsuz neticeleri üçüncü kişilere yüklenmemekte, bizatihi tacir olan acente işbu sözleşmeden sorumlu olmaktadır. Bu sebeple, 6102 sayılı TTK'nın yerinde olduğunu düşündüğümüz düzenlemesine göre yetkisi olmaksızın veya yetkisini aşarak müvekkili adına bir sözleşme akdeden acente, müvekkili icazet vermediği takdirde sözleşmeden sorumlu olacaktır.

B. Sözleşme Yapma Yetkisini Haiz Acente

TTK m. 107 hükmü gereğince, acenteye sözleşme yapma yetkisi verilmesi için müvekkil tarafından özel ve yazılı bir izin gereklidir. Acentelere sözleşme yapma yetkisi veren iznin de acentenin bulunduğu yer ticaret siciline tescil ve ayrıca Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi'nde ilan ettirilmesi gerekmektedir. Bu yükümlülük TTK m. 107 hükmünde de açıkça belirtildiği üzere acentenin üzerindedir. Ancak buradaki tescil kurucu değil, açıklayıcı olup; acentenin yetkisi, tescil dışında doğmaktadır⁶². Başka bir deyişle acentenin sözleşme yapma yetkisi müvekkilin kendisine bu konuda yazılı bir yetki vermesi ile doğmaktadır. Acentenin sözleşme yapma yetkisi tescil edilmemiş olsa dahi müşterilerin acente ile müvekkil arasında yazılı bir sözleşme akdedildiğini ispat ederek sözleşmenin ifasını talep edebilecektir⁶³. Acentenin usulüne uygun olarak verilmiş olan yetkisini kullanarak

---

⁶⁰ Ulaş, s. 193.

⁶¹ Ulaş, s. 193.

⁶² Kayıhan, s. 49; İmregün, s. 131.

⁶³ Kayıhan, s. 49.

yapmış olduğu sözleşmeler müvekkilin hukuk alanında sonuç doğuracağı gibi müşteriye de bağlayacaktır.

IV. BENZER SÖZLEŞMELERDEN VE İŞLEMLERDEN FARKI

Bir ticari işletmede üretilen mal ve hizmetlerin piyasaya arzını sağlayan kişilere farklı isimler verilebilmektedir. Sözleşmenin hukuki niteliğinin anlaşılabilmesi için sadece kanun koyucunun yapmış olduğu tanımlama ile yetinilmemesi, sözleşme hükümlerinin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Örneğin, ticari temsilci (TBK m. 547), ticari vekil (TBK m. 551) ve diğler tacir yardımcıları tacire bağımlı olarak çalışan tacir yardımcıları olup tacire bağımlıdırlar. Buna karşılık acente, bağımsızlığının bir sonucu olarak kendisi tacir sıfatını taşımaktadır. Büyük farklar karşısında önemli benzerlikleri de içeren hukuki ilişkilerde, acentelik ayrımının açıkça ortaya konması gerekmektedir.

A. Sımsarlık Sözleşmesi

Sımsarlık müessesesi⁶⁴ TBK m. 520 vd. maddelerinde düzenlenmektedir. TBK m. 520'ye göre; “ *Sımsarlık sözleşmesi, sımsarın taraflar arasında bir sözleşme kurulması imkânının hazırlanmasını veya kurulmasına aracılık etmeyi üstlendiği ve bu sözleşmenin kurulması hâlinde ücrete hak kazandığı sözleşmedir*”.

Acente ve sımsar her ikisi de aracılık yapmaktadır. Ancak sımsar tacire geçici bir süre hizmet vermektedir. Sımsar genellikle tek veya sınırlı sayıda sözleşmeye aracılık etmesi için atanmaktadır⁶⁵.

---

⁶⁴ Tellallık müessesesi hem BK m. 404 vd.'da alelade tellallık, hem de ETTK m. 100 vd.'de ticaret işleri tellallığı olmak üzere iki ayrı kanunda düzenlenmekteydi. BK m. 404 vd.'de düzenlenen alelade tellallık, TBK'da sımsarlık sözleşmesi olarak düzenlenmekle beraber yürürlükte bulunan TTK'da tellallık ile ilgili düzenlemelere yer verilmemiş ve TBK'daki düzenlemeler yeterli görülmüştür.

⁶⁵ Kayıhan, s. 68; Kınacıoğlu, s. 41; Arkan, Ticari İşletme, s. 187.

Aynı zamanda simsar, hiçbir zaman sözleşme kurma yetkisine sahip olamamakta iken, acente, önceden sayısı belirli olmayan sözleşmeye aracılık etmek üzere atanmakta ve hatta yetki verilmişse bu sözleşmeleri akdedebilmektedir⁶⁶.

Simsarın akit yapma yetkisinin bulunmaması ve sadece tarafları bir araya getirmesi acentenin yetkilerinden sadece birini karşılamaktadır. Bundan başka, simsarın iş sahibi için piyasa ve müşterilerinin durumunu yakından takip etmek, bilgi vermek gibi görevleri yoktur⁶⁷.

Acentenin, aracılıkta bulunduğu sözleşme için ücret talep etme hakkı kural olarak bu sözleşmeden dolayı müvekkile sağladığı ekonomik yararı elde ettiği anda doğar (TTK m. 114). Buna karşılık simsar, sözleşmenin müvekkil ile üçüncü kişi arasında akdedilmesi ile birlikte ücrete hak kazanır (TBK m. 521/I).

Görüldüğü üzere esas itibariyle iştilal konusunu “aracılık” faaliyetinin oluşturduğu acentelik ve simsarlık birçok noktada birbirinden ayrılmaktadır. Ancak yine de kanun koyucu, acente hükümlerinde boşluk olması halinde aracılık eden acentelere simsarlık sözleşmesi hükümlerinin uygulanacağını düzenlemektedir (TTK m. 102/II).

B. Komisyon Sözleşmesi

Komisyon sözleşmesi, alım satım komisyonculuğu şeklinde TBK'nın 532 ila 546 maddeleri arasında düzenlenmektedir. TBK m. 532'ye göre komisyon sözleşmesi; *“alım veya satım komisyonculuğu, komisyoncunun ücret karşılığında, kendi adına ve vekâlet verenin hesabına kıymetli evrak ve taşınırın alım veya satımını üstlendiği sözleşmedir.”*

---

⁶⁶ Kayıhan, s. 68; Kınacıoğlu, s. 41; Arkan, Ticari İşletme, s. 187.

⁶⁷ Yavuz, s. 758; Doğanay, s. 493; Kayıhan, s. 68.

Acentelik sözleşmesi ile komisyon sözleşmesi arasındaki en önemli ayrım, komisyon sözleşmesinin tanımında yer alan “*kendi adına ve müvekkil hesabına*” ifadesidir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere komisyonculuk, komisyoncunun, ücret karşılığında, kendi adına ama başkası hesabına bir sözleşme akdetmek üzere anlaşmasıdır. Komisyonculuk sözleşmesi, dolaylı temsil ilişkisi içerdiğinden ortaya çıkan yarar ya da zarar komisyoncuya ait olmaktadır⁶⁸. Buna karşılık, acentenin yapmış olduğu işlemler ise müvekkil üzerinde sonuç doğurmaktadır⁶⁹. Yani acente bir ticari işletmeye ilişkin olarak yapmış olduğu bütün hukuki işlemleri müvekkili nam ve hesabına yapmaktadır⁷⁰. Bu sebeptir ki acentenin yapmış olduğu hukuki işlemler müvekkilin üzerinde sonuç doğurduğundan bu işlemleri daha sonra müvekkile devretme zorunluluğu bulunmamaktadır.

Acente ile komisyoncu arasındaki bir diğer fark ise; komisyoncu ile müvekkil arasında sürekli bir ilişki var olmamasına karşılık, acentenin müvekkili ile sürekli bir hukuki ilişki içerisinde olmasıdır. Aynı zamanda komisyonculuk sözleşmesinde taraflar üçüncü kişiler ile olan hukuki ilişkilerinde herhangi bir sınırlamaya tabi değilken, bir başka deyişle herhangi bir rekabet sınırlaması mevcut değilken, acente ile müvekkil arasında rekabet yasağı vardır⁷¹.

C. Franchise Sözleşmesi

Franchise sözleşmesi, TTK, TBK veya diğer kanunlarda düzenlenmemiş, ticari hayatın gereksinimleri karşısında oluşturulmuş isimli sözleşme tiplerindedir.

---

⁶⁸ Doğanay, İsmail: Türk Ticaret Kanunu Şerhi, 4. Baskı, Ankara 2004, s. 515; Arkan, Ticari İşletme, s.202; Kayıhan, s. 69

⁶⁹ Kayıhan, s.69.

⁷⁰ Kayıhan, s. 69.

⁷¹ Kayıhan, s. 69-70; Domaniç, s. 494, Mimaroglu, s. 509. Acente ile müvekkil arasındaki rekabet yasağı taraflar arasındaki ilişkinin sürekli olduğunu ortaya koymaktadır. Süreklilik unsuru hakkında bkz. yukarıda §1, I.B, 4.; rekabet yasağı hakkında bkz. aşağıda §2, D.

Bu sözleşme tipi de, TBK'nın genel kuralı olan sözleşme serbestisine dayanarak düzenlenmiş, kendine özgü (suigeneris) akitlerdendir⁷².

Yargıtay vermiş olduğu bir kararında franchise sözleşmesini şu şekilde tanımlamaktadır: *“Franchising, bir ürün veya hizmetin imtiyaz hakkına sahip tarafın belirli bir süre, şart ve sınırlamalar dahilinde işin yönetim ve organizasyonuna ilişkin bilgi ve destek sağlamak sureti ile imtiyaz hakkına konu ticari işleri yürütmek üzere ikinci tarafa verdiği imtiyazdan doğan uzun dönemli ve sürekli bir iş ilişkileri bütünü olup, birbirinden bağımsız iki taraf arasında kurulan sözleşmesel ilişkidir”*⁷³.

Acentelik sözleşmesi, franchise sözleşmesi ile özellikle tarafların çok sıkı bir işbirliği içerisinde bulunması yönünden birbirine benzemekle birlikte, birçok açıdan da ayrılmaktadır. Nitekim franchise sözleşmesinde, acenteliğin aksine, franchise alan, kendi ad ve hesabına hareket etmekte ve geliri ürünlerin alım ve satımı arasındaki fiyat farkından oluşmaktadır. Franchise veren franchise alana bir ücret ödemediği gibi franchise alandan düzenli olarak ücret almaktadır⁷⁴. Franchise alanın mal ve benzer ürünleri belirli bir bölgede pazarlama imtiyazına sahip olması, yani tekel hakkı, bu sözleşme türünü aşağıda inceleyeceğimiz tek satıcılık sözleşmesine yaklaştırmaktadır. Acentenin franchise sözleşmesinde olduğu gibi müvekkilin teknik bilgi ve becerisinden (know-how) yararlanma hakkı da kural olarak bulunmamaktadır⁷⁵.

Franchise sözleşmesi ile acentelik sözleşmesi arasındaki bir diğer önemli fark ise; franchise alanın, sürekli olarak, franchise verenin kapsamlı talimatlarına uyması

---

⁷² Gürzumar, Osman Berat.: Franchise Sözleşmeleri ve Bu Sözleşmelerin Temelini Oluşturan Sistemlerin Hukuken Korunması, İstanbul 1995, s. 20-21; Kırca, Çiğdem: Franchise Sözleşmesi, Ankara 1997, s. 99-100.

⁷³ Yarg. 19. HD, 25.06.2001 T., 2001/819 E., 2001/4917 K. sayılı ilamı (bkz. www.kazanci.com).

⁷⁴ Kayıhan, s. 75.

⁷⁵ Kırca, s. 100; Gürzumar, s. 101; Arkan, Ticari İşletme, s. 204.

ve franchise verenin de bunu kontrol edebilmesidir⁷⁶. Acentelik sözleşmesinde ise bu işbirliği franchise sözleşmesindeki kadar sıkı değildir.

D. Tek Satıcılık Sözleşmesi

Tek satıcılık sözleşmesinin, acentelik sözleşmesine oldukça benzemesi nedeniyle bu iki sözleşme tipi arasındaki farklılıkların ortaya konulması oldukça güçtür. Bu nedenle öncelikli olarak tek satıcılık sözleşmesi hakkında genel bir bilgi vermekte fayda görüyoruz.

Türk hukukunda tek satıcılık sözleşmesi, özel bir sözleşme tipi olarak düzenlenmiş olmayıp isimsiz sözleşmedir. Buna karşılık, gerek öğreti gerek yargı içtihatları ile varlığı benimsenmiş ve bu sözleşme tipine, kendisine özgü (*sui generis*) yapısı olan sözleşmeler arasında yer verilmiştir⁷⁷.

Türk hukukundaki anlayışa göre, tek satıcılık sözleşmesi bir malın üreticisi ile tek satıcısı arasındaki ilişkiyi düzenleyen öyle bir sözleşmedir ki, bu sözleşmeye göre üretici ürettiği ürünleri bir bölgede tekel hakkı kapsamında satmak üzere tek satıcıya ücret mukabilinde göndermeyi; tek satıcı da üretici tarafından gönderilen malları kendi adına ve hesabına üçüncü kişilere satarak bu malların piyasada tanınması ve sürümünün artırılması için çaba sarf etmeyi taahhüt eder⁷⁸.

Bu tanımdan yola çıkıldığında, tek satıcılık sözleşmesinin üç temel unsuru bulunduğu anlaşılır:

---

⁷⁶ Kırca, s. 100; Gürzumar, s. 101-102.

⁷⁷ Yavuz, s. 39; İşgüzar, s. 35-36; Tandoğan, Tek Satıcılık, s. 1; Erdem, Ercüment: “*Tek Satıcılık Sözleşmesinde Denkleştirme Talebi*”, Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp’e Armağan, C. 1, İstanbul 2003, s. 93.

⁷⁸ İşgüzar, s. 14; Yavuz, s. 33; Tandoğan, Tek Satıcılık, s. 3; Yarg. 11. HD, 25.06.1992 T., 1990/8223 E., 1992/7964 K.; Yarg. 11 HD., 26.05.1999 T., 1999/2086 ., 1999/4505 K. (kararlar için bkz. www.kazanci.com).

- Üreticinin ürettiği ve tek satıcıya sattığı mallar için tek satıcıya belirli bir bölgede münhasır satış yetkisi (tekel hakkı) tanınması,
- Tek satıcının, hedef piyasadaki alıcılara malları kendi adına ve hesabına satması,
- Tek satıcının ürünün piyasada tanınması ve sürümünün artırılması konusunda özel çaba göstermeyi üstlenmesi.

Tek satıcılık sözleşmesinde hem üreticinin mal tedarik ve destek edimleri, hem de tek satıcının malın satım, dağıtım ve tanıtımının yapılması edimleri zamana yayılmıştır ve tarafların her birinin ifaya olan menfaati, sözleşme ilişkisi devam ettiği müddetçe gerçekleşmektedir. Bu nedenle, tek satıcılık sözleşmesi, üretici ile tek satıcı arasında bir “sürekli borç ilişkisi” doğurur ve Borçlar Hukuku’nun sürekli borç ilişkilerine dair kurallarına tâbi olur⁷⁹. Bu nitelemenin en önemli sonucu, tek satıcılık sözleşmesinin taraflardan birince tek taraflı bir irade beyanıyla sona erdirilmesi halinde, bu beyanın hukukî niteliğinin geçmişe etkili bir “dönme” değil, ileriye etkili biçimde “fesih” olarak ortaya çıkmasıdır⁸⁰.

Tek satıcılık sözleşmesinin karakteristik niteliği ve sözleşmeye bu niteliği veren temel unsur, tek satıcıya tanınan “tekel hakkı”dır⁸¹. Tek satıcılık sözleşmesi ile üretici, sözleşme bölgesinde münhasır satış hakkını tek satıcıya devretmiş olur. Bu nedenle yapımcı, belirlenen malları, söz konusu bölgede tek satıcı dışında başka bir satıcıya gönderemez.

---

⁷⁹ Altınok Ormancı, Pınar: Tek Satıcılık Sözleşmesinde Müşteri Tazminatı (“*Müşteri Tazminatı*”), AÜHFD., C. 58, S.3, Ankara 2009, s. 470; İşgüzar, s. 14-15 ve 65 vd.; Erdem, s. 95; Tandoğan, Tek Satıcılık, s. 4.

⁸⁰ Tandoğan, Tek Satıcılık, s. 4-5; Kayıhan, s. 73-74.

⁸¹ Altınok Ormancı, Müşteri Tazminatı, s. 468; İşgüzar, s. 16; Erdem, s. 94; Yavuz, s. 33; Tandoğan, Tek Satıcılık, s. 24

Tekel hakkı tanınmasının karşılığı ise tek satıcının rekabet etmeme yükümlüdür. Tek satıcı, o bölgede üreticiye rakip firmaların ürünlerini satamayacak ve pazarlayamayacaktır⁸².

Tüm bu açıklamalar göstermektedir ki, acentelik ve tek satıcılık sözleşmeleri; belirli bölgede faaliyet gösterme, pazarlama, süreklilik, işletme sahibine bağlı olmama ve tekel hakkı bakımından birbirine çok benzemektedirler. Bu benzerlik acente ile ilgili bazı hükümlerin kanunda düzenlenmeyen tek satıcılık sözleşmesi için uygulanması sonucunu doğurmuştur. Nitekim, acentenin denkleştirme talebini düzenleyen TTK'nın 122/V maddesi “...*hakkaniyete aykırı düşmedikçe, tek satıcılık ile benzeri diğer tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi hâlinde de uygulanır*” demek suretiyle acentelik sözleşmesi ve tek satıcılık sözleşmesini denkleştirme istemi talep hakkı yönünden yakınlaştırmıştır. Ancak salt bu durum iki sözleşme tipinin özdeş olduğu anlamına gelmemektedir⁸³.

Acentelik sözleşmesinde acentenin tekel hakkı zorunlu bir unsur değildir. Nitekim TTK m. 104'e göre; “*Yazılı olarak aksi kararlaştırılmadıkça, müvekkil, aynı zamanda ve aynı yer veya bölge içinde aynı ticaret dalı ile ilgili olarak birden fazla acente atayamayacağı gibi, acente de aynı yer veya bölgede, birbirleriyle rekabette bulunan birden çok ticari işletme hesabına acentelik yapamaz*” hükmü ile acentenin tekel hakkının yazılı olarak yapılacak sözleşme neticesinde ortadan kaldırılabileceği düzenlenmiştir. Tek satıcılık sözleşmelerinde ise tek satıcının tekel hakkına dokunulamamaktadır⁸⁴.

---

⁸² İşgüzar, s. 41; Altınok Ormancı, Müşteri Tazminatı, s. 470; Yavuz, s. 37-38; Tandoğan, Tek Satıcılık, s. 35; Erdem, s. 96.

⁸³ Altınok Ormancı, Müşteri Tazminatı, s. 471.

⁸⁴ Kayıhan, s. 74; Arkan, Ticari İşletme, s. 204; Altınok Ormancı, Müşteri Tazminatı, s. 470; Tandoğan, Tek Satıcılık, s. 24.

Acentelik sözleşmesi ile tek satıcılık sözleşmesi arasındaki bir diğer önemli fark ise acentenin acentelik sözleşmesi boyunca ekonomik olarak müvekkile bağımlı olmasıdır. Başka bir deyişle acentenin kazancını iş sahibinin ödediği ücret ile oluştururken; tek satıcının kazancı ise malın alım ve satımı arasındaki farktır⁸⁵. Bunun sonucu olarak da tek satıcı yapmış olduğu faaliyetin tüm riskine katlanmaktadır⁸⁶.

E. Genel Temsil Yetkisi

Acentelik esas itibariyle temsil yetkisini içermekte, ancak bir çok açıdan TBK m. 40 vd. hükümlerinde düzenlenen genel temsil ilişkisinden farklılaşmaktadır. Öncelikle genel temsil yetkisi, TBK m. 40 vd.'da düzenlenmekte iken, acentelik TTK m. 102 vd.'da düzenlenmektedir.

Acentelik ilişkisi ancak tacir ile kurulabilirken, bir başka deyişle müvekkilin tacir olma zorunluluğu var iken genel temsil yetkisinde böyle bir şart aranmamaktadır. Nitekim genel temsil yetkisi, hak ve fiil ehliyetine sahip herkese verilebilmektedir. Genel temsil yetkisi, esas itibariyle, sözleşme kurulmasına gerek olmaksızın tek taraflı irade beyanı ile verilebilirken, acentelik sözleşmesi tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme olduğundan taraflar arasında akit kurulmasını gerektirmektedir⁸⁷.

---

⁸⁵ Yarg. 19.HD, 11.10.2001 T. 2001/2685 E., 2001/6382 K. sayılı kararında “...mahkemeye her iki tarafın defterleri üzerinden de yeniden ve bu açıdan gerekli inceleme yaptırılarak, davacı tarafından satışı yapılan ve davalı tarafından imal edilen mamullerin, davacının kendi adına ve hesabına mı yoksa davalı imalatçı firma nam ve hesabına mı sattığı hususu araştırılarak ve bu hususun tespitinden sonra davacının komisyon veya prim adı altında bir alacağa hak kazanıp kazanmadığı sonucuna varılmalıdır. Zira tek satıcılık anlaşmalarında, tek satıcının kazancı prim veya komisyon olmayıp, imalatçıdan aldığı malın bedeli ile kendinin pazarlayıp sattığı malın arasındaki kar payı onun kazancını teşkil etmektedir”denmektedir (Karar için bkz. www.kazanci.com.tr, 15.08.2013).

⁸⁶ İşgüzar, s. 41.

⁸⁷ Kılıçoğlu, Ahmet M.: Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Yeni Borçlar Kanunu'na Göre Hazırlanmış, 17. Bası, Ankara 2013, s. 223; Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 596; Kayıhan, s. 66.

Acentelik sözleşmesi ancak Kanun'da öngörülen süreye ilişkin koşulların (TTK m.121) veya haklı nedenlerin bulunması halinde sona erdirilebilirken, genel temsil yetkisinde temsil olunan, temsilciyi her zaman azledebilir⁸⁸.

Acentelik sözleşmesi ile genel temsil yetkisini birbirine benzediği nokta ise yetkisiz veya yetkisini aşarak işlem yapan temsilcinin akdettiği sözleşmelerin hukuki sonucu noktasındadır. ETTK döneminde acente, yetkisini aşarak müvekkili nam ve hesabına sözleşme akdettiği durumlarda müvekkil sözleşmeye icazet vermediğini derhal bildirmezse müvekkilin sözleşmeye icazet vermiş sayılacağı yönünde düzenleme mevcuttu (ETTK m.122). Yeni TTK m. 108 ise yetkisiz temsilci tarafından müvekkili nam ve hesabına akdedilen sözleşmelerin, temsil olunanı ancak icazet verdiği durumlarda bağlayacağı şeklinde düzenleme getirerek genel temsil yetkisine paralel bir hüküm tercih edilmiştir. Hal böyle olmakla beraber TTK m. 108 hükmü ile TBK m. 46 hükmü bir noktada birbirinden ayrılmaktadır. Nitekim TBK m. 46' ya göre; *"Bir kimse yetkisi olmadığı hâlde temsilci olarak bir hukuki işlem yaparsa, bu işlem ancak onadığı takdirde temsil olunanı bağlar.*

Yetkisiz temsilcinin kendisiyle işlem yaptığı diğer taraf, temsil olunandan, uygun bir süre içinde bu hukuki işlemi onayıp onamayacağını bildirmesini isteyebilir. Bu süre içinde işlemin onanmaması durumunda, diğer taraf bu işlemle bağlı olmaktan kurtulur".

O halde acentelik sözleşmesinde acente yetkisi olmaksızın veya yetkisini aşarak müvekkili adına sözleşme akdettiği durumlarda müvekkil icazet vermediği durumlarda sözleşmeden acente sorumlu olmakta iken genel temsil yetkisinde müvekkil icazet vermediği durumlarda temsilci sözleşme ile bağlı olmamakta, sadece sözleşmenin karşı tarafı sözleşme ile bağlı olmaktan kurtulmaktadır.

---

⁸⁸ Kılıçoğlu, s. 228; Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 602; Kayıhan, s. 67.

F. Vekâlet Sözleşmesi

Vekâlet sözleşmesi TBK m.502/I hükümde şu şekilde düzenlenmiştir: “*Vekâlet sözleşmesi, vekilin vekalet verenin bir işini görmeyi veya işlemini yapmayı üstlendiği sözleşmedir.*”

Vekâlet sözleşmesinde, acenteden farklı olarak, vekilin işini görmeyi taahhüt ettiği müvekkilin tacir olması zorunluluğu bulunmamaktadır⁸⁹. Oysa acenteliğin niteliği gereği hem müvekkil hem de acente tacir konumunda olmalıdır.

Vekâlet sözleşmesi eksik iki tarafa borç yükleyen sözleşme karakterine sahip iken⁹⁰ acentelik sözleşmesi tam iki tarafa borç yükleyen sözleşme niteliğindedir.

Vekâlet sözleşmesinde vekil üstlendiği işten ya da hizmetten ücret almamaktadır⁹¹. Bir başka deyişle vekalet sözleşmesinde vekilin ücret alma zorunluluğu temel bir unsur olarak öngörülmemiştir. Zira TBK m. 502/III hükmünde yer alan “*sözleşme veya teamül varsa vekil, ücrete hak kazanır*” düzenlemesi bu hususu açıkça düzenlemektedir. Oysa, acentelik sözleşmesinde ücret esaslı bir unsur olup acente, aracılık yaptığı veya müvekkili adına akdettiği sözleşmeler karşılığında belli bir ücrete hak kazanmaktadır.

V. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN HÜKÜMLERİ

A. Genel Olarak

Acentelik sözleşmesi daha önce belirtmiş olduğumuz gibi tam iki tarafa borç yükleyen ve taraflar arasında sürekli bir borç ilişkisi doğuran bir sözleşme niteliğinde olup taraflar arasında karşılıklı olarak haklar ve borçlar bulunmaktadır. Bu nedenle

---

⁸⁹ Zevkliler Aydın/ Gökyayla, K. Emre: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 12. Bası, Ankara 2013, s. 590; Yavuz, s. 629; Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 395.

⁹⁰ Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 391; Yavuz, s. 630; Zevkliler/ Gökyayla, s. 590.

⁹¹ Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 391; Yavuz, s. 660; Zevkliler/ Gökyayla, s. 597-598.

acentenin borçları müvekkilin haklarına karşılık gelmekte, müvekkilin borçları da acentenin haklarını oluşturmaktadır.

Acentenin borçları Türk Ticaret Kanunu'nun 109- 112. maddeleri arasında; hakları ise, Türk Ticaret Kanunu'nun 113-119. maddeleri arasında düzenlenmektedir⁹².

Acentenin borçlarını, müvekkili adına aracılık etme ve/veya sözleşme akdetme yükümlülüğü, sadakat ve doğruluk yükümlülüğü, haber verme yükümlülüğü, müvekkilin talimatlarına uyma yükümlülüğü, rekabet etmeme yükümlülüğü ve önleyici tedbirleri alma yükümlülüğü şeklinde sıralamak mümkündür.

Acentenin haklarını ise ücret hakkı, olağanüstü masraflarını talep hakkı, defter kayıtlarının suretini ve hesap cetvelini isteme hakkı ve hapis hakkı şeklinde sıralamak mümkündür.

B. Acentenin Borçları ve Hakları

1. Borçları

a. Müvekkilin İşlerini Görme ve Menfaatlerini Koruma Borcu

Acentenin müvekkilin işlerini görme ve menfaatlerini koruma borcu⁹³ mevcuttur. Acentenin bu borcu TTK m. 109/I'de tanımlanmaktadır. Madde hükmüne göre, acente, müvekkili ile arasında akdedilen sözleşme uyarınca kendisine bırakılan bölge veya ticaret dalı içerisinde müvekkilin işlerini görmek ve menfaatlerini korumakla yükümlü olmaktadır. Acente, bu yükümlülüğü türüne göre müvekkili

---

⁹² ETTK'nın yürürlükte olduğu dönemde acentenin borçları ETTK m. 123-126 arasında; hakları ise, ETTK m. 127-132 arasında düzenlenmekteydi. TTK' da, eski kanunda düzenlenen bu hükümlere ilişkin herhangi bir değişikliğe gidilmemiş sadece dil noktasında sadeleştirme yapılmıştır.

⁹³ "Acente müvekkili için koruyucu işlemler yapmakla yükümlüdür". Yarg. 11.HD, 26.12.1999 T., 1991/3166 E., 1991/6869 K. (karar için bkz. www.kazanci.com, 15.08.2013).

adına aracılık etmek ve/veya müvekkili adına sözleşme akdederek gerçekleştirmektedir.

Acentenin bu yükümlülüğünün kapsamı acentelik sözleşmesi ile çizilmektedir. Sözleşme ile acentenin yapacağı işler belirlenmemiş ise, acentenin ticari işletmesinin faaliyet konusuna giren işler acentenin faaliyet alanı olup; ticari işletmenin konusuna giren iş ve işlemlerde acentenin, müvekkili adına aracılık etme ve/veya müvekkili adına sözleşme akdetme borcu doğacaktır. Acentenin bu borcu aracılık veya sözleşme yapılma konusunda çaba sarf etmekten ibaret olup, özel olarak kararlaştırılmadıkça belirli sayıda aracılık faaliyetinde bulunma veya sözleşme yapmakla yükümlü olmayacaktır⁹⁴. Bu durumda acentenin borcu kendisinden beklenen ölçüde azami gayret ve çabayı göstererek müvekkilinin menfaatini korumaktan ibaret olmaktadır⁹⁵.

Acente, kendi menfaatleri ve müvekkilinin menfaatleri çakıştığı durumlarda müvekkilinin menfaatlerini ön planda tutmalıdır. Nitekim TTK m. 104'e göre; *“Yazılı olarak aksi kararlaştırılmadıkça, müvekkil, aynı zamanda ve aynı yer veya bölge içinde aynı ticaret dalı ile ilgili olarak birden fazla acente atayamayacağı gibi, acente de aynı yer veya bölgede, birbirleriyle rekabette bulunan birden çok ticari işletme hesabına acentelik yapamaz”*. Bu hüküm yorumlandığında acentenin sözleşme ilişkisi süresince müvekkilinin menfaatlerini koruması gerektiği sonucuna varılmaktadır. Burada ayrıca acentelik sözleşmesinin sonra ermesi durumunda

⁹⁴ Kayıhan, s. 97; Kınacıoğlu, s. 39; Arkan, Ticari İşletme, s. 198.

⁹⁵ Arkan, Ticari İşletme, s. 198; Kınacıoğlu, s. 41; *“Davalının acentelik yaptığı kasaba halkından bir kısmının kasabada yeteri kadar akaryakıt bulunmadığı, sıkıntı çekildiği yolunda davacı petrol ofisi umum müdürlüğüne şikayette buldukları ve vaki itiraza rağmen davalının o kasabaya ayrılan akaryakıt tesisatını çekmediği için satışların bir hayli düştüğü ve sözleşmenin gerektirdiği şekilde çalışmadığı için sözleşmenin feshinin zorunlu bir hale geldiği iddia edildiğine göre TTK'nın 123. maddesi hükmü çerçevesinde inceleme yapılmak ve şayet davalı acentenin davacı müessesenin menfaatleri ile bağdaşmayacak bir çalışma içinde olduğu anlaşılırsa davanın kabulü ile akdin feshi cihetine gitmek ve bu iddia ile ilgili her iki tarafın defter ve belgeleri üzerinde inceleme ve mukayese yapmak icap ederken noksan tahkikatla davanın reddi isabetsizdir”*. Yarg. 23.12.1958 T., 1958/2426 E., 1958/3148 K. (Bkz. Doğanay, s. 513).

acentenin, müvekkilinin menfaatleri koruma yükümünün devam edip etmeyeceği, başka bir deyişle acentenin rekabet yasağına tabi olup olmayacağı hususu da akla gelmektedir. TTK m. 123, rekabet yasağı konusunda acenteyi koruyucu hükümlere yer vermektedir⁹⁶.

Sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerin temelinde güven esası yer almaktadır. Temelini güven esasının oluşturduğu acentelik sözleşmesinde de acente, sözleşme ilişkisinin devamı süresince öğrenmiş olduğu sırları saklamakla yükümlü olmaktadır⁹⁷. Türk Ticaret Kanunu'nda acentenin "rekabet etmeme borcu" düzenlenmişken sır saklama borcuna ve sadakat borcuna ilişkin herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Buna karşılık, acentenin sadakat borcu ve bunun bir yansıması olarak sır saklama yükümünün olduğunu, "müvekkili ilgilendiren bütün konularda ona zamanında bildirme borcu (TTK m.110/I)", "müvekkilinin talimatlarına uyma borcu (TTK m.110/II)" ve "rekabet etmeme borcuna" ilişkin TTK hükümlerinden çıkarabiliriz⁹⁸. Acentenin sır saklama borcu, sözleşme süresi sona erse dahi müvekkilin menfaati söz konusu olduğu sürece devam edecektir⁹⁹.

b. Şahsen İfa Borcu

Acente, sözleşmede aksi belirtilmediği veya içinde bulunduğu hal ve şart başka türlü hareket etmesini gerektirmedikçe müvekkiline karşı olan borcunu bizzat

---

⁹⁶ Nitekim madde hükmü, acentelik sözleşmesinin sonra ermesinden sonra rekabet yasağı anlaşmalarının yazılı şekilde olması ve anlaşmanın bir suretinin müvekkil tarafından imzalanarak acenteye verilmesini düzenlemektedir. Buradaki yazılı şart, rekabet yasağı anlaşmasının geçerlilik şartı olarak değerlendirilmelidir. Aynı zamanda TTK m. 123 hükmü gereğince rekabet yasağı anlaşmaları sözleşmenin sona ermesinden itibaren en çok iki yıl için yapılabilecek ve yalnızca acenteye bırakılmış olan bölge ve kurulmasına aracılık ettiği sözleşmedeki konulara ilişkin olabilecektir. Rekabet yasağı anlaşmasının bulunduğu durumlarda acentenin müvekkilinin menfaatlerini koruma borcunun dolaylı da olsa devam ettiği kabul edilmelidir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Kayıhan, s. 112-113). Rekabet yasağı hakkında bkz. aşağıda §2, D.

⁹⁷ Kayıhan, s. 114; Kınacıoğlu, s. 42; Arkan, Ticari İşletme, s. 198.

⁹⁸ Kayıhan, s. 102.

⁹⁹ Kayıhan, s. 114; Arkan, Ticari İşletme, s. 199; Kınacıoğlu, s. 41.

kendisi ifa etmelidir. Aksi halde, acente, yerine ikame ettiği üçüncü kişilerin fiillerinden bizzat kendisi yapmış gibi sorumlu olacaktır (TBK m.507/I). Nitekim kanunkoyucu TTK m. 102/II hükmünde acentelik hükümlerinde boşluk olması halinde aracılık eden acentelere Türk Borçlar Kanunu'nun simsarlık sözleşmesi hükümlerinin, sözleşme yapan acentelere ise komisyon hükümlerinin ve bunlarda da hüküm bulunmayan hallerde vekâlet hükümlerinin uygulanacağını açıkça ifade etmektedir. O halde acente yerine ikame ettiği üçüncü kişilerin fiillerinden TTK m. 507/I hükmü gereğince bizzat kendisinin sorumlu olmasının gerekçesi, bu yönde bir hükmün gerek simsarlık sözleşmesi gerekse komisyon sözleşmesinde düzenlenmemiş olmasından ileri gelmektedir. Aynı zamanda TBK m. 502/II hükmünde yer alan; “ *vekâlete ilişkin hükümler, niteliklerine uygun düştükleri ölçüde, bu Kanunda düzenlenmemiş olan işgörme sözleşmelerine de uygulanır*” şeklindeki düzenleme gereğince de TBK'da düzenlenen vekalet hükümleri, acentelik sözleşmelerinin niteliğine uygun düştüğü takdirde uygulanabilecektir.

Acente, aynı zamanda, yerine ikame etmiş olduğu kişiyi seçerken veya talimat verirken gerekli özeni göstermediği takdirde, özen eksikliğinden doğan zararlardan da sorumlu olacaktır (TBK m. 507/II)¹⁰⁰.

c. Önleyici Tedbirleri Alma Borcu

Acente, kural olarak, tacir sıfatına sahip olduğundan TTK m. 111'de düzenlenen önleyici tedbirleri alarak müvekkilinin menfaatlerini korumakla

---

¹⁰⁰ Bu durumda müvekkil acenteye karşı sahip olduğu hakları doğrudan acente yerine geçen kimseye yöneltebilir (TBK m. 507/III).

yükümlüdür. Acentenin önleyici tedbirleri alma borcuna ilişkin olarak; ayıpları ihbar borcu, gerektiğinde malı sattırma borcu örnek olarak verilebilir¹⁰¹.

Esasında acentenin, müvekkilinin menfaatlerini koruma borcu TTK m. 109/I'de düzenlenmiştir. *Kayıhan*, bu noktada haklı olarak acentenin, müvekkilinin çıkarlarını koruma borcunun kapsamına, TTK m. 111 ile düzenlenmiş olan önleyici tedbirleri alma yükümlülüğünün de gireceğini düşünerek, TTK m. 111 hükmünün ayrıca düzenlenmesine gerek olmadığını ileri sürmüştür¹⁰².

d. Müvekkile Ait Paranın İadesi Borcu

Acentenin bir diğer borcu da müvekkile ait olan paranın¹⁰³ iadesi borcudur. TTK m. 112 hükmüne göre, acente, müvekkiline ait olan parayı göndermekle veya teslim etmekle yükümlüdür. Acente bu borcunu gereği gibi ifa etmediği takdirde, doğacak gecikme faizinden sorumlu olacaktır. Acente, aynı zamanda, gerekli şartlar oluştuğu takdirde TBK m. 122 uyarınca müvekkilin maruz kaldığı munzam zararını da ödemekle yükümlü olacaktır.

2. Hakları

TTK m. 113 vd.'da düzenlenen acentenin hakları, ücret (TTK m. 113), defter kayıtlarını isteme (TTK m. 116/II)¹⁰⁴, olağanüstü giderlerin karşılanması (TTK m.

---

¹⁰¹ Kayıhan, s. 115-116.

¹⁰² Kayıhan, s. 114-115.

¹⁰³ Madde hükmünde düzenlenen "para" ibaresi özellikle kambiyo senetlerini de ihtiva eder şekilde geniş yorumlanmalıdır. Eriş, s. 543.

¹⁰⁴TTK m. 116 gerekçesinde, yapılan bu düzenleme; "6762 sayılı Kanununun 131 inci maddesi ücretin hesaplanabilmesi için gerekli olan bilgilerin acente tarafından elde edilmesi açısından yetersizdir. Çünkü 6762 sayılı Kanundaki metin hükmün birinci fıkrası sadece ücrete hak kazanılan işlemlere ilişkin defter kayıtlarının verilmesini öngörmüştür. Kayıtların yetersizliği bir yana, acentenin defterleri ile uyumaması halinde belirsizlik doğuyordu. Ayrıca, yapılan işlerin tespiti defterlerin dışındaki bilgi ve belgelere de dayanabilir. Tasarının 116 ncı maddesi kaleme alınırken hem gereksinimler gözönünde tutulmuş hem de AET'nin 86/153 sayılı 18/12/1986 tarihli Yönergesi gözönüne alınmıştır. Bu sebeple birinci fıkrada ücretin ödeme zamanına, yani muaceliyetine

117), faiz isteme hakkı (TTK m. 118), hapis hakkı (TTK m. 119), kendisine bırakılan bölge içerisinde tekel olma (TTK m. 104) ve denkleştirme talebi (TTK m. 122)'dir.

Acentenin sahip olduğu ücret hakkı tez konumuz ile yakından ilgili olması nedeniyle acentelik sözleşmesinin sona ermesi bölümünde ayrıntılı olarak incelenecektir¹⁰⁵. Çalışmamızın bu kısmında, kısaca, acentenin “ücret hakkı” üzerinde durduktan sonra, “hakkın doğumu”, “acentelik sözleşmesinin sona ermesine dayanmayan acentenin tekel hakkı”, “olağanüstü masraflarını talep etme”, “faiz hakkı” ve “hapis hakkı” konularına ayrıntılı olarak değinilecektir.

a. Ücret Hakkı

Acente, fiilen aracılıkta bulunduğu veya müvekkili adına akdetmiş olduğu sözleşmeler nedeniyle ücret talep etme hakkını haiz olmaktadır. Acentenin ücrete hak kazanmasının şartı, acentelik faaliyeti ile kurulan işlem arasında nedensellik bağının bulunmasıdır¹⁰⁶. Burada dikkat edilmesi gereken husus, acentenin göstermiş olduğu gayretin sözleşmenin kurulmasında tek başına etkili olması değil, acentenin çabalarının, az ya da çok, sözleşmenin kurulmasına katkı sağlamasıdır¹⁰⁷. Örneğin, acente, bir müşteri grubunu müvekkil ile sözleşme yapmaya değil, genel olarak müvekkil ile iş yapma hususunda ikna ederse, müvekkilin yapma imkanı bulunduğu sözleşmeler için de ücret talep edebilecektir¹⁰⁸. Ancak acenteye tekel hakkının tanındığı durumlarda acentenin ücret hakkının doğması için kurulan ticari ilişki veya akdedilen sözleşmeler ile acentenin çabası arasında nedensellik bağı

---

ilişinkural konulmuş, ikinci fıkrada da ücretin hesaplanmasında önemli olan tüm bilgilerin müvekkil tarafından acenteye verilmesi gereği öngörülmüştür” şeklinde gerekçelendirilmiştir (Gerekçe için bkz. www.tbmm.gov.tr, 15.08.2013).

¹⁰⁵ Ücret hakkı için bkz. aşağıda §2, II, B.

¹⁰⁶ Kayıhan, s. 125; Arkan, Ticari İşletme, s. 201; Kınacıoğlu, s. 946; Kınacıoğlu, s. 59; “Acente aracılıkta bulunduğu veya yaptığı sözleşmeler nedeniyle ücrete hak kazanır”. Bu hususta bkz. TD, 13.11.1968, 2207 E., 5993 K., (Eriş, s. 1323).

¹⁰⁷ Kayıhan, s. 125; Arkan, Ticari İşletme, s. 202; Kınacıoğlu, s. 946; Kınacıoğlu, s. 59.

¹⁰⁸ Bu hususta bkz. TTK m. 113'e ilişkin gerekçe (www.tbmm.gov.tr, 15.08.2013).

aranmamalıdır¹⁰⁹. Nitekim TTK m. 113/II hükmü uyarınca “*acenteye belli bir bölge veya müşteri çevresi bırakılmışsa, acente, acentelik ilişkisinin devamı süresince bu bölgedeki veya çevredeki müşterilerle kendi katkısı olmadan kurulan işlemler için de ücret isteyebilir*”¹¹⁰.

Acentenin bağımsız bir tacir yardımcısı sayılmasından bahisle, ücretinin sabit olamayabileceği düşünülebilir. Ancak, acente, çalışma koşullarını kendisi belirleyebildiği ölçüde, başka bir ifade ile bağımsız olması durumunda ücretin ne şekilde tespit edildiği önem arz etmemektedir. Acentenin ücreti, yaptığı ya da aracılık ettiği işlem başına hesap edilerek, acentenin gerçekleştirmiş olduğu işlerin çokluğu ve maddi değeri ile orantılı bir yüzdeye karşılık gelecek şekilde ödenmektedir¹¹¹. Ücretin bu niteliği gereği öğretide bazı yazarlar, acentenin ücretini, komisyon sözleşmesinde yer alan komisyon ile eş değer tutup, ücret yerine komisyon terimini kullanmışlardır¹¹².

b. Acentenin Tekel Hakkı

Acentenin bir diğer hakkı da kendisine bırakılan bölge içerisinde müvekkili adına sözleşme akdetmek ve aracılık etme konusunda tekel olma hakkıdır. TTK m. 104/I'e göre, yazılı olarak aksi kararlaştırılmadıkça acente atandığı bölge ve ticaret dalı içerisinde tekel hakkına sahiptir. Kural olarak müvekkil acentenin faaliyet bölgesi ve ticaret dalı içerisinde kendisi dahi faaliyet gösteremeyeceği gibi acente

---

¹⁰⁹ Kayıhan, s. 127; Ayan, Acente, s. 92.

¹¹⁰ Acentenin tekel bölgesi içinde müvekkil tarafından doğrudan yapılan işlemlerin ücrete hak kazandırması bakımından acentenin, işlemin yapıldığı kişinin müşteri olarak kazanılmasında rolü olması gerekmemektedir. Nitekim, madde metninde böyle bir koşuldan söz edilmemiştir, bkz. “*Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Hakkında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı'nca Hazırlanan Görüş*”, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C. XXIII, S. 2, Aralık 2005, s. 219.

¹¹¹ Kayıhan, s. 135; Arkan, Ticari İşletme, s. 201-202; Kınacıoğlu, s. 57; Doğanay, s. 517; İmregün, s. 134.

¹¹² Kınacıoğlu, Naci: “Acentenin Komisyon İsteme Hakkı”, AD, Eylül-Ekim 1961, C.52, S.9-10, s. 946; Kınacıoğlu, s. 57.

veya başka bir aracı şeklinde başka bir kimseyi de atayamayacaktır. Acentenin tekel hakkına uyulmaması durumunda ise acente, acentelik ilişkisinin devamı süresince belirlenen bölge veya çevrede müşteriler ile kurulan sözleşmelere katkısı olmasa dahi ücret talep edebilecektir (TTK m. 113/II).

Tekel hakkına aykırılığın sonucuna ilişkin olarak *Kayıhan*, müvekkilin, acentenin tekel hakkına uymayarak gerek doğrudan gerekse başkalarının aracılığıyla acentenin tekel hakkını çiğnemesi durumunda acentelik sözleşmesine aykırılık oluşturacağı kanaatindedir¹¹³. *Kayıhan*'ın bu görüşüne göre bu gibi durumlarda, acente, ücretin yanı sıra uğradığı zararın tazminini de müvekkilden talep edebilecektir. Kanaatimizce, acenteye bırakılan bölge veya çevre içerisinde müşterinin doğrudan gidip müvekkil ile sözleşme akdettiği durumlarda dahi acentelik sözleşmesi ihlal edilmiş sayılmayacaktır. Nitekim TTK m.113/I hükmü, açıkça, acentenin bu gibi durumlarda dahi kendisi aracılık etmiş gibi ücrete hak kazanacağını düzenlenmiştir. O halde, acentenin tekel hakkının müvekkil tarafından ihlal edildiği durumlarda dahi acente ücrete hak kazanabiliyorsa, acentenin işbu ihlal sebebiyle uğramış olduğu bir zarardan da söz edilemeyecektir. Ancak bu durumun süreklilik arz etmesi durumunda acentelik sözleşmesinin temeli güven esasına dayandığından sözleşmenin ihlal edildiğini söyleyebiliriz.

c. Olağanüstü Masrafları Talep Etme Hakkı

Tacirin bağımsız yardımcılarından olan acente, faaliyetlerinin gerektirmiş olduğu olağan masrafları kendisi karşılamaktadır. Örneğin, acente, işletmesi için gerekli telefon, faks, internet, posta gibi olağan masraflardan bizzat kendisi

---

¹¹³ *Kayıhan*, s. 155.

sorumludur¹¹⁴. Ancak sözleşme özgürlüğü çerçevesinde taraflar yine de bu konuda farklı bir anlaşma yapabilirler¹¹⁵.

Acentenin bu hakkı, TTK m. 117/I hükmünde; "*Acente, yükümlülüklerini yerine getirmek için yaptıklarından ancak olağanüstü giderlerin ödenmesini isteyebilir*" şeklinde ifade edilmiştir. O halde olağanüstü masraflar, müvekkilin menfaatlerini korumak için acentenin vekâletsiz iş gören sıfatıyla yapmış olduğu işlemlere ait masraflardır¹¹⁶. Örneğin, malların bozulmaması için yapılan satış masrafları, nakliye giderleri, müvekkilin özel talimatıyla kiralanan yerin kira gideri, olağan tanıtım faaliyetleri dışında yapılan tanıtım faaliyetleri gideri gibi harcamalar bu kapsamda sayılacak ve müvekkil tarafından karşılanacaktır. Acente tarafından yapılan masrafın olağan mı olağanüstü mü olduğu somut olayın özelliklerine göre değerlendirilecektir¹¹⁷.

Burada belirtmek gerekir ki acentenin olağanüstü masraflarının müvekkil tarafından karşılanacak olması, bu hakkın acente tarafından sınırsız bir ölçüde kullanılacağı anlamına gelmemektedir. Öncelikle yapılacak masrafın müvekkil için gerekli olması gerekmektedir. Öğretide bir görüşe göre¹¹⁸ olağanüstü masraflar yapılmadan önce müvekkile açıklanarak izin alınmalıdır. Bizim de katıldığımız karşı görüşe göre ise, acentenin her durumda müvekkilden izin alması gerekli olmayıp, bu masraflar müvekkil ile acente arasındaki iç ilişkide vekâletsiz iş görme olarak kabul edilerek müvekkil tarafından karşılanmalıdır¹¹⁹. Nitekim, acentenin, olağanüstü masrafları yapmadan önce müvekkilinden onay beklemesi olağanüstü masrafın

---

¹¹⁴ Arkan, Ticari İşletme, s. 203; Kayıhan, s. 151; Berzek, s. 177; İmregün, s. 136; Karayalçın, s. 528; Doğanay, s. 516; Eriş, s. 543.

¹¹⁵ Arkan, Ticari İşletme, s. 203; Kayıhan, s. 151; Dalamanlı/Tiryaki, s. 425.

¹¹⁶ Arkan, Ticari İşletme, s. 203; Kayıhan, s.153; Poroy/Yasaman, s. 187.

¹¹⁷ Arkan, Ticari İşletme, s. 204; Kayıhan, s. 152; Doğanay, s.516; Berzek, s. 177.

¹¹⁸ Eriş, s. 1320; İmregün, s. 136.

¹¹⁹ Kayıhan, s. 153.

doğasına aykırı düşmektedir. Zira, olağanüstü masraf, acentenin, müvekkilinin haklarını koruduğunu düşünerek yapmış olduğu harcamalardır. Acentelik ilişkisinin temelini güven unsurunun oluşturduğu düşünüldüğünde müvekkil adına yapılacak her bir harcama için müvekkilden onay alınmasının gerekli olmadığını ve acentenin yapmış olduğu bu olağanüstü masrafları müvekkilden talep etme hakkı olduğunu düşünmekteyiz. Nitekim TBK'nın vekâletsiz iş görme hükümleri de niteliğine uygun düşüğü oranda acentelik sözleşmesine uygulanabilmektedir¹²⁰. Hal böyle olunca acente, müvekkilden izin almaksızın yaptığı makul düzeydeki olağanüstü masraflarını TBK m. 529 hükmü gereğince talep edebilecektir. Ancak yine de her durumda her somut olay kendi içerisinde değerlendirilmeli ve gerektiği durumlarda hakim, yapılan masrafların makul olup olmadığını takdir etmelidir. Acente tarafından yapılan olağanüstü masraflar eğer makul düzeyi aşarsa acente bu masrafları müvekkilden talep edemeyecektir¹²¹. Acentenin olağanüstü masraf harcamak suretiyle yapmış olduğu işin başarıya ulaşmaması halinde dahi, acente yapmış olduğu olağanüstü masrafı, müvekkilden talep edebilecektir¹²².

TTK m. 118 hükmünün atfıyla TTK m. 20 gereği, acente üçüncü kişilere vermiş olduğu avans ve yapmış olduğu olağanüstü giderler¹²³ için ödeme tarihinden itibaren faiz talep edebilecektir. Gerçekten de acente, kural olarak tacir olduğu için tacirin sahip olduğu hak ve borçlara kanun gereği haizdir¹²⁴. Bu nedenle acentenin faiz talep edebilme hakkı kanun gereği tacir olmanın sonuçlarından doğmaktadır.

---

¹²⁰ Kayıhan, s. 153; Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 489.

¹²¹ Kayıhan, s. 153.

¹²² Kınacıoğlu, s.71; Kayıhan, s.153; Dalamanlı/Tiryaki, s. 425.

¹²³ ETTK m.127/II hükmünde acentenin sadece vermiş olduğu avanslar için faiz talep edebileceği düzenlenmekle beraber, olağanüstü giderlere ilişkin herhangi bir düzenleme yer almıyordu. Ancak, o dönemde dahi acentenin yapmış olduğu olağanüstü masraflar için faiz talep edebileceği haklı olarak değerlendiriliyordu. Arkan, Ticari İşletme, s. 212; Karayalçın, s. 528.

¹²⁴ Kayıhan, s. 154; Mimaroglu, s. 520.

TTK'da acentenin olağanüstü masraflarının ne zaman muaccel olacağına veya ödeneceğine ilişkin bir hüküm yer almamaktadır. Öğretide, acentenin olağanüstü masraf ve avanslarının da TTK m. 116/II (ETTK m. 131/II) hükmüne göre muacceliyet kazanacağı görüşü hâkimdir¹²⁵.

d. Hapis Hakkı

Hapis hakkı, genel olarak, kanuni şartların gerçekleşmesi durumunda alacaklıya zilyetliğinde bulunan ve iadesi gerekli olan borçlunun maliki olduğu menkul malları ve kıymetli evrakı iade etmeyerek alacağının teminatı olarak alıkoyma ve alacak muaccel olmasına rağmen ödenmediği takdirde ise paraya çevirme yetkisi veren aynı bir haktır¹²⁶.

Türk Ticaret Kanunu'nda ise hapis hakkı özel olarak düzenlenmektedir. TTK m.119/I hükmü acenteye ait bütün alacakların müvekkil tarafından ödenmesini sağlamak amacıyla getirilmiştir. Bu sebeple, sadece ücret alacağı değil, olağanüstü masraflar ve avanslar için de acente hapis hakkını kullanabilecektir¹²⁷.

TTK m. 119/I hükmünde nelerin acentenin hapis hakkının konusunu oluşturacağı düzenlenmiştir. Madde hükmüne göre hapis hakkı, taşınırlar, kıymetli evrak ve emtia senedi aracılığıyla tasarruf edilebilen emtia üzerine kullanılabilir.

TTK m. 119/II hükmü uyarınca acente, müvekkile ait malları sözleşme veya kanun gereği sattığı hallerde kendisine bütün alacakları ödeninceye kadar bu malın bedelini ödemekten kaçınabilecektir¹²⁸.

---

¹²⁵ Kınacıoğlu, s. 71; Kayıhan, s.155.

¹²⁶ Oğuzman, M., Kemal/Seliçi, Özer/Özdemir, Saibe Oktay: Eşya Hukuku, 15. Bası, İstanbul 2012, s. 826.

¹²⁷ Doğanay, s. 522; Arkan, Ticari İşletme, s. 204.

¹²⁸ Arkan, Ticari İşletme, s. 204; Karahan, s. 319; Eriş, s. 547.

Bu hüküm, acentenin başka surette tahsil etmiş olduğu paralar için de uygulanacaktır¹²⁹.

Acente, sözleşme veya kanun gereği olmaksızın ve müvekkilinin kendisine özel ve yazılı yahut vekâletname vermeden kendisinin teslim etmediği malların bedelini yahut kendisinin bedelini ödemediği mallar üzerinde hapis hakkı kullanabilmesi mümkün değildir¹³⁰.

Kural olarak, acente, hapis hakkını muaccel alacakları için kullanabilecektir¹³¹. TTK m. 119/II hükmü ise bu kurala bir istisna getirerek müvekkilin aciz halinde bulunduğu hallerde, acentenin, henüz muaccel olmamış alacakları için de hapis hakkı kullanabileceğini düzenlemiştir. Öğretide, acentenin bu hakkını müvekkili aleyhine yapılan bir icra veya iflas takibinin semeresiz kalmış olması neticesinde kullanabileceği ifade edilmektedir¹³².

C. Müvekkilin Borçları ve Hakları

Acentelik sözleşmesi, tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme olması nedeniyle acentelik ilişkisinde acentenin hakları müvekkilin borçlarını oluştururken, müvekkilin hakları da acentenin borçlarını oluşturmaktadır¹³³. Bunun dışında, bağımsız olarak, TTK m. 120¹³⁴ hükmü ile müvekkilin borçları düzenlenmiştir. Madde hükmüne göre; “(1) Müvekkil, acenteye;

a) Mallarla ilgili belgeleri vermek,

¹²⁹ Acente hapis hakkına sahip olduğu sürece hapis hakkına konu olan paraları ödememesi nedeniyle TTK kapsamında düzenlenen faiz ve tazminatı ödemek zorunda değildir. bkz. Karayalçın, s. 529.

¹³⁰ Alışkan, Murat/Gençtürk, Muharrem: “Acentenin Komisyon Hakkı”, Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp'e Armağan, İstanbul 2003, s. 37; Kınacıoğlu, s. 68.

¹³¹ Kayıhan, s. 145.

¹³² Franco, Nisim: “Acentenin Ücret Hakkı (TTK.m.128-131)”, Reha Poroy'a Armağan, İstanbul 1995, s. 172; Karayalçın, s. 529; Doğanay, s. 522; Kınacıoğlu, s. 69; Eriş, s. 548.

¹³³ Kayıhan, s. 176.

¹³⁴ ETTK'da bu hüküm düzenlenmemiştir.

b) *Acentelik sözleşmesinin yerine getirilmesi için gerekli olan hususları ve özellikle iş hacminin acentenin normalde bekleyebileceğinden önemli surette düşük olabileceğini bildirmek,*

c) *Acentenin yaptığı işleri kabul edip etmediğini ya da yerine getirilmediğini uygun bir süre içinde bildirmek,*

d) *Acentenin istemeye hak kazandığı ücreti ödemek,*

e) *Ücret, avans ve olağanüstü giderler hakkında 20 nci madde hükümlerine göre faiz ödemek zorundadır.*

(2) *Bu maddeye aykırı şartlar, acentenin aleyhine olduğu ölçüde, geçersizdir”*

Müvekkilin işini gereği gibi yapabilmesi için acenteye; gerekli bilgi ve belgeleri vermek, acenteye gerekli bildirimlerde bulunmak, ücret, avans ve olağanüstü giderleri ödeme yükümlülüklerini, emredici olarak düzenlemiştir¹³⁵. Kanaatimizce madde hükmü, acentenin haklarının korunması ve güvenceye alınması bakımından yerinde bir düzenlemedir.

Bunun dışında acentenin hakları ve borçları, müvekkilin borçlarını ve haklarını oluşturduğundan tekrardan kaçınmak için bu açıklamalarımız ile yetiniyoruz.

2. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ VE SONUÇLARI

I. SONA ERME

A. Genel Olarak

Acentelik sözleşmesi ile taraflar arasında sürekli bir borç ilişkisi doğduğundan sözleşme sona erdiğinde, sürekli bir borç ilişkisinin sona ermesine ilişkin sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

---

¹³⁵ Ayan, Acente, s. 100; Kayhan, s. 178.

Acentelik sözleşmesinin hangi hallerde sona ereceğinin tespiti, gerek sözleşmenin tarafı olan acente ve müvekkilin, gerek sözleşme ilişkisi dışında kalan müşterilerin hukuki güvenliğinin sağlanması bakımından önemlidir. Acentelik sözleşmesini sona erdiren sebepleri; kendiliğinden sona erme, irade beyanı ile sona erme ve diğer sona erdiren sebepler şeklinde incelemek mümkündür.

B. Kendiliğinden Sona Erme

Acentelik sözleşmesinde kendiliğinden sona erme, tarafların iradesi dışında belirli bir olayın ortaya çıkması durumunda sözleşme ilişkisinin sona ermesidir. Sözleşme ilişkisini sona erdiren neden ortaya çıktığında acentelik sözleşmesi başkaca bir işleme gerek kalmaksızın kendiliğinden ortadan kalkmaktadır¹³⁶.

Acentelik sözleşmesinin kendiliğinden sona ermesine yol açan nedenleri ise; sürenin dolması, taraflardan birinin ölümü, kısıtlanması veya iflası ve imkânsızlık olarak sıralayabiliriz.

1. Sürenin Dolması

Belirli süreli olarak akdedilen acentelik sözleşmesi, kural olarak sözleşmede gösterilen sürenin dolması ile kendiliğinden sona ermektedir. Tarafların ayrıca fesih bildiriminde bulunmalarına gerek yoktur. Sözleşmenin sona ermesi için tek şart, sözleşmede kararlaştırılan sürenin sona ermesidir.¹³⁷

Kural, sözleşmede belirtilen sürenin dolması ile birlikte acentelik sözleşmesinin kendiliğinden sona ereceği olmakla beraber, tarafların, süre dolduktan sonra sözleşmeye devam edeceklerine dair anlaşması veya süre dolmasına rağmen

---

¹³⁶ Seliçi, Özer: Borçlar Kanununa Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, İstanbul 1976, s.103.

¹³⁷ Tunçomağ, Kenan: Türk Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri (“Özel Hükümler”), C. 2, 3. Baskı, İstanbul 1977, s. 907; Seliçi, s. 66.

borç ve yükümlülüklerini yerine getirmeye devam etmesi durumunda nasıl bir hukuki sonucun ortaya çıkacağı konusunda ETTK döneminde bir düzenleme mevcut değildi. TTK m. 121/II hükmü ise bu soruya cevap verir niteliktedir. Buna göre; *“Belirli süre için yapılan bir acentelik sözleşmesinin, süre dolduktan sonra uygulanmaya devam edilmesi hâlinde, sözleşme belirsiz süreli hâle gelir”*. Kanunda ilk defa yer verilen bu hüküm ile ETTK’nın yürürlükte olduğu dönemdeki fikir ayrılıkları giderilmiş¹³⁸ ve bu gibi durumlarda sözleşmenin belirsiz süreli hale geleceği kanun hükmü haline getirilmiştir¹³⁹.

2. Taraflardan Birinin Ölümü, İflâsı, Kısıtlanması

Acentelik sözleşmesini kendiliğinden sona erdiren diğer sebepler de taraflardan birinin ölümü, iflâsı veya kısıtlanmasıdır. Acentenin veya müvekkilin ölümü, iflâsı veya kısıtlanması durumunda sözleşmede aksi kararlaştırılmamışsa acentelik sözleşmesi kendiliğinden sona erecektir (TTK m. 121/III, TBK m. 513)¹⁴⁰.

Ölüm, kural olarak, taraflar arasındaki sözleşme ilişkisini sona erdirmez. Ancak tarafların kişiliklerinin ve özelliklerinin önem taşıdığı bazı borç ilişkilerinde ölüm sözleşme ilişkisini sona erdiren bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁴¹. Temsil ilişkisini ve vekâlet sözleşmesine ilişkin unsurları bünyesinden barındıran acentelik sözleşmesi de güven temeli üzerine kurulduğundan, ölümün acentelik

---

¹³⁸ Yeni TTK’nın yürürlüğe girmesinden önceki dönemde öğretideki baskın görüşe göre, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra sözleşmenin belirsiz süreli hale geleceği kabul edilmekteydi. Bkz. Arkan, Ticari İşletme, s. 210; Kayıhan, s. 217; Topçuoğlu, Metin: Rekabet Hukuku Açısından Acentelik ve Dağıtım Sözleşmeleri, Ankara 2006, s.44. Aksi görüşteki *Kınacıoğlu* ise, belirli süreli acentelik sözleşmesinin tarafların sözleşmeye devam etmeleri ile uzaması durumunda, acentelik sözleşmesinin belirsiz süreli hale gelmeyeceği, sözleşmenin aynı süre ile yenilenmiş sayılacağını ileri sürmekteydi. Bkz. Kınacıoğlu, s. 86.

¹³⁹ İlerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz üzere belirsiz süreli hale gelen acentelik sözleşmesi ise kanunda düzenlenen sürelerle uygun olarak feshi ihbar ile sona erdirilebilecektir (TTK m. 121/I).

¹⁴⁰ Domaniç, s. 333; Arkan, Ticari İşletme, s. 219; Topçuoğlu, s. 45; İmregün, s. 136.

¹⁴¹ Yavuz, s. 607 vd.; Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 438; Zevkliler/Gökyayla, s. 439; Seliçi, s. 81.

sözleşmesini de sona erdireceği kanunen düzenlenmiştir (TTK m. 121/III, TBK m. 513)¹⁴². Hal böyle olmakla beraber, taraflar acentelik sözleşmesine taraflardan birinin ölümü halinde sözleşmenin sona ermeyeceğine ilişkin hüküm koyabilirler¹⁴³.

Acentelik sözleşmesi gerek müvekkilin gerek acentenin iflas ettiği durumlarda da kendiliğinden sona ermektedir¹⁴⁴. Gerçekten de iflasın açılması ile tarafların malvarlığı üzerindeki tasarruf yetkisi kısıtlanmakta ve hukuki işlem yapma yetkisi sona ermektedir¹⁴⁵. Aynı şekilde acentelik sözleşmesi taraflardan birinin kısıtlanması halinde de sona ermektedir. Taraflardan birinin sözleşme kurulduktan sonra ayırt etme gücünü kaybetmesi veya tam ehliyetsiz duruma düşmesi ile artık sözleşme ilişkisi sona erecektir¹⁴⁶. İşte bu nedenlerle kanun koyucu ETTK m. 133/II'deki düzenlemeyi yerinde olarak aynen benimsemiştir.

TTK'da taraflardan birinin aciz halinde bulunmasından dolayı sözleşmenin sona erip ermeyeceğine dair bir hüküm bulunmamaktadır. Taraflardan birinin acze düşmesi durumunda sözleşmenin sona erip ermeyeceği TBK m. 98 hükmü dikkate alınarak çözümlenmelidir¹⁴⁷. TBK m. 98 hükmüne göre, taraflardan biri borcunu ifada güçsüzlüğe düşmüşse ve bu nedenle diğer tarafın hakkı tehlikeye düşerse edim hakkı tehlikeye düşen taraf ifasını güvence altına alıncaya kadar kendi edimini ifadan kaçınabilmektedir. Bu gibi durumlarda acze düşen taraf karşı tarafa bir güvence vermelidir. Aksi takdirde edim alacağı tehlikeye düşen taraf sözleşme

---

¹⁴² Tandoğan, Borçlar Hukuku, s. 646- 647; Yavuz, s. 666; Kayıhan, s. 226, Arkan, Ticari İşletme, s. 211.

¹⁴³ Domaniç, s. 333; Seliçi, s.81-82; Kayıhan, s. 226; 21.2.1941 tarih ve 20/87 sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı'nda "*Müvekkilin ölümünden sonra dahi mutasarrıf olduğu taşınmaz malı tapuda üçüncü kişiye satmaya ve ferağ etmeye dair yapılan vekaletin devam edeceği iki taraf arasında geçerli surette sözleşilmişse müvekkil öldükten sonra da vekilin yetkisi devam eder; fakat, azil hakkı mirası reddetmemiş olan müvekkilin kanunen haleflerine geçer.*" Aynı yönde Yargıtay 1. HD, 01.10.2004 T., 2004/7475 E., 2004/10423 K. sayılı kararı; Yargıtay 16 HD, 23.05.2005 T., 2005/6274 E., 2005/4528 K. sayılı kararı (kararlar için bkz. www.kazanci.com, 15.08.2013).

¹⁴⁴ Tandoğan, Borçlar Hukuku, s. 666; Yavuz, s. 668; Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 471; Seliçi, s. 87-88.

¹⁴⁵ Yavuz, s. 667; Doğanay, s. 523; Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 471.

¹⁴⁶ Yavuz, s. 666; Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 438.

¹⁴⁷ Ayan, Denkleştirme, s. 38.

yükümlülüklerini ifa etmekten kaçınabileceği gibi, sözleşmeyi de feshedebilecektir¹⁴⁸.

Bazı durumlarda, taraflar kararlaştırmamış olsa dahi, acentelik sözleşmesi tarafların birinin ölümü, iflası veya kısıtlanması halinde de devam eder. Örneğin, yukarıda sayılan durumlardan birisinin gerçekleşmesi durumunda sözleşmenin sona ermesi müvekkilin çıkarlarını tehlikeye sokuyorsa, acente veya yerine göre mirasçı geçici bir süre daha işlere devam etmekle yükümlüdür (TBK m. 513/II)¹⁴⁹.

Acentelik sözleşmesinin müvekkilin ölümü, iflası ya da kısıtlanması gibi bir nedenle sona erdiği hallerde, acentenin müvekkili adına sözleşme akdetme yetkisi de sona ermiş olmaktadır¹⁵⁰. Acente, bu durumu bilerek hukuki işlem gerçekleştirmiş ise, TTK m. 108 hükmü uygulama alanı bulacak ve acente yetkisi olmaksızın müvekkili adına sözleşme akdetmiş olması dolayısıyla müvekkil onay vermediği takdirde sözleşmeden kendisi sorumlu olacaktır.

3. Sonraki İmkânsızlık

Acentelik sözleşmesinin kendiliğinden sona ermesinin nedenlerinden birisi de sonraki imkânsızlıktır. Acentelik sözleşmesinin imkânsızlaşması, tarafların sözleşme akdetme amacının ortadan kalkması veya aşırı derece güçleşmesi ile meydana gelebilir¹⁵¹. Örneğin, sözleşme konusu ürünün acentenin faaliyet gösterdiği bölgeye ithalatının yasaklanması gibi. Böyle bir durumda, sonradan ortaya çıkan ifa

---

¹⁴⁸ Ayan, Denkleştirme, s. 38.

¹⁴⁹ Nitekim kanun koyucu TTK m. 102/II hükmü ile acentelik hükümlerinde boşluk olması halinde aracılık eden acentelere Türk Borçlar Kanunu'nun simsarlık sözleşmesi hükümleri, sözleşme yapan acentelere ise komisyon hükümleri ve bunlarda da hüküm bulunmayan hallerde vekâlet hükümlerinin uygulanacağını açıkça düzenlemiştir.

¹⁵⁰ Kayıhan, s. 225 vd.

¹⁵¹ Kılıçoğlu, s. 843; Seliçi, s. 90; Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 116; Tunçomağ, Genel Hükümler, s. 258.

imkânsızlığı nedeniyle sözleşme ifa edilemeyecek ve acentelik sözleşmesi kendiliğinden sona erecektir (TBK m. 136).

Eğer imkânsızlık taraflardan birinin kusurlu eylemi neticesinde ortaya çıkmışsa, kusurlu hareketi ile sözleşmenin devamını imkânsız kılan taraf, diğer tarafın zararını tazmin etmekle yükümlü olacaktır(TBK m. 112). İmkânsızlığın ortaya çıkmasında tarafların bir kusuru yoksa TBK m. 136 uygulama alanı bulacak ve borcun ifası borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerden dolayı sona erdiği için borç sona erecektir¹⁵².

C. İrade Beyanı ile Sona Erme

Acentelik sözleşmesi taraflardan her ikisinin ya da sadece birinin tek taraflı irade beyanı ile sona erdirilebilir. Acentelik sözleşmesini sona erdiren taraf iradelerini sözleşme yolu ve fesih yolu ile olmak üzere iki başlık altında inceleyebiliriz.

1. Sözleşme ile Sona Erme

Sözleşme özgürlüğü ilkesi gereğince, sürekli bir borç ilişkisi doğuran acentelik sözleşmesi, tarafların karşılıklı birbirine uygun irade beyanları ile her zaman sona erdirilebilir¹⁵³. Acentelik sözleşmesinin anlaşma ile sona erdirilmesi için tarafların herhangi bir süre beklemesine gerek yoktur¹⁵⁴.

Acentelik sözleşmesini ortadan kaldıran anlaşmalar, kural olarak, hiçbir şekilde tâbi olmayıp, taraflar açıkça veya zımni olarak anlaşarak acentelik sözleşmesini

---

¹⁵² Kılıçoğlu, s. 848; Seliçi, s. 92; Tunçomağ, Genel Hükümler, s. 259; Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 121.

¹⁵³ Eren, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 14. Bası, İstanbul 2012, s. 1210; Seliçi, s.104; Kılıçoğlu, s. 830; Tunçomağ, Genel Hükümler, s. 641.

¹⁵⁴ Oğuzman, M., Kemal/Öz, M. Turgut: Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 11. Baskı, İstanbul 2013, s. 473.

ileriye etkili olarak ortadan kaldırabilirler¹⁵⁵. Acentelik sözleşmesinin akdedilmesi ve sözleşmenin ortadan kaldırılması yönündeki anlaşmalar her ne kadar şekil şartına bağlı olmasa da acentelik sözleşmesinin yazılı olarak akdedildiği ve özellikle de sözleşme akdetme yetkisini haiz acenteye özel ve yazılı muvafakatname verilmesi gibi durumlarda işlem güvenliği nazara alınarak acentelik sözleşmesini ortadan kaldıran anlaşmaların yazılı şekilde yapılması gerektiği kanaatindeyiz. Bu durumda da yazılı şekil, kurucu değil, açıklayıcı olacaktır.

2. Tek Taraflı İrade Beyanı ile Sona Erme (Fesih)

a. Genel Olarak

Sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerin geleceğe etkili olarak sona erdirilmesini sağlayan sebeplerden birisi de fesihtir. Türk Borçlar Hukuku'nun sözleşmenin sona ermesine ilişkin genel esasları, kural olarak, acentelik sözleşmesi için de geçerlidir.

Acentelik sözleşmelerinde ister olağan, ister olağanüstü türden olsun, daima “fesih” söz konusu olur.

Gerçekten, acentelik sözleşmesinin, bozucu yenilik doğuran bir irade beyanıyla sona erdirilmesinin niteliği ancak fesih olarak kabul edilmelidir¹⁵⁶. Çünkü acentelik sözleşmesi taraflar arasında bir sürekli borç ilişkisi yaratır; sürekli borç ilişkilerinin sona erdirilmesi ise, kural olarak ileriye etkili olarak sonuç doğurur¹⁵⁷.

Bu nedenle, sona erdirme beyanının hukukî niteliği “fesih”tir¹⁵⁸.

---

¹⁵⁵ Eren, s. 1210- 1211; Oğuzman/Öz, s. 426; Kılıçoğlu, 674.

¹⁵⁶ Eren, s. 1212; Oğuzman/Öz, s. 452; Seliçi, s. 132.

¹⁵⁷ Eren, s. 1212; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/ Altop, s. 1290; Yavuz, s. 438; Tunçomağ, Genel Hükümler, s. 1158.

¹⁵⁸ Sözleşmeden dönme, ilişkiyi geçmişe etkili biçimde ortadan kaldırır ve o ana kadar doğmuş bulunan sonuçlar tasfiyeye tâbi tutulur. Oysa fesih sözleşmeyi ileriye etkili olarak sona erdirir; feshin hüküm ifade ettiği ana kadar doğmuş bulunan hukukî sonuçlar varlıklarını korurlar. Bu nedenle

Fesih, “*olağan fesih*” ve “*olağanüstü (haklı sebeple) fesih*” olmak üzere ikiye ayrılır. Olağan fesihte, fesih beyanı muhataba ulaşmasından belirli bir süre sonra hüküm ve sonuçlarını doğururken; olağanüstü fesihte, sözleşme ilişkisi, fesih beyanının muhataba ulaşması ile derhal sona ermektedir¹⁵⁹.

Bir somut olayda hangi tür feshin söz konusu olacağını belirleyen etkenlerden biri de sözleşme ilişkisinin süresidir. Acentelik sözleşmesi belirli süreli ise olağan fesih yoluyla feshedilemez ve her halde sürenin dolması beklenmelidir; fakat şartları varsa olağanüstü fesih yoluyla sona erdirilmesi mümkündür¹⁶⁰. Buna karşılık, sözleşme belirsiz süreli ise taraflardan biri belirli bir mehile uyararak olağan fesih yoluyla sözleşmeyi sona erdirilebileceği gibi, şartları mevcutsa olağanüstü fesih yoluna da gidebilir¹⁶¹.

aa. Olağan Fesih

Olağan fesih, sürekli bir borç ilişkisinin, herhangi bir sebep göstermek zorunda kalınmaksızın, karşı tarafa varması gerekli bir irade beyanı ile belli bir süre sonra hüküm ve sonuç doğurmak üzere ileriye etkili biçimde sona erdirilmesidir¹⁶².

Uygulanma süresi belirli bir zaman dilimiyle sınırlandırılmamış olan veya belirli süreli olarak akdedildiği halde sonradan belirsiz süreli hale gelen acentelik sözleşmesini de taraflardan biri, karşı tarafa belirli bir mehil vermek suretiyle tek

---

acentelik sözleşmelerinden teknik anlamda dönme mümkün değildir. Zira dönme, uzun bir zamandır hukuki ilişkide bulunan acente ve müvekkil arasındaki bütün işlerin tasfiyeye tabi tutulması anlamına gelir ki bu teknik açıdan imkânsızdır (bkz. Eren, s. 1213; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/ Altop, s. 1013; Seliçi, s. 37, 92; Oğuzman/Öz, s. 399).

¹⁵⁹ Tekinay, Selahattin Sulhi/Akman, Sermet/Burcuoğlu, Haluk/Altop, Atilla: Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 7. Bası, İstanbul 1993, s.965; Eren, s. 1212; Oğuzman/Öz, s. 452; Seliçi, s. 37; Tunçomağ, Özel Hükümler, s. 912.

¹⁶⁰ Eren, s. 1213; Seliçi, s. 133.

¹⁶¹ Seliçi, s. 134; Oğuzman/Öz, s. 382.

¹⁶² Yavuz, s. 438; Seliçi, s. 132.

tarafli beyanla her zaman sona erdirebilir¹⁶³. Belirsiz süreli bile olsa bir sözleşme ilişkisinin sonsuza kadar devam etmesi düşünülemez¹⁶⁴.

Acentelik sözleşmesinin olağan feshine ilişkin hüküm, TTK m. 121'in ilk cümlesinde yer almaktadır. Madde hükmüne göre; *“Belirsiz bir süre için yapılmış olan acentelik sözleşmesini, taraflardan her biri üç ay önceden ihbarda bulunmak şartıyla feshedebilir”*. Fesih bildirimini, acentelik sözleşmesinin taraflarının tacir olması sebebiyle TTK m. 18/III gereğince noter aracılığıyla, taahhütlü mektupla, telgrafla veya güvenli elektronik imza kullanılarak kayıtlı elektronik posta sistemi ile yapılmalıdır¹⁶⁵. Fesih bildiriminin geçerli olabilmesi için herhangi bir açıklama yapılmasına gerek olmadığı gibi sebep belirtilmesi de gerekmemektedir¹⁶⁶.

Fesih bildirimini açıkça kötüye kullanıldığı durumlarda feshin geçerli sayılıp sayılmayacağı öğretide tartışmalıdır. Öğretideki bir görüşe göre, olağan fesih hakkının açıkça kötüye kullanıldığı durumlarda bu beyan hukuk düzeni tarafından tanınmayacağından fesih geçersiz sayılacak ve sözleşme fesih beyanına rağmen devam edecektir¹⁶⁷. Öğretideki bir diğer görüşe göre ise bu durumda da fesih geçerli sayılmalı ancak fesih hakkını kötüye kullanan taraf bu sebeple karşı tarafa vermiş olduğu zararları tazminle yükümlü olmalıdır¹⁶⁸. Kanaatimizce bu görüş daha isabetlidir. Nitekim fesih bildirimini kötüye kullanılmış olsa dahi yenilik doğuran bir hak niteliğinde olduğundan geri alınması mümkün değildir. Bu sebeple bu gibi

---

¹⁶³ Tandoğan, Borçlar Hukuku, s. 646- 647; Yavuz, s. 666; Altınok Ormancı, Pınar: Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Sebeple Feshi (*“Fesih”*), İstanbul 2011, s. 91; Seliçi, s. 132; Tunçomağ, Genel Hükümler, s. 1159; Yarg.11.HD, 15.01.1992 T., 1990/1959 E., 1992/96 K. sayılı kararı: *“...Süresiz akitlerde uygun bir ihbar süresi tanınarak ve bir fesih sebebi göstermeye gerek olmaksızın olağan fesih imkanı mevcuttur. Ancak davalının bu yolu izlemesi için makul bir süre önce fesih ihbarı yapması gerekmektedir”* (karar için bkz. www.kazanci.com, 15.08.2013).

¹⁶⁴ Altınok Ormancı, Fesih, s. 91; Seliçi, s. 115; Tunçomağ, Genel Hükümler, s. 1158.

¹⁶⁵ Arkan, Ticari İşletme, s. 210; Ayan, Denkleştirme, s. 41; Ayhan, s. 666.

¹⁶⁶ Ayan, Denkleştirme, s. 42; Tunçomağ, Özel Hükümler, s. 912.

¹⁶⁷ Seliçi, s. 148-149; Demir Gökyayla, Cemile: Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmesi, Ankara 2005, s. 191.

¹⁶⁸ Ayan, Denkleştirme, s. 43; İmregün, s. 166.

durumda feshin geçerli sayılması ancak fesih hakkını kötüye kullanan tarafın bu sebeple karşı tarafa vermiş olduğu zararı tazmin etmesi hakkaniyete daha uygun bir çözümdür.

Acentelik sözleşmelerinde fesih ihbar süresi üç ay olarak düzenlenmiştir (TTK m. 121). Kanun koyucunun bu süreyi öngörmesinden maksat, tarafların beklenmedik bir şekilde sözleşmenin sona ermesi nedeniyle zarara uğramalarını engellemektir. Bu sayede fesih sonuçlarının ortaya çıkması belli bir süre gecikecektir¹⁶⁹. Üç aylık fesih süresinin öğretide nisbi emredici hukuk kuralı¹⁷⁰ olduğu kabul edilmektedir¹⁷¹. Buna göre kanun koyucu tarafından düzenlenen 3 aylık fesih süresi taraflarca uzatılabilir ancak kısaltılamaz.¹⁷² Bir başka ifade ile taraflar, acentelik sözleşmesinde, feshi ihbar süresini 5 ay olarak belirleyebilir ancak 3 aydan daha kısa bir süre belirleyemezler. Böyle bir durumda ise, acentelik sözleşmesi kanunda öngörülen üç aylık sürenin sonunda sona ereceği kabul edilmelidir¹⁷³.

Olağan fesih halinde, fesih bildiri karşı tarafa ulaştığında sözleşme o anda hemen sona ermez; fesih üç aylık sürenin sonuna kadar yürürlükte kalır ve tüm sonuçlarını doğurmaya devam eder. Üç aylık sürenin sonunda artık sözleşme ilişkisi son bulur. Burada fesih beyanının sözleşmeyi sona erdirici etkisi, ancak sürenin bitiminde ortaya çıkmaktadır¹⁷⁴.

---

¹⁶⁹ Seliçi, s.112; Tunçomağ, Özel Hükümler, s.917.

¹⁷⁰ Nisbi emredici hükümler hukuki ilişkinin bir tarafını (zayıf - güçsüz durumda olanı) korumayı amaçlayan hükümlerdir (bkz. Akipek, Jale/ Akıntürk, Turgut/ Ateş Karaman, Derya: Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku, 9. Baskı, C. 1, İstanbul 2012, s. 110).

¹⁷¹ Seliçi, s.152; Tunçomağ, Özel Hükümler, s. 917; Ayhan, s. 666.

¹⁷² Ayan, Denkleştirme, s. 45; Kayıhan, s. 219; Kınacıoğlu, s. 87.

¹⁷³ Ayan, Denkleştirme, s. 45; Arkan, Ticari İşletme, s. 210; Kayıhan, s. 218-219.

¹⁷⁴ Eren, s. 1212; Seliçi, s. 153; Altınok Ormancı, Fesih, s. 92.

bb. Olağanüstü Fesih

Olağanüstü fesih, bir sürekli borç ilişkisinin haklı bir sebebin varlığı halinde herhangi bir süreye uymak zorunda kalınmaksızın, taraflardan birinin tek taraflı beyanı ile ileriye etkili biçimde derhal sona erdirilmesidir. Fesih beyanı diğer tarafa ulaştığı anda sonuç doğurur ve sözleşme ilişkisi o an itibariyle sona erer.

Acentelik sözleşmesinin olağanüstü feshine ilişkin hüküm TTK m.121'nin ikinci cümlesinde düzenlenmiştir. Buna göre; *“Sözleşme belirli bir süre için yapılmış olsa bile haklı sebeplerden dolayı her zaman fesih olunabilir”*. Madde hükümden de açıkça anlaşıldığı üzere acentelik sözleşmesi, ister belirli süreli, ister belirsiz süreli olsun, haklı sebebin varlığı halinde, herhangi bir süreye bağlı kalınmaksızın, derhal feshedilebilir.

Sözleşme ilişkisinde ortaya çıkan her olumsuz gelişme, sözleşmenin derhal feshine imkân vermemektedir. Bir olayın olağanüstü feshe imkân verecek nitelikte bir “haklı sebep” olarak kabul edilebilmesi için, o olayın, sözleşmeye devamı taraflardan birisi veya her ikisi için çekilmez hale getirmesi gerekir. O kadar ki, artık TMK m. 2'deki dürüstlük kuralı çerçevesinde taraflardan birinden veya her ikisinden, o ilişkiye devam etmesini beklemek mümkün olmamalıdır¹⁷⁵. Görülüyor ki, feshe dayanak yapılacak olayın objektif bakımdan belirli bir ağırlık taşıması şarttır. Bunun temelinde ise, taraflar arasındaki karşılıklı güven ilişkisinin zedelenmesi yatar¹⁷⁶. Gerçekten, taraflardan birinin davranışı diğer tarafın duyduğu güveni sarsmışsa, artık ondan sözleşme ilişkisine devam etmesini beklemek mümkün olamaz.

---

¹⁷⁵ Seliçi, s. 192; Altınok Ormancı, Müşteri Tazminatı, s. 133; Altınok Ormancı, Fesih, s. 94; İşgüzar, s. 155; Demir Gökyayla, s.196 vd.

¹⁷⁶ Seliçi, s. 157; Tunçomağ, Özel Hükümler, s. 925; Topçuoğlu, s. 173; Kaya, Arslan: Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Birinci Kitap Ticari İşletme, Yedinci Kısım Acentelik, (TTK m.102-123), İstanbul 2013, s. 195; Demir Gökyayla, s. 197.

Haklı sebebin mutlaka taraflardan birinin kusurlu davranışından kaynaklanması zorunlu değildir; ancak çoğu zaman haklı sebebi, taraflardan birinin kusurlu bir davranışı oluşturur¹⁷⁷. Haklı sebep teşkil eden olgunun ortaya çıkmasında karşı tarafın kusuru ister bulunsun, ister bulunmasın, sonuç değişmemektedir. Önemli olan, söz konusu olgunun feshi ileri süren taraf açısından objektif olarak “haklı sebep” teşkil etmesidir.

Esasen, borçlar hukukunun tüm sürekli borç ilişkilerinde olağanüstü (derhal) fesih için temel kriter durumundaki “haklı sebep” kavramı da yukarıda arz ettiğimiz biçimde tanımlanmaktadır¹⁷⁸. Bir somut olayda olağanüstü feshin gerekçesi olarak ileri sürülen bir olgunun bu anlamda “haklı sebep” teşkil edip etmediğini ise hâkim takdir edecektir¹⁷⁹.

Feshin haklı nedene dayanmadığı durumlarda dahi sözleşme, fesih ile sona erecektir. Ancak sözleşmeyi haklı bir neden olmaksızın fesheden taraf bunun hukuki sonuçlarına katlanmak zorunda kalacaktır¹⁸⁰.

Acentelik sözleşmesinin derhal feshi de, olağan fesihte olduğu gibi TTK m.18/III gereğince noter aracılığıyla, taahhütlü mektupla, telgrafla veya güvenli elektronik imza kullanılarak kayıtlı elektronik posta sistemi ile yapılmalıdır¹⁸¹. Acentelik sözleşmesinin her iki tarafının tacir olduğu nazara alındığında fesih

---

¹⁷⁷ Arkan, Ticari İşletme, s.210-211; Kayıhan, s. 220; Altınok Ormancı, Müşteri Tazminatı, s.136; İşgüzar, s. 155.

¹⁷⁸ Altınok Ormancı, Müşteri Tazminatı, s.133.

¹⁷⁹ Kayıhan, s. 222; Ayan, Denkleştirme, s. 48. “TTK'nın 133/f.1 maddesi gereğince acentelik sözleşmesi süreli olsa dahi haklı sebepler nedeniyle sözleşme her zaman feshedilebilir. Sözleşmenin 29'uncu maddesindeki davalının haksız davranışları karşısında davacının hiçbir talep de bulunamayacağı ve tazminat isteyemeyeceği şeklindeki hüküm BK'nın 19'uncu maddesine ve TMK'nın 3'üncü maddesine aykırı olduğu için geçersizdir. Bu halde, mahkemece ileri sürülen sebebin gerçek ve haklı olup olmadığı araştırılarak sonuca göre karar verilmesi gerekir”. Yargıtay 11. HD., 27.03.1979 T., 1979/981 E., 1979/1537 K. (Karar için bkz. www.kazanci.com).

¹⁸⁰ Ayan, Denkleştirme, s. 56; Arkan, Ticari İşletme, s. 210; Kayıhan, s. 222.

¹⁸¹ Kayıhan, s. 221; Ayan, Denkleştirme, s. 51; Kaya, s.121 Haklı sebeplerden dolayı acentelik sözleşmesinin fesih ihbarının herhangi bir şekilde bağlı olmadığı hakkındaki görüş için bkz. Kınacıoğlu, s. 89.

ihbarının TTK m. 18/III'de belirtilen yollardan biri kullanılarak yapılmadığı takdirde fesih geçerlilik kazanamayacaktır¹⁸². O halde sözleşmenin sona erdirilmesi için yapılan fesih bildirimının bu yollardan biri ile yapılması geçerlilik şartı olarak kabul edilmelidir. Fesih bildiriminin olağan fesih bildirimini mi yoksa olağanüstü fesih bildirimini mi olduğu tereddüde yer vermeyecek şekilde açıkça yazılmalıdır.

Derhal fesih bildirimini, fesih sebebinin ortaya çıkmasından sonra makul bir süre içerisinde kullanılmalıdır. Makul sürenin uzunluğu her somut olayın kendi özelliklerine göre değerlendirilmelidir¹⁸³.

Acentelik sözleşmesinin haklı bir sebebe dayanmaksızın olağanüstü fesih ile sona erdirilmesi durumunda sözleşme ilişkisinin sona erip ermeyeceği öğretide tartışmalıdır. Öğretideki bir görüşe göre, haklı sebep olmaksızın yöneltilen fesih beyanı geçersiz olup, sözleşme ilişkisi devam eder¹⁸⁴. Bu görüşteki yazarlar, sözleşmenin sona ermesi için fesih sebebinin objektif olarak haklı sebebe dayanması gerektiğini ileri sürmektedirler. Karşı görüşteki *Ayan*, bizim de katıldığımız görüşünde, fesih beyanının haklı sebebe dayanmadığı durumlarda dahi acentelik sözleşmesinin derhal sona ereceğini, ancak sözleşmeyi haklı neden olmaksızın fesheden tarafın bunun hukuki sonuçlarına katlanacağını ileri sürmektedir¹⁸⁵. TTK m. 121/IV hükmü bu görüşü doğrulamakta, haklı bir sebep olmadan sözleşmeyi fesheden tarafı, başlanmış işlerin tamamlanması sebebiyle diğer tarafın uğradığı zararı tazminle yükümlü kılmaktadır.

---

¹⁸² Kayıhan, s. 221.

¹⁸³ Ayan, Denkleştirme, s. 52; Kayıhan, s. 222.

¹⁸⁴ Seliçi, s.160-161; Tunçomağ, Özel Hükümler, s. 942-945.

¹⁸⁵ Ayan, Denkleştirme, s. 55.

D. Diğer Sona Erme Nedenleri

Acentelik sözleşmesinin kurulması sırasında taraflardan herhangi birisinde hata, hile veya korkutma gibi irade bozuklukları olması durumunda sözleşme iptal yaptırımına tâbi olacak (TBK m. 30-39) veya sözleşmede bir butlan nedeni var ise sözleşme butlan nedeniyle geçersiz olacaktır (TBK m. 27)¹⁸⁶. Bu gibi durumların varlığı halinde dahi sözleşme ileriye etkili olarak ortadan kalkacaktır. Aksi halde hakkaniyete aykırı sonuçlar ortaya çıkabilecektir¹⁸⁷.

II. SONA ERMENİN SONUÇLARI

A. Genel Olarak

Acentelik sözleşmesinin sona ermesi ile birlikte acentenin müvekkili adına sözleşme akdetme ve/veya aracılık etme hakkı ve borcu ortadan kalkar. Ancak acentelik sözleşmesi sona ermesine rağmen tarafların karşılıklı olarak bir takım yükümlülükleri devam etmektedir. Bunlar; tarafların birbirlerini bilgilendirme, hesap verme, masraf ve zararların tahsil edilmesi gibi yükümlülüklerdir. Bunun dışında acente, sözleşme süresince edinmiş olduğu ticari sırları korumakla yükümlü olup rekabet yasağına uymalıdır.

Sözleşmenin sona ermesi ile birlikte acentenin bir takım hakları gündeme gelecektir. Tez konumuzu oluşturan acentenin denkleştirme talebi de bunlardan bir tanesidir. Konunun bütünlüğünün bozulmaması noktasında tez konusuna yakından alakalı olan acentenin ücret talep hakkı, ayrıntılı olarak bu kısımda incelenecektir¹⁸⁸

---

¹⁸⁶ Kılıçoğlu, s. 182; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 452; Oğuzman/Öz, s. 189-191; Tunçomağ, Kenan: Türk Borçlar Hukuku, Genel Hükümler ("*Genel Hükümler*"), C, I, 6. Baskı, İstanbul 1976, s. 170-182.

¹⁸⁷ Kılıçoğlu, s. 139-140; Aksi görüşte Tunçomağ, Genel Hükümler, s. 173-174.

¹⁸⁸ Acentenin ücret talebinin bu kısımda incelenmesinin bir diğer nedeni de, ilk defa 6102 sayılı TTK ile düzenlenen TTK m. 113/III hükmüdür. Madde hükmüne göre acente, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra dahi ücret talep edebilecektir.

B. Ücretlerin Ödenmesi

1. Ücret İsteme Hakkı

a. Genel Olarak

Tacir olan acente sözleşme ile yüklendiği edimin ifası karşısında ücret talep hakkına sahip olmaktadır. Acentenin acentelik faaliyeti yapmasındaki tek hedefi olan ücret dışında acentenin maddi bir menfaati bulunmamaktadır¹⁸⁹.

Acente, aracılıkta bulunduğu ve/veya müvekkili adına akdettiği sözleşmelerden dolayı ücret talep etme hakkını haiz olmasının yanı sıra, aracılıkta bulunmama ile beraber tekel bölgesi içindeki şahıslarla müvekkili arasında doğrudan doğruya yapılan işlemler nedeniyle de ücret isteme hakkını haizdir (TTK m. 113/I).

Acentenin göstermiş olduğu faaliyet sebebiyle kazanmış olduğu ücret, taraflarca sözleşmede kararlaştırılabilecektir. Ücret, sözleşmede kararlaştırılmamışsa, acentenin bulunduğu yerdeki ticari teamüle, teamül yoksa halin gereğine göre o yerdeki asliye ticaret mahkemesi tarafından belirlenecektir (TTK m. 115)¹⁹⁰.

Acentenin bağımsız tacir yardımcısı olduğu için hak etmiş olduğu ücret, sadece aylık veya sabit bazda değerlendirilemez. Nitekim acentenin bağımsızlık unsuru gereği akdettiği ve/veya aracılık ettiği işlemlerde hak etmiş olduğu ücret, esas itibariyle müvekkile kazandırdığı para oranında belirlenmelidir¹⁹¹.

---

¹⁸⁹ Domaniç, s. 221.

¹⁹⁰ Ayan, 6102 sayılı TTK'nın yürürlüğe girmeden önce madde hükmüne getirdiği eleştiride maddede düzenlenen “*asliye ticaret mahkemesince belirlenir*” ifadesini “*mahkemece belirlenir*” şekline dönüştürülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayan, bu görüşünde; “kanun hükmündeki ifadeye göre acentenin ücret miktarı asliye ticaret mahkemesi- sulh hukuk mahkemesi arasındaki görev sınırın altında kaldığı hallerde dahi, görevli mahkeme asliye ticaret mahkemesi olacaktır” fikrini ileri sürmüştür (bkz. Ayan, Denkleştirme, s. 64). 6102 sayılı TTK yürürlüğe girdikten sonra TTK m. 4 gereğince her iki tarafın da ticari işletmesiyle ilgili hususlardan doğan hukuk davaları ticari dava niteliğinde olduğu ve bu davaların TTK m. 5 hükmü gereğince aksi belirtilmediği sürece asliye ticaret mahkemesinin görev alanına girdiği açıkça düzenlenmiştir. Bu düzenleme karşısında madde metninde “*mahkemece belirlenir*” ifadesi olması durumunda dahi, ücret tespiti, miktara bakılmaksızın asliye ticaret mahkemesi tarafından yapılması gerekecektir.

¹⁹¹ Arkan, Ticari İşletme, s. 202- 203; Kınacıoğlu, s. 57; Kayıhan, s. 135; Karayalçın, s. 526; Doğanay, s. 517.

b. Acentenin Ücret Talep Edebileceği Haller

Acentenin, müvekkilden ücret talep edebilmesinin ilk şartı geçerli bir acentelik sözleşmesinin varlığı, diğeri ise karşılığında talep edilen ücretin bu sözleşme kapsamında yapılmasıdır¹⁹². Bu bağlamda acentelik faaliyeti ile işlemin kurulması arasında sebep sonuç ilişkisi bulunması gerekmektedir¹⁹³.

Acentelik sözleşmesi hukuki sakatlıklar nedeniyle geçersiz olursa acentenin ücret hakkı da doğmayacaktır¹⁹⁴. Zira bu durumda ortada geçerli bir sözleşme bulunmadığı için sözleşmeye dayalı ücret hakkı da doğmamış olacaktır. Bu görüşten hareketle, acentenin yapmış olduğu her işlem neticesinde ücret talep hakkı olduğunun düşünülmemesi gerekmektedir.

Acente fiilen aracılıkta bulunduğu veya doğrudan yaptığı işlemlerden dolayı ücret talep etme hakkına sahiptir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, acentenin faaliyeti ile yapılan işlem arasında uygun bir illiyet bağının bulunması gerekmektedir. Bu kapsamda farklı faktörlerin, örneğin müvekkilin reklam faaliyetlerinde bulunması veya sözleşmesinin kurulmasında etkili olmasının rolü olmayıp, acentenin çabalarının az ya da çok sözleşmenin kurulmasına etkili olması yeterlidir¹⁹⁵.

Acentenin ücret isteyebileceği hal TTK m. 113/I'de açıkça düzenlenmektedir. Madde hükmüne göre; *“Acente, acentelik ilişkisinin devamı süresince kendi çabasıyla veya aynı nitelikteki işlemler için kazandırdığı üçüncü kişilerle kurulan*

---

¹⁹² Kaya, Mustafa İsmail: *“Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Ücrete Hak Kazandığı Haller ve Ücrete Hak Kazanma Zamanı”*, BTHAE, C.XXIV, Aralık 2008, s. 32; Alışkan/Gençtürk: s. 22; Kayıhan, s. 142; Ayan, Denkleştirme, s. 58-59; Arkan, Ticari İşletme, s. 202

¹⁹³ Ayan, Denkleştirme, s. 58; Kayıhan, s.125. Yargıtay vermiş olduğu bir kararında; *“Acente aracılıkta bulunduğu veya yaptığı sözleşmeler nedeniyle ücrete hak kazanır.”*Y. TD. 13.11.1968 T., 1968/2207 E., 1968/5993 K. (Bkz. Eriş, s. 545).

¹⁹⁴ Kayıhan, s. 133- 134; Ayan, Denkleştirme, s. 58; Alışkan/Gençtürk, s. 22; Kaya, Mustafa, s. 32.

¹⁹⁵ Kayıhan, s. 126; Arkan, Ticari İşletme, s. 202; Ayan, Denkleştirme, s. 58; Alışkan/Gençtürk, s. 58; Kaya, Mustafa, s. 34.

işlemler için ücret isteyebilir” şeklinde düzenlenmiştir. Acente, kural olarak, kendi çabası ile gerçekleştirmiş olduğu işlemler neticesinde ücret hakkına sahip olacağı gibi acenteye belirli bir yer veya bölge bırakılmış olmakla birlikte müşterilerle kendisinin bir katkısı olmaksızın kurulacak işlemler için de acente ücret talep edebilecektir (TTK m. 113/II). Ancak bu ihtimalde acente hiçbir masraf yapmamış olduğundan ödenecek ücret daha az olmalıdır¹⁹⁶.

Acentenin ücret hakkını doğuran işlemlerden bir diğeri de, acentelik sözleşmesi sonra erdikten bir süre sonra acentenin daha önce göstermiş olduğu çabalar neticesinde gerçekleşen ticari ilişkilerdir¹⁹⁷. Acentelik sözleşmesi sona erse dahi acentenin ücret talep edebilmesi yürürlükteki TTK anlamında mümkündür¹⁹⁸. TTK m. 113/III’ e göre; “(3) *Acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra kurulan işlemler için acente;*

a) İşleme aracılık etmişse veya işlemin yapılmasının kendi çabasına bağlanabileceği ölçüde işlemi hazırlamış ve işlem de acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra uygun bir süre içinde kurulmuşsa,

b) Birinci veya ikinci fıkraların birinci cümleleri uyarınca ücret istenebilecek bir işleme ilişkin olarak üçüncü kişinin icabı, acentelik ilişkisinin sona ermesinden önce acenteye veya müvekkile ulaşmışsa,

ücret isteyebilir. Bu ücretin, hâl ve şartlara göre paylaşılması hakkaniyet gereği ise, sonraki acente de uygun bir pay alır.”

Madde hükmünden de açıkça anlaşılacağı üzere acentenin, sözleşme sona erdikten sonra ücret talep edebilmesinin iki şartı bulunmaktadır. Bunlardan ilki; acentenin sözleşme süresi boyunca işleme aracılık etmesi veya işlemin yapılması

¹⁹⁶ Kayıhan, s. 130; Doğanay, s. 518; Kaya Mustafa, s. 38.

¹⁹⁷ Ayan, Denkleştirme, s. 58; Kaya, Mustafa, s. 34; Alışkan/Gençtürk, s. 22.

¹⁹⁸ Avrupa Birliğinin 86/653 sayılı Direktifinin 8b maddesinde de, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra acentenin ücrete hak kazanabileceği düzenlenmiştir.

büyük ölçüde kendi çabasına bağlanması; diğeri ise, işlem acentelik sözleşmesinin bitmesinden sonra uygun bir süre içerisinde gerçekleşmiş olmalıdır. Madde hükmünde düzenlenen uygun sürenin ne kadar alacağı somut olayın özelliklerine göre belirlenmesi gerekmekte işin niteliği, türü ve kapsamı ve bu bağlamda oluşan özel veya genel ticari örf ve adet teamülleri esas alınmalıdır¹⁹⁹. Acentenin sözleşme akdedebilmesi için çaba sarf ettiği süre ne kadar uzunsa uygun süre de o kadar uzayacaktır²⁰⁰.

Üçüncü kişiler ile kurulan sözleşmelerin ne ölçüde acentenin çabası ile kurulduğunun tespiti oldukça zordur. Bu durumda acentenin ücret hakkının doğabilmesi için müşterinin o sözleşmeyi kurma sebeplerinden birinin acentenin çabası sonucu ortaya çıkmış olması yeterli görülmelidir²⁰¹.

Kural olarak acentenin ifa edeceği görev, sözleşmelere aracılık etmek ve/veya müvekkili adına sözleşme akdetmektir. Bunun dışındaki işler acentenin olağan görevinden sayılmamaktadır. Nitekim kanun koyucu acentenin görev alanını çizerken olağan görevi dışındaki işlere ilişkin olarak da ayrıca ücret ödenmesi gerektiğini düzenlemiştir. TTK m. 113/IV'e göre; "*Acente, ayrıca, müvekkilinin talimatına uygun olarak tahsil ettiği paralar için de tahsil komisyonu isteyebilir.*" şeklinde düzenleme yer almaktadır. Tahsil komisyonu ilk defa yürürlükte bulunan TTK ile düzenlenmiş olup acentenin müvekkili yararına tahsilât yapması halinde kazanacağı komisyon türüdür²⁰². Acente, müvekkilinin talimatına uygun olarak tahsil etmiş olduğu paralar için de bu madde hükmüne göre ayrıca tahsil komisyonu

---

¹⁹⁹ Kayıhan, s. 135; Arkan, Ticari İşletme, s. 201; Kaya, Mustafa, s. 34-35.

²⁰⁰ Ayan, Denkleştirme, s. 63; Alışkan/Gençtürk, s. 22; Kayıhan, s. 127.

²⁰¹ Ayan, Denkleştirme, s. 62; Kayıhan, s. 142; Kaya, Mustafa, s. 22.

²⁰² Arkan, Ticari İşletme, s. 202; Kaya, s. 139-140; Ayan, Denkleştirme, s. 58.

isteyebilecektir. Yetkilendirme harici kendiliğinden tahsilât tahsil komisyonuna hak kazandırmayacaktır²⁰³.

c. Ücrete Hak Kazanma Zamanı

ETTK döneminde acentenin ücrete ne zaman hak kazanacağı konusu öğretide oldukça tartışmalı bir konuydu²⁰⁴. Öğretide büyük bir kesim acentenin ücrete hak kazanma zamanını, sözleşmenin yapıldığı tarihte sözleşme konusu edimin müvekkile ödendiği tarih olarak değerlendirmektedir²⁰⁵. Bu görüş acentenin aracı olduğu veya müvekkili adına akdetmiş olduğu sözleşmenin müvekkil açısından doğurduğu ekonomik yarar temeline dayandırmaktadır. Aksi görüşe göre ise acentenin ücret hakkı müvekkil ile müşteri arasındaki sözleşmenin kurulduğu anda doğacaktır²⁰⁶. Acentenin ücrete hak kazandığı ana ilişkin olarak ileri sürülen görüşlerden birisi de aracılık eden acentenin ücrete hak kazanma zamanı sözleşmenin yapıldığı tarih iken; sözleşme yapma yetkisine haiz acentenin ise müvekkilin sözleşmeden doğan menfaati elde edildiği tarihtir²⁰⁷.

Öğretideki bu fikir ayrılıklarını giderme bahsinde yürürlükteki TTK ile acentenin ücrete hak kazanma anı açıkça düzenlenmiştir. TTK.m.114'e²⁰⁸ göre;

---

²⁰³ Kaya, s. 140.

²⁰⁴ Nitekim TTK genel gerekçesinde de 6762 sayılı Kanunun 129 uncu maddesinin hem yetersiz olduğu hem de acentenin ücrete hak kazanmasının ilkesinin belli olmadığı açıkça belirtilmiştir (bkz. www.tbmm.gov.tr). Ancak kanunun madde metni ile gerekçesi birbiriyle uyumlu olmadığı yönündeki görüş için bkz. “*Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Hakkında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı'nca Hazırlanan Görüş*”, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C. XXIII, S. 2, Aralık 2005, s. 219.

²⁰⁵ Arkan, Ticari İşletme, s. 202; Kayıhan, s. 142; Kınacıoğlu, s. 61-62; Kaya, Mustafa, s. 38-39; Domaniç, s. 329-330; Berzek, s. 156; Arslanlı, s. 186.

²⁰⁶ Franco, s. 166; Karayalçın, s. 525; İmregün, s. 136; Mimaroglu, s. 520; Eriş, s. 1324.

²⁰⁷ Alışkan/Gençtürk, s. 39-40; Akkan, Daniş Çiğdem: “*Acentelerin Komisyon (Ücret) Talep Etme Hakkı*”, İBD, Ekim 2007, s. 221-222, s. 236.

²⁰⁸ Madde hükmü Alman TK.'nın 87a maddesinden alınmıştır (bkz. TTK.m.114 gerekçesi, www.tbmm.gov.tr).

“(1)Acente, kurulan işlem yerine getirildiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanır. Taraflar bu kuralı acentelik sözleşmesiyle değiştirebilir; ancak müvekkil işlemi yerine getirince, acente, izleyen ayın son günü istenebilecek uygun bir avansa hak kazanır. Her hâlde acente, üçüncü kişi kurulan işlemi yerine getirdiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanır.

(2) Üçüncü kişinin işlemi yerine getirmeyeceği kesinleşirse, acentenin ücret hakkı düşer; ödenmiş tutarlar geri verilir.

(3) Aracılık edilen sözleşmeyi müvekkilin kısmen veya tamamen yahut öngörüldüğü şekliyle yerine getirmeyeceği kesinleşse bile, acente ücret isteyebilir. Müvekkile yüklenemeyen sebeplerle sözleşmenin yerine getirilemediği hâlde ve ölçüde acentenin ücret hakkı düşer.” şeklindedir.

Madde hükmünden anlaşıldığı üzere, öğretilerdeki baskın görüşe ve bizim de katıldığımız görüşe göre; acente, aksi sözleşme ile değiştirilebilmekle beraber kurulan sözleşme ifa edildiği anda ve nispette ücrete hak kazanacaktır²⁰⁹. Başka bir deyişle acentenin ücrete hak kazanma anı sözleşmenin kurulması anı değil, üçüncü kişi ile yapılan sözleşmenin ifa anıdır²¹⁰. Ayan, bu konuda acentenin ücret hakkının doğumunu aracılık ettiği sözleşmelerin akdedildiği ana bağlamaktadır. Yazar, acentenin ücret hakkının bozucu şarta bağlı bir hak olduğunu, müvekkilin kendi hâkimiyet alanından kaynaklanan bir nedenle sözleşmedeki menfaatin elde edilmemesi durumunda bozucu şartın gerçekleşmeyeceğini ve acentenin ücret talep edebileceğini ileri sürmektedir²¹¹. Ayan’ın bu görüşüne kısmen katılmakla birlikte, acentelik ücretinin doğum anının, sözleşmenin kurulması değil, sözleşmenin ifa edildiği an olduğu kanaatindeyiz. Nitekim acentenin ücret hakkının bozucu şarta

---

²⁰⁹ Bkz. dn. 205.

²¹⁰ Kaya, Mustafa, s. 37; Kaya, s. 114.

²¹¹ Ayan, Denkleştirme, s. 61-62.

bağlanmasına gerek bulunmamaktadır. Zira TTK m. 114/III hükmünde müvekkilin kısmen veya tamamen yahut öngörüldüğü şekilde sözleşmeyi yerine getirmeyeceği kesinleşse dahi acentenin ücret isteyebileceği düzenlenmiştir. O halde, müvekkilin kısmen veya tamamen sözleşmeyi ifa etmemesi durumunda dahi acentenin ücret talep hakkının bulunması, acentenin ücrete hak kazanma anının, sözleşmenin ifa anı olarak değerlendirilmesinin hukuki sebebini oluşturmaktadır. Buradaki ifa teriminden kasıt ise, aracılık edilen ilişkiden doğan borçların yerine getirilmesine yönelik hareketlerin başlamasıdır²¹². Örneğin, bir toplu konut yapımına aracılık etmiş olan acentenin ücrete hak kazanma anı, bütün dairelerin bitirilip teslim edildiği an değil, sözleşmenin ifasına yönelik hareketlerin başlama anıdır. Örneğin temelin kazılması, örnek dairenin bitirilmesi gibi.

TTK m. 114/II'de acentenin ücret hakkının düşeceği durum düzenlenmiştir. Madde hükmüne göre; “*Üçüncü kişinin işlemi yerine getirmeyeceği kesinleşirse, acentenin ücret hakkı düşer; ödenmiş tutarlar geri verilir*”. Madde hükmünden hareketle, sözleşmenin ifası ile doğan acentenin ücret hakkı, üçüncü kişinin sözleşmeyi ifa etmeyeceği kesinleştiği anda düşmektedir²¹³. Ancak sözleşme müvekkil tarafından yerine getirilmeyeceğinin kesinleşmesi halinde ise acentenin ücret hakkı varlığını koruyacaktır²¹⁴.

TTK m. 114/III hükmünde ise sözleşmenin müvekkil tarafından yerine getirilmeyeceğinin kesinleşmesi halinde acentenin ücret hakkının varlığını

---

²¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. TTK m. 114/I gerekçesi, www.tbmm.gov.tr. 86/653 sayılı Avrupa Birliği Direktifi 10.maddesinde sözleşmenin icra edilmesi, “üçüncü kişinin sözleşmede borçlandığı edimini, müvekkile karşı tam ve gereği gibi yerine getirmesi” olarak tanımlanmaktadır.

²¹³ Esas itibarıyla “düşme”, doğmuş bir hakkın ortadan kalktığı durumu ifade etmektedir. Hâlbuki acentenin ücret talep hakkı sözleşmenin kurulması ile değil, ifası ile doğmaktadır. Bu sebeple maddede yer alan “acentenin ücret hakkı düşer” ifadesi, “acente ücrete hak kazanamaz” şeklinde anlaşılmalıdır.

²¹⁴ Kaya, Mustafa, s. 42.

koruyacağı düzenlenmektedir. Buna karşılık, müvekkile yüklenemeyen bir sebeple sözleşme kurulamamışsa, acentenin ücret hakkı düşecektir.

d. Ücretin Miktarı ve Hesabı

Acenteye ödenecek ücret miktarı genellikle acentelik sözleşmesinde yer almaktadır. Sözleşmede ücretin miktarına yönelik bir hüküm bulunmaması durumunda ise TTK m. 115 hükmü gereğince ücret miktarı acentenin bulunduğu yerdeki ticari teamüle, o da yoksa o yerdeki asliye ticaret mahkemesince²¹⁵ belirlenecektir.

Acentenin ücret hakkı genellikle “komisyon hakkı olarak” anılmaktadır.²¹⁶ Bunun dışında acentenin ücreti müşterinin edim değerine, müvekkilin cirosuna ve aracı olan sözleşmeye göre de belirlenmektedir²¹⁷.

Daha önce belirtmiş olduğumuz üzere acenteye aylık olarak bir ücret ödenmesi söz konusu olmamaktadır. Ancak acenteye ödenecek aylık asgari bir tutar yanında yapmış olduğu işlemler başına oran alması mümkün olabilmektedir²¹⁸.

e. Ücretin Ödenme Zamanı

Acenteye ait alacakların ne zaman ödeneceği TTK m. 116/I’de tayin etmiştir²¹⁹. Madde hükmüne göre; “*Acentenin hak kazandığı ücretin, doğumu tarihinden itibaren en geç üç ay içinde ve her hâlde sözleşmenin sona erdiği tarihte*

---

²¹⁵ ETTK’da “mahkemece tayin olunur” ifadesi mevcuttu. Bu ifade ücretin kim tarafından tespit edileceğini belirlemek ile birlikte ücretin miktarı konusunda bir düzenleme getirmiyordu. Yerinde yapılan bu değişiklik ile sözleşmede ve ticari teamüllerde hüküm olmayan durumlarda ücretin miktarı, asliye ticaret mahkemesi tarafından belirlenecektir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. TTK.m.115 gerekçesi, www.tbmm.gov.tr). Bu hükme getirilen eleştiri için bkz. dn 196.

²¹⁶ Kınacıoğlu, s. 57.

²¹⁷ Kayıhan, s. 135; Kınacıoğlu, s. 57.

²¹⁸ Arkan, Ticari İşletme, s. 209; Kınacıoğlu, s. 57; Karayalçın, s. 526; Doğanay, s. 517.

²¹⁹ Madde hükmünün düzenlenmesinde 86/653 sayılı Avrupa Birliği Direktifi göz önüne alınmıştır. (bkz. TTK m. 116 gerekçesi, www.tbmm.gov.tr).

ödenmesi gerekir". Buna göre acentenin hak etmiş olduğu ücretin, doğumundan itibaren en geç üç ay içerisinde ve her halükarda sözleşmenin sona erdiği tarihte ödenmesi gerekmektedir. Zira acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihte acentenin hak etmiş olduğu ücretler zaten muaccel olacaktır.

Acentelik sözleşmesinin sona ermesi durumunda acentenin alacakları tespit edilerek ödenmesi gerekmektedir. TTK m. 116/II kapsamında müvekkilin tedarik ettiği bilgiler çerçevesinde acentenin hangi muameleleri için ücrete hak kazandığı belirlenecektir. Tespit sonrasında ise acentenin alacakları muaccel olacaktır²²⁰.

TTK m. 116/III hükmünde ise acentenin haklarını koruyan bir düzenleme yer almaktadır. Madde hükmüne göre; *"Bu hükümlerin aksinin kararlaştırılması acentenin aleyhine olduğu ölçüde geçersizdir"*. Kanun koyucunun bu düzenlemesi karşısında müvekkil ile acente ücretin ödeme zamanı noktasında anlaşarak ödeme süresini kısaltabilecekler, ancak uzatamayacaklardır. Nitekim ödeme süresinin geciktirilmesi acentenin aleyhine bir durum yaratmakta olup TTK m. 116/III gereğince yasaklanmıştır.

C. Tazminat Hakkı

1. Genel Olarak

Acentelik sözleşmesinin sona ermesi neticesinde tarafların ve özellikle de acentenin durumu olumsuz olarak etkilenecektir. Bu sebeple acentelik sözleşmesinin sona ermesi tarafların birbirlerine tazminat ödemesini gerektirebilmektedir.

Tarafların birbirlerinden maddi tazminat talep edebilmeleri için kanundan doğan bazı koşulların gerçekleşmiş olması gerekmektedir. TTK m. 121/IV ve V maddelerinde acentelik sözleşmesinin sona ermesinde tarafların tazminat taleplerine

---

²²⁰ Ayan, Denkleştirme, s. 65.

ilişkin olarak bazı özel düzenlemelere yer verilmiştir. Bu hükmün kapsamı dışında kalan zararların tazmininde ise genel hüküm niteliğinde olan Türk Borçlar Kanunu'nun 112 vd. maddeleri uygulama alanı bulacaktır.

Tarafların tazminat talep hakkı acentelik sözleşmesinin sona ermesi başlıklı 121. maddenin 4. ve 5. fıkralarında düzenlenmektedir. Madde hükümlerine göre;

“4) Haklı bir sebep olmadan veya üç aylık ihbar süresine uymaksızın sözleşmeyi fesheden taraf, başlanmış işlerin tamamlanmaması sebebiyle diğer tarafın uğradığı zararı tazmin etmek zorundadır.

(5) Müvekkilin veya acentenin ölümü, ehliyetini kaybetmesi veya iflası sebebiyle acentelik sözleşmesi sona ererse, işlerin tamamlanması hâlinde acenteye verilmesi gereken ücret miktarına oranlanarak belirlenecek uygun bir tazminat acenteye ya da bu maddede yazılı hâllere göre onun yerine geçenlere verilir.” şeklinde düzenleme yer almaktadır.

Görüldüğü üzere her iki fıkrada düzenlenen tazminatlar farklı özellikler taşımaktadır. Nitekim TTK m. 121/IV'de düzenlenen hükümde tazminat talep edilebilmesinin şartları; acentelik sözleşmesinin haklı bir sebep olmaksızın veya üç aylık fesih süresine uyulmaksızın taraflardan birince feshedilmesi ve bu surette başlanmış işlerin tamamlanması sebebiyle karşı tarafın zarara uğraması gerekmektedir. Buna karşılık TTK m. 121/V'de düzenlenen hükümde tazminat talep edebilmenin şartları ise; sözleşmenin taraflarından birinin ölümü, ehliyetini kaybetmesi veya iflası sebebiyle sözleşmenin sona ermesi ve işin tamamlanamamasıdır. Konunun önemi nedeniyle her iki tazminatı ayrı başlıklar halinde inceleyeceğiz.

2. Türk Ticaret Kanunu'nun 121. Maddesinin 4. Fıkrası Bakımından

a. Koşulları

aa. Sözleşmenin Fesih Yolu ile Sona Erdirilmesi

TTK m. 121/IV'de düzenlenen tazminat hakkının ilk koşulu, sözleşmenin taraflardan biri tarafından fesih yolu ile sona erdirilmesidir. Acentelik sözleşmesinin belirli süreli veya belirsiz süreli akdedilmesinin TTK m. 121/IV hükmünde düzenlenen tazminat hakkına bir etkisinin bulunup bulunmadığı öğretide tartışmalara sebebiyet vermiştir. Öğretide yer alan bir görüşe göre, ETTK m. 134/I hükmünde düzenlenen “*muhik bir sebep olmadan ve üç aylık ihbar...*” düzenlemesindeki “ve” ibaresi, madde hükmünde düzenlenen tazminat hakkının belirli süreli sözleşmelerde uygulama alanı bulamayacağı, kanun koyucunun “ve” bağlacını bilinçli olarak kullandığı savunulmuştur²²¹. Bu görüşteki yazarlardan *Ayan*, TTK m. 121/IV tasarı halindeyken madde hükmünde geçen “*haklı bir sebep olmadan ve üç aylık ihbar süresine uymaksızın...*” ifadesinde geçen “ve” bağlacından hareketle, kanun koyucunun iradesinin bu hükmün belirsiz süreli sözleşmelerde uygulanması gerektiğine işaret ettiğini ileri sürmüştür²²². Yargıtay konu hakkında vermiş olduğu bir kararında ETTK m. 134/I hükmünün belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinde uygulanacağını kabul etmektedir²²³.

²²¹ *Ayan*, Denkleştirme, s. 77-78; *Kayıhan*, s. 232; *Karayalçın*, s. 533-534.

²²² *Ayan*, Denkleştirme, s. 78.

²²³ “...*Mahkemece, uyuşmazlığın çözümünde TTK'nun 134. maddesinin tatbiki suretiyle sonuca ulaşılmaya çalışılmışsa da, belirsiz süreli zamana ilişkin acentelik sözleşmesinin haklı nedenlerden dolayı feshini ve sonuçlarını düzenleyen anılan yasa hükmünün somut olayda tatbik kabiliyeti bulunmamaktadır. Acentenin TTK' nın 118. maddesi uyarınca acente olarak tayin edildiği bölgede tekel hakkı bulunduğundan, TTK' nun 127. maddesi uyarınca isteyebileceği bir masraf kaleminin var olup, olmadığına saptanması ve yine aynı Yasa'nın 128-131. maddeleri uyarınca varsa mahrum kaldığı kârın gerektiğinde davalı kooperatif kayıtları da incelenmek suretiyle belirlenmesi gerekirken, noksan inceleme sonucu ve yanlış gerekçelerle, yazılı olduğu şekilde hüküm tesisi doğru olmamıştır.*”*Yarg. 11 HD. 22.10.2001 T., 2001/5020 E., 2001/8116 K. sayılı kararı. (Karar için bkz. www.kazanci.com, 15.08.2013).*

Öğretide yer alan karşı görüşe göre ise ETTK m. 134/I hükmünde düzenlenen tazminatın belirli süreli acentelik sözleşmelerinin haklı neden olmaksızın derhal feshedilmesi durumunda da talep edilebileceği savunulmaktadır²²⁴. Öğretideki bu yazarlar madde hükmünü, “ *muhtemelen bir sebep olmadan veya üç aylık ihbar süresine riayet edilmeksizin...*” şeklinde anlaşılması gerektiğini savunmaktadır. Gerçekten de bizim de katıldığımız bu görüşe göre, belirli süreli acentelik sözleşmelerinin haklı bir neden olmaksızın feshi halinde TTK m.121/IV hükmünde düzenlenen tazminat hakkını zarara uğrayan taraf talep edebilmelidir. Nitekim tasarıdan farklı bir şekilde kanunlaşan TTK m.121/IV hükmünde düzenlenen “ *Haklı bir sebep olmadan veya üç aylık ihbar süresine uymaksızın sözleşmeyi fesheden taraf...*” düzenlemesindeki “veya” ifadesi, tartışmalara son noktayı koymaktadır. Buna göre belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinin feshi ihbar süresine uyulmaksızın, belirli süreli acentelik sözleşmelerinin ise haklı bir sebep olmaksızın feshedilmesi halinde diğer tarafın uğradığı zarar tazmin edilmelidir.

O halde madde hükmünde düzenlenen tazminat hakkının doğabilmesi için sözleşmenin haklı bir sebep olmaksızın sona erdirilmesi veya üç aylık ihbar süresine riayet edilmeksizin acentelik sözleşmesinin feshedilebilmesi ve bu surette karşı tarafın zarara uğramış olması gerekmektedir. Daha önce belirtmiş olduğumuz üzere kanun koyucunun feshi ihbar süresi düzenlemesindeki amaç, tarafların, özellikle de acentenin hazırlıksız yakalanmaması ve belki de ticari mahvına yol açacak gelişmeleri en azından üç ay öncesinden haber alarak işlerini bu şekilde planlamasını sağlamaktır²²⁵. Aynı şekilde müvekkil de feshi ihbar süresi içerisinde mevcut

---

²²⁴ Arkan, Ticari İşletme, s. 212; Sopacı, Birgül: “*Sigorta Acentesinin Portföy Akçesi Talebi*”, Prof. Dr. Fahiman Tekil’in Anısına Armağan, İstanbul 2003, s. 448.

²²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda § 2, I, C, 2.a.

acentenin yerine ikame edecek başka bir acente bularak işlerinin devamını sağlayacaktır.

Aracılıkta bulunulmasından veya müvekkili adına sözleşme yapılmasından sonra acentelik sözleşmesini haksız olarak fesheden (olağanüstü fesih) veya feshi ihbar süresine uymayan (olağan fesih) taraf, karşı tarafın ifasına başlayıp da tamamlayamadığı işler nedeniyle uğradığı zararı karşılamakla yükümlü olacaktır. Öyleyse acentelik sözleşmesinin haklı nedenle sona erdirilmesi veya olağan fesih usulüne uygun olarak fesih edilmesi durumunda tazminatın talep edilebilmesi mümkün değildir²²⁶.

bb. Başlanmış İşlerin Tamamlanmaması

TTK m. 121/IV’de düzenlenen tazminat hakkının bir diğer koşulu da sözleşmenin sona erdiği anda başlanmış ancak tamamlanmamış işlerin bulunmasıdır. Nitekim bu husus TTK’da “başlanmış işlerin tamamlanmaması sebebiyle diğer tarafın uğradığı zararı...” demek suretiyle açıkça düzenlenmiştir.

Kanun hükmünde düzenlenen “başlanmış işler” kavramının aydınlığa kavuşturulması gerekmektedir. Başlanmış işlere örnek olarak, sözleşme müzakereleri sonrasında sözleşmenin kurulmasına yönelik olarak acente tarafından verilen icap beyanının sonucunun beklenmeden sözleşmenin ortadan kaldırılması verilebilir. Çeker’e göre “başlanmış işler” teklifi, alınmış işler olarak kabul edilmektedir²²⁷. Konu hakkında Kayıhan²²⁸, madde hükmünde düzenlenen başlanıp sona erdirilmeyen işlemler nedeniyle ödenmesi gereken tazminatın, acentelik ücreti veya müvekkilin yoksun kaldığı kar vb. masrafların oluşturduğunu düşünmektedir. Bizim de

---

²²⁶ Ayan, Denkleştirme, s. 78.

²²⁷ Çeker, Mustafa: Yargıtay Kararları Işığında Sigorta Hukuku, 7. Baskı, Adana 2013, s. 36.

²²⁸ Kayıhan, s. 233.

katıldığımız bu görüşe göre madde hükmünde düzenlenen tazminat, müvekkilin, yapılacağına inandığı bir sözleşmenin yapılmaması nedeniyle aynı işi başkalarına yaptırmak zorunda kalmasından ötürü uğramış olduğu zararının tazminini oluşturmaktadır.

Başlanmış işlerin kapsamının belirlenmesi için acentenin ücrete hak kazandığı anın tespiti önem taşımaktadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere acentenin ücrete hak kazanma anı sözleşmenin ifa anıdır. Bu durumda acentenin yapmış olduğu ticari faaliyetler neticesinde taraflar arasında sözleşme kurulmuş olması başlanmış, ancak tamamlanmamış iş kategorisine girmektedir. Bu durumda da sözleşme ifa edilinceye kadar TTK m.121/4 kapsamında düzenlenen tazminat hakkı gündeme gelmektedir.

b. Talep Edebilecek Kişiler

TTK m. 121/IV’de düzenlenen koşullar oluşmuşsa müvekkil veya acente tazminat talep edebilecektir²²⁹. Oysa TTK m. 121/V hükmünde düzenlenen tazminat, sadece acente tarafından talep edilebilmektedir.

TTK m. 121/IV tarafların tazminat talep edebileceği özel bir düzenlemedir. Bu nedenle acentelik sözleşmesinin usulüne uygun olarak feshedilmemesi nedeniyle acentenin veya müvekkilin uğramış olduğu zararın tamamını bu madde hükmüne göre tahsil edebilmesi olanaksızdır. Nitekim madde hükmünde sadece “başlanmış ancak tamamlanmamış işler” nedeniyle uğranılan zararın tazmin edilebileceği düzenlenmektedir. Hal böyle olmakla beraber taraflar uğradığı zararın daha fazla olduğunu düşündükleri taktirde genel hükümler çerçevesinde tazminat talep hakları saklıdır.

---

²²⁹ Doğanay, s. 619.

Tarafların başlanmış ancak tamamlanmamış işler nedeniyle uğramış olduğu zararın üst sınırını, iş gereği gibi tamamlanmış olsaydı tarafların elde edecekleri kazançlar oluşturmaktadır²³⁰.

3. Türk Ticaret Kanunu'nun 121. Maddesinin 5. Fıkrası Bakımından

TTK m.121/V'e göre; "*Müvekkilin veya acentenin ölümü, ehliyetini kaybetmesi veya iflası sebebiyle acentelik sözleşmesi sona ererse, işlerin tamamlanması hâlinde acenteye verilmesi gereken ücret miktarına oranlanarak belirlenecek uygun bir tazminat acenteye ya da bu maddede yazılı hâllere göre onun yerine geçene verilir*" şeklinde düzenleme mevcuttur.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, bu madde fıkrası kapsamında tazminat talep hakkı sadece acenteye verilmektedir²³¹. Buna göre acentenin tazminata hak kazanabilmesi için sözleşmenin, müvekkilin ya da acentenin ölümü, ehliyet kaybı veya iflası sebebiyle sona ermiş olması gerekmektedir.

Madde fıkrasında düzenlenmiş olan " tazminat" terimi teknik anlamda bir tazminat değildir. Zira tazminat kavramının gündeme gelebilmesi için sözleşmenin sona ermesinde kusurlu bir davranışın bulunması, taraflardan birinin zarar görmesi ve fiil ile zarar arasında uygun illiyet bağı bulunması gerekmektedir. Madde hükmüne bakıldığında müvekkilin teknik anlamda tazminat ödemesini gerektirecek herhangi bir durum söz konusu değildir²³².

---

²³⁰ Doğanay, s. 620.

²³¹ Acentelik sözleşmesinin acentenin ölümü, ehliyetini kaybetmesi veya iflası neticesinde sona ermesi durumunda müvekkil acenteden bu madde kapsamında bir tazminat talep edemez, Sopacı, s. 450; Ayan, Denkleştirme, s. 80.

²³² Ayan, Türk Ticaret Kanunu tasarı halindeyken "uygun bir tazminat" ifadesinin "uygun bir karşılık şekline" dönüştürülmesi gerektiğini ifade etmiştir (bkz. Ayan, Denkleştirme, s. 81). Ayan'ın bu görüşü her ne kadar kanun metnine alınmamış olsa da madde hükmünde düzenlenen tazminat kavramı bizce de "uygun bir karşılık" olarak düşünülmelidir (ayrıca bkz. Doğanay, s. 621; Sopacı, s. 458).

Başlanmış ancak tamamlanmamış işler nedeniyle acenteye ödenecek uygun karşılığın hesaplanmasında işin tamamlanması halinde acentenin elde edeceği ücret miktarına yapılacak oran dikkate alınacaktır. Bir başka deyişle, ödenecek karşılığın üst sınırını işlerin tamamlanması halinde acentenin elde edeceği ücret oluşturmaktadır²³³. Bu durumda da somut olayın tüm özellikleri dikkate alınarak acenteye ödenecek karşılık hakkaniyete uygun bir şekilde tespit edilecektir.

D. Rekabet Yasağı

TTK m. 104'e göre; *“Yazılı olarak aksi kararlaştırılmadıkça, müvekkil, aynı zamanda ve aynı yer veya bölge içinde aynı ticaret dalı ile ilgili olarak birden fazla acente atayamayacağı gibi, acente de aynı yer veya bölgede, birbirleriyle rekabette bulunan birden çok ticari işletme hesabına acentelik yapamaz”*. Buna göre acentelik sözleşmesi süresince taraflar aksini kararlaştırmadıkça acentenin rekabet etmeme yükümlülüğü bulunmaktadır.²³⁴ Buna karşılık olarak sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra acentenin rekabet etmeme yükümlülüğü aşağıda açıklayacağımız üzere kural olarak bulunmamaktadır.

Sözleşme ilişkisi süresince acentenin rekabet etmeme yükümlülüğü TTK m. 104 hükmü ile düzenlenmiş iken; acentenin sözleşme sonrası rekabet etmeme yükümlülüğüne ilişkin anlaşmaların kapsamı TTK m. 123²³⁵ hükmü ile çizilmiştir.

---

²³³ Ayan, Denkleştirme, s. 83.

²³⁴ Ayan, Denkleştirme, s. 68; Kayıhan, s. 108.

²³⁵ TTK m. 123 hükmü İsviçre Borçlar Kanunu ve Alman Ticaret Kanunu esas alınarak düzenlenmiştir. Söz konusu madde hükümlerine göz atılacak olursa;

İsvBK m. 418d/2 su şekildedir:

“(Sözleşme sonrası) rekabet yasağı hakkında, hizmet sözleşmesine ilişkin hükümler (acentelik sözleşmesinin niteliğine) uygun düştüğü ölçüde uygulanabilir. Eğer, bir rekabet yasağı kararlaştırılmışsa sözleşmenin sona ermesi halinde acenteye uygun bir tazminatı ödenmesi gerekir. Sözleşmede bunun aksi kararlaştırılmaz”.

ATK m. 90a ise su şekilde tercüme edilebilir:

“Sözleşme ilişkisi sona erdikten sonra acentenin kendi ticarî faaliyetlerini sınırlayan bir anlaşmanın (rekabet yasağı anlaşmasının) yazılı şekilde yapılması ve müvekkil tarafından, anlaşma koşullarını

de acentenin sözleşme sonrası rekabet etmeme yükümlülüğüne ilişkin yapılacak anlaşmanın kapsamı düzenlenmektedir. Madde hükmüne göre;

(1)Acentenin, işletmesine ilişkin faaliyetlerini, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonrası için sınırlandıran anlaşmanın yazılı şekilde yapılması ve anlaşma hükümlerini içeren ve müvekkil tarafından imzalanmış bulunan bir belgenin acenteye verilmesi gerekir. Anlaşma en çok, ilişkinin bitiminden itibaren iki yıllık süre için yapılabilir ve yalnızca acenteye bırakılmış olan bölgeye veya müşteri çevresine ve kurulmasına aracılık ettiği sözleşmelerin taalluk ettiği konulara ilişkin olabilir. Müvekkilin, rekabet sınırlaması dolayısıyla, acenteye uygun bir tazminat ödemesi şarttır.

(2)Müvekkil, sözleşme ilişkisinin sona ermesine kadar, rekabet sınırlamasının uygulanmasından yazılı olarak vazgeçebilir. Bu hâlde müvekkil, vazgeçme beyanından itibaren altı ayın geçmesiyle tazminat ödeme borcundan kurtulur.

(3)Taraflardan biri, diğer tarafın kusurlu davranışı nedeniyle haklı sebeplerle sözleşme ilişkisini feshederse, fesihden itibaren bir ay içinde rekabet sözleşmesiyle bağlı olmadığını diğer tarafa yazılı olarak bildirebilir.

(4)Bu maddeye aykırı şartlar, acentenin aleyhine olduğu ölçüde geçersizdir.

Madde hükmünden de açıkça anlaşılacağı üzere acentenin sözleşme sonrası rekabet yasağı bulunmamaktadır. Kural acentenin sözleşme sonrası rekabet yasağı

---

içeren imzalı bir belgenin acenteye verilmesi gerekir. Anlaşma ancak, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren en fazla iki yıl için yapılabilir. Bu anlaşma sadece, acenteye özgülenmiş olan bölge ya da müşteri çevresi ile ve acentenin müvekkili için aracılık ya da sözleşme yapmakla görevli olduğu işlemlerle sınırlıdır. Müvekkil acenteye rekabet sınırlaması süresi için münasip bir tazminat ödemek zorundadır.

Müvekkil sözleşme ilişkisi sona erinceye kadar, rekabet yasağından yazılı olarak feragat edebilir; bu takdirde feragat beyanından itibaren altı ay geçtikten sonra tazminat borcundan kurtulur. Acente, müvekkilin kusurlu bir davranışından doğan haklı bir nedenle sözleşme ilişkisini feshederse, fesihden itibaren bir ay içinde yazılı olarak beyan etmek koşuluyla kendisini rekabet yasağı anlaşmasından kurtarabilir.

Acentenin aleyhine olacak şekilde aksine anlaşmalar yapılamaz ”. (Tercüme için bkz. Kayıhan, s. 109, dn. 365).

bulunmaması olmakla birlikte taraflar, sözleşme sonrası rekabet yasağını kanunda belirtilen sınırlamalar kapsamında sözleşme ile kararlaştırabilecektir. Rekabet yasağı öngören sözleşmenin yazılı olarak yapılması ve müvekkil tarafından imzalanarak acenteye verilmesi gerekmektedir. Rekabet yasağı sözleşmesi, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden itibaren en çok iki yıl için yapılabilecek ve sadece acenteye bırakılan bölge veya müşteri çevresine ve acentenin kurulmasına aracılık ettiği sözleşmelerin konusuna ilişkin olabilecektir.

Madde hükmünden anlaşıldığı kadarı ile taraflar sözleşme kapsamını serbestçe belirleyebileceklerdir. Başka bir deyişle, taraflar, acentenin rekabet etmeme yükümlülüğünün süresini veya rekabet yasağının uygulanacağı bölgeyi serbestçe kararlaştırabilecektir. Burada tartışılması gereken bir diğer konu ise taraflar arasında sözleşme sonrası rekabet yasağının düzenlenmesinin acenteye uygun bir karşılık verilmesini gerektirip gerektirmeyeceği hususudur. *Ayan*, bu konuda müvekkil tarafından acenteye mahrumiyet bedeli olarak uygun bir tazminatın ödenmesi gerektiği kanaatindedir²³⁶. Bizim de katıldığımız bu görüşe göre sözleşme sonrası rekabet yasağının düzenlendiği durumlarda acenteye uygun bir karşılık verilmelidir. Nitekim taraflar arasında sözleşme sonrası rekabet yasağı düzenlendiğinde acente, hâkimi olduğu piyasada faaliyet gösteremeyecek ve bu surette kayba uğrayacaktır. Bu kaybın karşılığı olarak da hakkaniyet gereği acenteye uygun bir karşılık verilmesi gerekmektedir.

E. Denkleştirme Talebi

Acentenin denkleştirme talep hakkı ikinci bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

---

²³⁶ *Ayan*, Denkleştirme, s. 71-72.

F. Zamaşıımı

TTK'da, acentelik sözleşmesinden kaynaklanan taleplerin zamaşıımı süresine ilişkin olarak herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Zamaşıımı süresi, Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenmektedir. TBK m.147/5 hükmüne göre acentelik sözleşmelerinden doğan alacaklar 5 yıllık zamaşıımı süresine tabidir. Bu süre emredici olup, sözleşme ile değiştirilmesi mümkün değildir (TBK m.148). Zamaşıımı süresi ise acentelik sözleşmesinin sona ermesiyle başlayacaktır²³⁷.

İKİNCİ BÖLÜM

ACENTENİN DENKLEŞTİRME TALEP HAKKI VE KOŞULLARI

1. ACENTENİN DENKLEŞTİRME TALEBİNİN ÖZELLİKLERİ

I. GENEL OLARAK

Acentenin denkleştirme talebi, ilk defa 6102 sayılı mevcut Türk Ticaret Kanunu ile hukuki düzenlemeye kavuşturulmuştur. ETTK'nın yürürlükte bulunduğu dönemde acenteye denkleştirme talebinin tanınması gerektiği öğretide uzun yıllar tartışılmıştır. Kanundaki bu boşluk, yabancı ülkelerdeki düzenlemeler ve Yargıtay kararları dikkate alınarak TMK m.1 hükmü gereğince hakim tarafından

---

²³⁷ "Taraflar arasındaki acentelik sözleşmesi 27.5.1960 tarihinde fesihle son bulduğuna göre, zamaşıımının bu tarihten itibaren işlemeye başladığının kabulü gerekir. Davacı şirketin icra takibine başvurduğu 23.2.1967 gününe kadar zamaşıımını kesen nedenlerden hiçbirisi gerçekleşmediğinden, olayda uygulanması gereken beş senelik zamaşıımı dolmuş olduğu cihetle usul ve yasaya uygun olan direnme kararının onanması gerekmektedir". HGK. 17.3.1976 T., 1976/11-298 E., 1976/1137 K. (Bkz. Eriş, s. 1325).

doldurulmaya çalışılmıştır²³⁸. ETTK'nın yürürlükte bulunduğu dönemde sigorta acentelerinin denkleştirme talep hakkını düzenleyen ve 14.06.2007 tarihinde yürürlüğe giren 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu'nun 23. maddesinin 16. fıkrasındaki düzenleme işin niteliğine uygun düştüğü ölçüde kıyasen uygulama alanı bulmuştur. Ancak Sigortacılık Kanunu'ndaki sigorta acentelerinin denkleştirme talebini düzenleyen hüküm ayrıntılı bir hüküm olmayıp genel kural niteliği taşıdığından²³⁹, bu konudaki kanun boşluğu karşısında yeni bir düzenleme yapılması zorunluluk arz etmiştir. Nihayet, 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesi acentenin denkleştirme talep hakkını düzenleyerek uygulamadaki sıkıntıları giderecek şekilde düzenlenmiştir.

Biz, çalışmamızın bu bölümünde önce ETTK döneminde acentenin denkleştirme talep hakkı konusundaki çözüm arayışlarını ve yabancı hukuk sistemlerindeki düzenlemeleri inceleyecek; sonrasında yürürlükte bulunan TTK ile düzenlenmiş bulunan acentenin denkleştirme talep hakkının koşullarını ve genel özelliklerini inceleyeceğiz.

II. DENKLEŞTİRME TALEBİ KAVRAMI VE AMACI

A. Kavram

Sözleşmenin sona ermesi nedeniyle kendi oluşturmuş olduğu müşteri çevresini kaybeden acenteye verilecek maddi karşılık için kullanılacak terim konusunda öğretide görüş birliği bulunmamaktadır. Bazı yazarlar acentenin bu hakkını “*portföy tazminatı*”²⁴⁰ veya “*portföy hakkı*”²⁴¹, bazı yazarlar “*portföy*

---

²³⁸ Ayan, Denkleştirme, s. 91.

²³⁹ Ayan, Denkleştirme, s. 91.

²⁴⁰ Poroy/Yasaman, s. 202; Teoman, Ömer: “*Tek Satıcılık- Portföy Tazminatı*”, Yaşayan Ticaret Hukuku, C.I, Hukuki mütalaalar, Kitap 11, İstanbul 2004, s. 51.

²⁴¹ İmregün, s. 137; Topçuoğlu, s.24.

akçası”²⁴² olarak adlandırmaktadırlar. Bunun yanı sıra Tandoğan²⁴³, “*denkleştirme istemi*”nden söz etmekte ise de, öğretilerde baskın olarak kullanılan terim “*müşteri tazminatıdır*”²⁴⁴.

Alman Ticaret Kanunu’nun 89b maddesinde “*denkleştirme talebi*” anlamına gelen “*Ausgleichsanspruch*” terimi, İsviçre Borçlar Kanunu’nun 418u maddesinde “*müşteri tazminatı*” anlamına gelen “*Entschädigung für Kundschaft*” terimi kullanılmaktadır²⁴⁵.

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nda ise, Alman Ticaret Kanunu’na uygun olarak madde başlığında “Denkleştirme İstemi” terimi tercih edilmiştir. Burada gerçek anlamda bir tazminatın söz konusu olmaması ve mevcut bir zararın giderilmesinden ziyade sözleşme sonrasında taraflar arasındaki dengenin sağlanması amaçlandığından, acentenin bu hakkını ifade etmek için çalışmamızda “denkleştirme talebi” terimi kullanılacaktır²⁴⁶.

B. Amaç

Acentenin denkleştirme talebinin amacı konusunda terminolojide olduğu gibi öğretide ve yargıda görüş birliği bulunmamaktadır. Bu konudaki hakim görüş, denkleştirme talebinin hakkaniyet düşüncesinden etkilenen ve ortaya çıkan müşteri çevresinin bir karşılığı olduğu yönündedir²⁴⁷. Ancak öğretilerde denkleştirme talebini

---

²⁴² Tekinalp, s. 1; Sopacı, s. 439.

²⁴³ Tandoğan, Tek Satıcılık, s. 33-34.

²⁴⁴ Kayıhan, s. 157; Kınacı, s. 948; Karayalçın, s. 534; Alışkan/Gençtürk, s. 19.

²⁴⁵ Tercüme için bkz. Ayan, Denkleştirme, s. 92.

²⁴⁶ Aynı yönde Ayan, Denkleştirme, s. 92; Demir Gökyayla, s. 236, dn.1148; İşgüzar, s. 160.

²⁴⁷ Arkan, Ticari İşletme, s. 212; Erdem, s. 91; Demir Gökyayla, s. 240.

acenteye yardım etme düşüncesine dayandıranlar olduğu gibi²⁴⁸, bir malvarlığı zararının giderilmesi olarak kabul edenler de vardır²⁴⁹.

Acentelik sözleşmesi süresi boyunca acentenin çalışmaları neticesinde ortaya çıkan ve ekonomik değeri bulunan bir müşteri çevresi meydana gelmektedir. Sözleşmenin devam ettiği süreçte acente ve müvekkilin birlikte yararlandığı ve karşılığında maddi edim kazandıkları bu çevre, sözleşmenin sona ermesi neticesinde müvekkile kalmaktadır. Acente ise bu müşteri çevresinden ve karşılığı olan ücret hakkı ortadan kalkmaktadır. Oysa acente sözleşme sona ermemiş olsaydı aynı müşterilerle yeni sözleşmeler akdedecek²⁵⁰ ve bu şekilde yapmış olduğu çabaların karşılığını almaya devam edecekti. Bu noktada denkleştirme talebi, acentenin meydana getirmiş olduğu müşteri çevresinden yararlanamayacak olması nedeniyle uğramış olduğu kayıp ile müvekkilin aynı müşteri çevresinden sözleşmenin sona ermesinden sonra dahi yararlanacak olması nedeniyle elde ettiği kazancın denkleştirilmesi için yapılan taleptir²⁵¹. Burada belirtmemiz gerekir ki acentenin denkleştirme hakkı saf bir mali hak olarak nitelendirilmemeli, talebin oluşumu ve miktarı sadece ücret kaybına dayandırılmamalıdır²⁵². Nitekim burada acente gerçek anlamda bir maddi zarara uğramamakta, sözleşme sonrasında aleyhine bozulan dengenin denkleştirilmesi amaçlanmaktadır.

Denkleştirme talebi, acentelik sözleşmesinden doğan bir hak ve karşı edimi içermekte olup; acenteye yardım etme düşüncesine dayanan veya sosyal fonksiyonu

---

²⁴⁸ Neuburger, August/Gaa, Lothar: Ausgleichsanspruch und Pensionsanspruch des Handelsvertreters, BB 1968 Beil.10, s.2; Ulmer, Peter: Kündigungsschranken im Handelsund Gesellschaftsrecht, FS. Für Philip Möhring, München 1975, s.211 vd. (Karasu, Rauf: “*Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Acentenin Denkleştirme Talebi*”, AÜHFD, C.57, S.4, Ankara 2008, s. 288’den naklen).

²⁴⁹ Moroğlu, Erdoğan: Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ile Yürürlük ve Uygulama Kanunu Tasarısı Taslağı, 7. Bası, Ankara 2012, s. 85.

²⁵⁰ Ayan, Denkleştirme, s. 97.

²⁵¹ Erdem, s. 91; Demir Gökyayla, s. 240; Arkan, s.214 vd.

²⁵² Karasu, s. 289.

olan bir talep olarak görülmemesi gerekmektedir²⁵³. Gerçekten de denkleştirme talep hakkı sözleşme ilişkisinden doğan bir hak, bir başka deyişle bir karşı edim niteliğinde olup, bir zarar tazmini olarak algılanmamalıdır²⁵⁴. Çünkü acentelik sözleşmesi neticesinde ortaya müvekkil işletme açısından bir değer olarak müşteri grubu çıkıyorsa, bu, sözleşme boyunca acentenin göstermiş olduğu çaba sonucu elde edilmiştir. İşte denkleştirme talebi de müvekkilin, acentenin geçmişteki hizmetlerinden faydalanmaya devam edebilmesinin yarattığı bu değer artışının karşı edimi olarak gündeme gelir.

III. YABANCI HUKUK SİSTEMLERİNDEKİ İLGİLİ DÜZENLEMELER

6102 sayılı TTK ile ilk kez Türk Hukuku'nda yasal düzenlemeye kavuşmuş olan acentenin denkleştirme talebi, daha önceki yıllarda gerek kaynak Alman Hukuk sisteminde gerek diğer hukuk sistemlerinde düzenlenmiş bulunmaktaydı. Nitekim 6102 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden önceki dönemde öğretilerde ileri sürülen görüşler ve Yargıtay tarafından verilen kararlar bu hukuk sistemlerinde yer alan düzenlemelerin yansıması olarak değerlendirilebilmektedir. Avrupa Birliği Direktifinde yer alan ve bu sebeple tüm AB üyesi devletlerin kanunlarında bulunan denkleştirme talebi Türk Hukukunda Alman ve İsviçre hükümlerine benzer şekilde

---

²⁵³ OLG Karlsruhe, JR 1958, s. 59 vd. (Karasu, s. 289'dan naklen); Kınacıoğlu, s. 72.

²⁵⁴ Denkleştirme talebinin karşı edim niteliğinde olduğuna dair 21.12.1995 tarihli İsviçre Federal Mahkemesi kararında özetle şu ifadeler yer almıştır:

“...İsv. BK m.418u hükmünde düzenlenen müşteri portföy tazminatı, yerleşik mahkeme içtihatlarına göre, acentenin sözleşme süresi boyunca icra ettiği faaliyetler karşılığında ödenen bir ek bedel niteliğinde olmayıp, müvekkilin sözleşmenin sona ermesinden sonra kullanmaya devam edebileceği ticari değere yönelik bir denkleştirme tazminatıdır (BGE 103 II 277 Gerekeç S. 280). Burada acentenin uğramış olduğu bir zararın karşılanması değil; müvekkilin, acentenin faaliyetinden dolayı sözleşmenin sona ermesinden sonra da muhafaza ettiği katma değer için bir karşı edim ödenmesi söz konusudur (BGE 110 II 280 Gerekeç 3b)...” İlgili karar ve tercüme için bkz. Kubilay, Huriye/ Göksoy, Yaşar C./Ayan, Özge/ Yıldırım, Ali H.: Türk Ticaret Kanunu, Ticari İşletme, C. 1 İstanbul, 2004, s. 374'den naklen. Benzer bir karar için bkz. Öçal, Akar: “Acentanın Müşteri Tazminatı İsteme Hakkı (İsviçre Federal Mahkemesi Kararı)”, ESADER, C. II, S.1, 1984, s. 197-204.

düzenlendiğinden²⁵⁵, çalışmamızın bu kısmında Avrupa Birliği Direktifi, Alman ve İsviçre hukukundaki düzenlemeler incelenecektir.

A. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği'nin bağımsız ticari acentelere ilişkin 18 Aralık 1986 tarihli ve 86/653/EEC Avrupa Birliği Direktifi²⁵⁶ m. 17(1) uyarınca üye devletler acentenin haklarını korumak amacıyla sözleşme ilişkisi sona ermesi halinde ya direktifin 17 (2) maddesi uyarınca tazminat ödenmesine ya da 17 (3) uyarınca uğranılan zararın giderilmesine yönelik düzenlemeler yapacaktır. Bu Direktif ile üye devletlere ikili bir tercih hakkı tanınmaktadır.

Direktifin 17(2) maddesi acentenin tazminata hak kazanacağı halleri düzenlemektedir. Buna göre;

- Acente yeni müşteriler getirmişse veya mevcut müşteriler ile iş hacmini önemli derece artırmışsa ve müvekkil bu müşteriler ile büyük miktarda kazanç elde etmeye devam ediyorsa ve
- Bu tazminatın ödenmesi, bütün şartlar gözetildiğinde hakkaniyete uygun düşüyorsa ve özellikle acente bu müşteriler ile yapılan işlemlerden doğan komisyonlardan mahrum kalıyorsa acente denkleştirme talebine hak kazanacaktır.

Direktifin 17(2)b maddesi acenteye ödenecek denkleştirme acentenin beş yıllık faaliyeti sonucu almış olduğu yıllık ödemelerin ortalamasını aşamayacağını düzenlemektedir. Burada sözleşme ilişkisi daha kısa sürmüş olursa faaliyetin devamı sırasındaki ortalama dikkate alınacaktır.

---

²⁵⁵ Türk Ticaret Kanunu m. 122 gerekçesi (bkz. www.tbmm.gov.tr).

²⁵⁶ Kaynak metin [http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31986L0653:EN:HTML)

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31986L0653:EN:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31986L0653:EN:HTML), 15.08.2013

Direktifin 18. maddesi ise acentenin denkleştirme talep edemeyeceği durumları düzenlemektedir. Madde hükmüne göre;

- Müvekkil sözleşmeyi acentenin bir kusurundan dolayı feshetmişse (m.18 (a))
- Acente sözleşmeyi müvekkilin bir kusuru dışında veya yaşlılık, düşkünlük, hastalık gibi nedenlerden dolayı sözleşmenin devamının beklenemeyeceği durumlar dışında bir nedenle sona erdirmişse (m.18(b))
- Acente ile müvekkil acentelik sözleşmesine acentenin yerine üçüncü bir kişinin katılması konusunda anlaşmışlarsa(m.18(c)), acente denkleştirme talep edemeyecektir.

B. Almanya

Alman Ticaret Kanunu 89b'de düzenlenen²⁵⁷ (Ausgleichsanspruch) ibaresi ile ifade edilen denkleştirme talebi hakkına ilişkin düzenleme şöyledir²⁵⁸:

“ (1) Acente, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra aşağıdaki koşulların oluşması durumunda müvekkilden uygun bir karşılık talep edebilir.

1. Müvekkil, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra acentenin kazandırdığı yeni müşterilerle acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde edecekse,

2. Acente, sözleşme ilişkisinin sona ermesi dolayısıyla, kendisince sağlanmış müşterilerle yapılmış mevcut sözleşmelerin devamı veya gelecekte yapılması muhtemel sözleşmelere ilişkin ücret haklarını kaybetmişse,

3. Halin icaplarına göre tazminat ödenmesi hakkaniyete uygun düşüyorsa,

---

²⁵⁷ 06.08.1953 tarihinde yapılan kanun değişikliği ile acentenin denkleştirme hakkı kanundaki yerini almıştır. Bkz. Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus: Handlungsgesetzbuch, 32. Auflage, München 2006, s. 393 (Ayan, Denkleştirme, s. 138'den naklen).

²⁵⁸ Kaynak metin http://www.gesetze-im-internet.de/hgb/_89b.html; Madde tercümesi için ayrıca bkz. Ayan, Denkleştirme, s.139-140; Kaya Arslan, s. 348 vd.

Eğer acente bir müşteriyle iş bağlantısını genişletmiş ve bu genişletme yeni müşteri temini anlamında bir iktisadi değer taşıyorsa, yeni müşteri temini sayılır.

(2) Denkleştirme acentenin faaliyetlerinin son beş yıllık ortalamasına göre hesaplanacak yıllık komisyon veya diğer yıllık ödemeleri geçemez; sözleşme ilişkisinin daha kısa süreli olması halinde faaliyet süresinin ortalaması esas alınır.

(3) Denkleştirme talebi aşağıdaki koşullarda oluşmaz.

1. Acente, acentelik sözleşmesini, müvekkilin feshi haklı kılacak bir davranışı olmaksızın feshetmişse veya acentenin faaliyetinin devamı yaşlılık, hastalık dolayısıyla acenteden beklenmesi mümkün olmadığı durumda feshedilmişse,

2. Müvekkil acentelik sözleşmesini, acentenin sorumluluk doğurucu davranışından dolayı önemli bir sebepten feshetmişse,

3. Müvekkil ve acente arasında, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önce, bir üçüncü kişinin acente yerine sözleşme ilişkisine dahil edilmesi hususunda anlaşma sağlanmışsa

(4) Yukarıdaki hükümlerden doğan talep hakkından önceden vazgeçilemez. Acente, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren bir yıl içerisinde bu hakkı ileri sürmelidir.

(5) 1, 3 ve 4. fıkralar, sigorta acenteleri için, acentenin sigorta sözleşmelerine aracılık ederek veya yeni müşteri kazandırılması ile aynı sonucu doğuran mevcut sigorta sözleşmelerini genişleterek sahip olduğu müşterilerle ticari ilişkiler kurduğu takdirde geçerli olur. Sigorta acentesinin denkleştirme hakkı, 2. fıkradan farklı olarak azami 3 yıllık komisyon veya ödemelere göre belirlenir. 1. ve 2. hükümleri yapı tasarruf acenteleri²⁵⁹ için niteliğe uygun düştüğü oranda geçerlidir.”

²⁵⁹ Acente ile aralarında istihdam ilişkisinin bulunmadığı alt yükleniciler için bu ifade kullanılmaktadır (bkz. <http://www.steuertipps.de/lexikon/b/bausparkassenvertreter>).

Görüldüğü üzere denkleştirme hakkı acenteyi müvekkil ile olan sözleşme ilişkisinin olumsuz sonuçlarından koruyucu bir niteliğe sahiptir. Bu hakkın koruyucu niteliği karşısında denkleştirmenin talep edilebilmesi için bazı şartların da gerçekleşmesi gerekmektedir. Maddenin birinci fıkrasında düzenlenen bu şartlara göre müvekkil, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra da acentenin kazandırdığı yeni müşteriler sayesinde önemli menfaat elde etmeli; acente, sözleşme ilişkisinin sona ermiş olması dolayısıyla, gelecekte yapılması muhtemel sözleşmelere ilişkin ücret hakkını kaybetmiş olmalı ve denkleştirme talebi hakkaniyete uygun olmalıdır. Bunun yanı sıra maddenin üçüncü fıkrasında yer alan olumsuz şartların da gerçekleşmemiş olması gerekmektedir. Buna göre eğer acente sözleşmeyi müvekkilin feshi haklı kılacak bir davranışı olmaksızın feshetmişse veya faaliyetin devamı yaşlılık, hastalık dolayısıyla acenteden beklenmesi mümkün olmadığı durumda feshedilmişse, müvekkil acentelik sözleşmesini, acentenin davranışından dolayı önemli bir sebepten feshetmişse ve üçüncü kişinin acente yerine sözleşme ilişkisine dahil edilmesi hususunda taraflar anlaşmışsa acentenin denkleştirme talep hakkı ortadan kalkacaktır.

Söz konusu maddenin ikinci fıkrasında tazminatın ne şekilde hesaplanacağı düzenlenmektedir. Bu hükümde, denkleştirme talebinin hesaplanmasına ilişkin bir kriter öngörülmüştür. Buna göre, denkleştirme talebi, acentelik sözleşmesini son beş yıllık ortalamasına göre ya da sözleşme süresi bundan kısa ise faaliyet süresinin ortalamasına göre hesaplanacak ve azami bir yıllık ödeme miktarını geçemeyecektir. Burada sigorta acenteleri için özel bir düzenlemeye gidilmiş ve üç yıllık ortalama esas alınmıştır. Ayrıca söz konusu madde hükmünün tümünün sigorta acenteleri için de geçerli olabilmesi için müvekkilin acentenin temin ettiği müşterilerle yeni iş

bağlantıları kurmuş olması ya da mevcut işlerin mahiyetini genişletmiş olması gerekmektedir.

Söz konusu maddenin dördüncü fıkrası da acentenin bu hakkından önceden feragat etmesini yasaklamaktadır. Ayrıca acente bu hakkını sözleşmenin sona ermesinden itibaren bir yıl içerisinde kullanmalıdır.

C. İsviçre

İsviçre hukukunda denkleştirme talebi İsviçre Borçlar Kanunu m. 418u hükmünde düzenlenmiştir. Madde hükmüne göre²⁶⁰;

“Eğer acente, faaliyeti ile müvekkilin müşteri sayısı hissedilir derecede artırmış ise ve müvekkil veya halefleri işbu müşterilerle olan iş ilişkilerden sözleşme hitamından sonra dahi hakiki bir menfaat sağlıyorlar ise, acente veya mirasçıları hakkaniyete aykırı olmamak şartıyla, sözleşmeyle bertaraf edilemeyecek münasip bir tazminata hak kazanırlar.

Tazminat son beş yıllık ortalamaya göre veya eğer sözleşme daha kısa süreli ise sözleşme süresinin tamamına göre hesaplanacak; her halükarda sözleşmeden doğan bir yıllık net kazanç toplamını geçemeyecektir.

Acenteye istinat edilebilen bir sebeple sözleşmenin feshedilmesi halinde hiçbir tazminat talep edilemez”.

İsviçre Borçlar Kanunu’nda da Alman hukukunda olduğu gibi acentenin denkleştirme talep hakkı şarta bağlanmıştır. Buna göre, acentenin müşteri sayısını hissedilir derecede artırması, müvekkilin müşterilerle olan iş ilişkilerinden

---

²⁶⁰ Madde tercümesi için bkz. Ayan, Denkleştirme, s. 141-142; Kaya Arslan, s. 366-367.

sözleşmenin sona ermesinden sonra da faydalanabilmesi ve hakkaniyete uygun olması şartlarının varlığı halinde denkleştirme talep edilebilecektir.

Söz konusu denkleştirme bir yıllık net kazancı geçmemek şartıyla son beş yıllık ortalama esas alınarak hesaplanır. Bu hakkın önceden sözleşme ile bertaraf edilmesi de yasaklanmıştır.

Görüldüğü üzere İsviçre Borçlar Kanunu'nda acentenin denkleştirme talebi ile ilgili yer alan düzenleme birçok noktadan Alman Ticaret Kanunu'ndan ayrılmaktadır. Örneğin Alman Ticaret Kanunu'nda acentenin denkleştirme talep edebilmesi için gerekli şart yeni müşteri kazandırılması iken, İsviçre Borçlar Kanunu'nda acentenin müşteri çevresini genişletmesi aranmaktadır. Aynı zamanda, Alman Ticaret Kanunu'nun aksine burada genel olarak tüm ticaret acentelerinin denkleştirme talep hakkı düzenleme yoluna gidilmiş ve sigorta acenteleri için ayrı bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Denkleştirme miktarı konusunda da iki kanun arasında farklılık bulunmaktadır. Nitekim Alman Ticaret Kanunu'na göre denkleştirme miktarı acentenin yıllık ücret ve diğer yıllık gelirleri dikkate alınarak hesaplanırken, İsviçre Borçlar Kanunu'na göre acente 1 yıllık net kazancı oranında denkleştirme talep edebilmektedir²⁶¹. Son olarak Alman Ticaret Kanunu'nda denkleştirme talebinin ileri sürülmesi 1 yıllık hak düşürücü süreye tabi iken, İsviçre Borçlar Kanunu'na göre acentenin denkleştirme talebi 10 yıllık genel zamanaşımı süresine tabidir²⁶².

---

²⁶¹ Ayan, Denkleştirme, s. 142-143.

²⁶² Demisch, Karl –Dieter: Die Kundschaftsentsschadigung des Agenten, München 1968, s. 84-85 (Ayan, Denkleştirme, s. 143'den naklen).

IV. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ

A. Genel Olarak

Öğretide, denkleştirme talep hakkının bir acentelik hakkı olarak düzenlenmesi konusunda görüş birliği bulunmasına rağmen bu hakkın niteliği konusunda fikir ayrılıkları göze çarpmaktadır. Alman ve İsviçre öğretisindeki baskın görüş, acentenin denkleştirme talebinin saf bir tazminat olmadığı, bu talebin karşılık niteliği taşıdığı konusunda yönündedir²⁶³.

Denkleştirme talebinin bir karşılık niteliği taşıdığı görüşünde birleşen yazarlar, ayrıca bu talebin saf bir karşılık mı yoksa kendine özgü bir karşılık veyahut yaratılan bir değer mi olduğunu da tartışmaktadır²⁶⁴. Bizim de katıldığımız görüşe göre ise denkleştirme talebinin çıkış noktası müşteri çevresi olup, bu talep kendine özgü (sui generis) bir taleptir²⁶⁵. Bu nedenle, denkleştirme talebinin hukuki boyutu, genel hükümlere göre talep edilebilen maddi tazminat talebinden farklıdır. Nitekim denkleştirme talebinin doğmasında hakkaniyet unsurunun önemli derecede belirleyici olması yanı sıra, bu hakkın tanınması ile bir zarar giderimi söz konusu olmayıp sadece menfaat dengesi sağlanmaya çalışılması, denkleştirme talebinin kendine özgü bir karşılık olduğunu göstermektedir.

Aynı zamanda, genel hükümlere göre talep edilebilecek maddi tazminatın koşulları olan kusurlu veya borca aykırı bir davranış, zarar ve illiyet bağı, denkleştirme talebinin bir koşulu olarak değerlendirilmemektedir. Zira belirli süreli acentelik sözleşmesinin sona ermesi sonucu veya acentenin kusuru olmaksızın (acentenin hastalığı) müvekkilin haklı feshi halinde de denkleştirme talep

---

²⁶³ Semler, Franz-Jörg: Handelsvertreter und Vertragshändlerrecht, Munich 1988, s. 45; Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus: Handelsgesetzbuch, 32. Auflage, München 2006, s. 394 (Ayan, Denkleştirme, s. 98'den naklen).

²⁶⁴ Semler, s. 45; Baumbach/Hopt, s. 394; Martinek/Semler/Habermeier, s. 335 (Ayan, Denkleştirme s. 98'den naklen).

²⁶⁵ Bkz. dn. 259.

edilebilecektir. Denkleştirme talebini, maddi tazminattan uzaklaştıran bir diğere olguda, denkleştirmenin sadece acente tarafından talep edilebilir olmasıdır. Bilindiğı üzere, karşılıklı borç doğurana akitlerde, her iki taraf koşulları oluşmuşsa karşı taraftan maddi tazminat talep edebilmektedir. Denkleştirme talebi kendine özgü bir karşılık olmasından bahisle, acente, koşulları oluştuğı takdirde hem denkleştirme hem de maddi tazminat talep edebilme hakkına sahiptir.

Çalışmamızın bu kısmında acentenin denkleştirme talep hakkının TTK'da düzenlenen diğere tazminat taleplerinin farkını ortaya koyacak; 6102 sayılı TTK'nın yürürlükte bulunmadığı dönemde uygulamaya yön veren Yargıtay uygulamasını ve Sigortacılık Kanunu'nda bulunan düzenlemeleri ele alacağız.

B. Denkleştirme Talebinin TTK m. 121/IV Hükümündeki Tazminattan Farkı

Denkleştirme talebi, TTK m. 121/IV hükmünde öngörülen özel tazminat talebinden farklıdır. Nitekim yukarıda ayrıntılı olarak açıklamış olduğumuz üzere²⁶⁶ TTK m. 121/IV hükmü, haklı bir sebep olmaksızın veya üç aylık fesih süresine riayet edilmeksizin acentelik sözleşmesinin feshedilmesinin müeyyidesi olarak öngörülen özel bir tazminatı düzenlemektedir. TTK m. 121/IV hükmünün karşılığını oluşturan ETTK m. 134/I hükmünün yürürlükte bulunduğu dönemde *Doğanay*, madde hükmünde düzenlenen tazminat hakkının haksız feshin ve üç aylık fesih süresine uymamanın yaptırımını olarak düzenlendiğini ifade etmektedir²⁶⁷. Gerçekten de TTK m. 121/IV hükmü anlamında tazminat talebinde bulunulabilmesi için ortada kusurlu bir davranışın ve zararın bulunması gerekmektedir. Aynı zamanda bu tazminatın

---

²⁶⁶ Bkz. yukarıda § 2, II, C.1.

²⁶⁷ *Doğanay*, s. 620.

kapsamı, başlanmış ancak fesih nedeniyle tamamlanmamış işlerdir²⁶⁸. Oysa acentenin denkleştirme talebi bir tazminat niteliğinde değildir. Bu talep, müvekkilin, acentenin oluşturmuş olduğu müşteri çevresi ile yapacağı ticari işler nedeniyle elde edeceği kazanç karşılığında ödemesi gereken karşılığı oluşturmaktadır. TTK m. 121/IV hükmünde düzenlenen tazminata başvurulabilmesi için acentelik sözleşmesinin fesih nedeniyle veya feshi ihbar süresine uyulmaksızın sona erdirilmesi gereklidir. Oysa denkleştirme talebinde, sözleşmenin haksız bir şekilde sona erdirilmesi şart olmayıp, sözleşmenin acentenin sağlık ve hastalığı gibi nedenlerle sona erdirilmesinde dahi acente, denkleştirme talep hakkına sahip olacaktır²⁶⁹.

C. Denkleştirme Talebinin TTK m. 121/V Hükmündeki Tazminattan Farkı

Denkleştirme talebi, TTK m. 121/V'de düzenlenen özel tazminat talebinden de farklıdır. Ölüm, kısıtlanma ve iflas hallerinde acenteyi sözleşme ilişkisinin aniden sona ermesine karşı koruyan bu hüküm yine uygulanabilme alanı olarak dar bir çerçevede karşımıza çıkmaktadır. Buna karşılık yeni TTK'nın yürürlükte olmadığı dönemlerde öğretide bu konu çokça tartışılmıştır. Öğretide ileri sürülen bir görüşe göre, TTK m. 121/V hükmünün karşılığı olan ETTK m. 134/II hükmünün acentenin denkleştirme talebi konusundaki boşluğu kıyasen doldurabileceği yönündedir²⁷⁰. Aksi görüşteki yazarlar ise, TTK m. 134/II hükmünün acentenin denkleştirme talebinin dayanağı olamayacağını, zira madde hükmünde başlanmış işlerin

---

²⁶⁸ Ayan, Denkleştirme, s. 118.

²⁶⁹ Ayan, Denkleştirme, s. 118-119.

²⁷⁰ Arkan, Ticari İşletme, s. 214; Kayıhan, s. 161; Kınacıoğlu, s. 71-73; Ayhan, s. 659-662; Karayalçın, s. 532-533; Topçuoğlu, s. 25.

tamamlanmaması durumunun dikkate alındığını, acentelik sözleşmesi boyunca ortaya çıkan müşteri çevresinin dikkate alınmadığını ifade etmektedir²⁷¹.

Yargıtay da, öğretideki ilk görüşe uygun olarak, ETTK m. 134/II hükmünü denkleştirme talebi hakkında dayanak oluşturacak şekilde geniş olarak yorumlayarak bir anlamda denkleştirme talebini hukuki bir kimliğe bürümüştür²⁷².

ETTK m. 134/II hükmünün karşılığını oluşturan TTK m. 121/V hükmünde düzenlenen tazminat, acentenin denkleştirme talebinden tamamen farklıdır. Nitekim gerek öğretide ileri sürülen ilk görüş gerekse Yargıtay'ın zorlayıcı yorumu; madde hükmünün uygulama alanı, kapsamı ve talep sahibi bakımından kanunun lafzına aykırı olmaktadır. Çünkü acentenin denkleştirme talep hakkının kapsamı TTK m. 121/V hükmünde öngörülen karşılıktan çok daha fazladır. Aynı zamanda bu hüküm acenteyi korumak amacıyla getirilmiş acentelik sözleşmesinin beklenmedik bir şekilde aniden sona ermesi durumunda acentenin uğrayacağı zararı kısmen de olsa hafifletmeyi amaçlayan istisnai bir düzenlemedir²⁷³. Acentenin bu madde kapsamında talepte bulunabilmesi için acentelik sözleşmesi müvekkilin veya acentenin ölümü, kısıtlanması veya iflas etmesi nedeniyle sona ermiş olması gerekmektedir. Burada ödenecek tazminatın belirlenmesinde ise başlanmış ancak sözleşmenin ortadan kalkması nedeniyle tamamlanmamış işlerden elde edilmesi beklenen ücret esas alınacaktır²⁷⁴. Oysa denkleştirme talebi acentenin oluşturduğu müşteri çevresiyle ileride yapılması muhtemel sözleşmeler dikkate alınarak tanınmış bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

²⁷¹ Poroy/Yasaman, s. 232-234; Sopacı, s. 450-451; Erdem, s. 107.

²⁷² Yarg. 11 HD, 10.05.1996 tarih ve 1996/2189 E., 1996/3335 K. sayılı kararı; Yarg. 11 HD, 20.06.1996 tarih ve 2084 E.,4544 K sayılı kararı; Yarg. 11 HD, 25.12.1996 tarih ve 1996/6699 E., 1996/9192 K. sayılı kararı (kararlar için bkz. www.kazanci.com, 15.08.2013).

²⁷³ Ayan, Denkleştirme, s. 121.

²⁷⁴ Sopacı, s. 451.

D. Denkleştirme Talebinin Genel Hükümlere Göre Talep Edilebilen Tazminattan Farkı

Denkleştirme talebi, aynı zamanda, genel hükümlere göre talep edilebilen maddi tazminat talebinden de farklıdır. Her şeyden önce genel hükümlere göre tazminat talep edilebilmesi için tazminat hukukunun genel şartları olan borca aykırı davranış, kusur, zarar ve illiyet bağının somut olayda gerçekleşmiş olması gerekmektedir²⁷⁵. Aynı zamanda sözleşmenin her iki tarafı da genel hükümlere göre tazminat talep edebilme hakkına sahiptir. Oysa denkleştirme talebinde bulunulabilmesi için tazminat hukukunun genel şartlarından kusur veya zararın gerçekleşmesi gerekmediği gibi, denkleştirme talebi de sadece acente tarafından talep edilebilmektedir²⁷⁶. Denkleştirme talebini, genel hükümlere göre talep edilecek maddi tazminattan ayıran bir diğer fark da hakkaniyet kriteridir. Nitekim genel hükümlere göre talep edilebilecek maddi tazminat talebinde hakkaniyet bir koşul olarak karşımıza çıkmazken, denkleştirme talebinde hakkaniyet belirleyici özellik taşımaktadır²⁷⁷.

Tüm bu açıklamalarımız ışığında denkleştirme talebinin hukuki niteliğinin bir karşılık olduğunu kabul etmekteyiz. Ancak öğretilde, denkleştirmenin hukuki niteliğinin bir karşılık olduğu görüşünde birleşen yazarlar bu talebinin sosyal koruma fonksiyonu olup olmadığı açısından birbirlerinden ayrılmaktadır. Bazı yazarlar denkleştirme talebinin ekonomik bakımdan güçsüz durumda olan acenteyi korumak için öngörülen bir karşılık olduğunu ileri sürerken²⁷⁸, diğer görüşteki yazarlar acentenin bu talebinin sosyo-ekonomik bağlantısının bulunmadığını sadece acentenin

---

²⁷⁵ Oğuzman/Öz, s. 338; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/ Altop, s. 874.

²⁷⁶ Ayan, Denkleştirme, s. 121.

²⁷⁷ Ayan, Denkleştirme, s. 122.

²⁷⁸ Lettelle, Tobias: Handelsrecht, München 2007, s. 133; Canaris, Claus- Wilhelm: Handelsrecht, München 2006, s. 274- 275; Herbert, Manfred: "Neues zum Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters", BB 1997, Helf 26, s. 1317 (Ayan, Denkleştirme, s. 99- 100' den naklen).

yarattığı değer karşılığı olduğunu ileri sürmektedir²⁷⁹. Gerçekten de denkleştirme saf bir parasal karşılık talebi değildir. Nitekim denkleştirme hesabında hakkaniyet kriterinin belirleyici rol oynaması bu karşılık talebinin acentenin yarattığı değer karşılığı olduğu ifade edilmelidir. Bu karşılığı oluşturan sebep ise acentenin yarattığı müşteri çevresini müvekkile bırakması ve kendisinin bu müşteri çevresinden istifade edememesidir. Nitekim müvekkilin, acentenin yarattığı müşteri çevresinden karşılıksız olarak faydalanması hakkaniyete uygun düşmemektedir. Bu nedenle acente, sözleşme sona ermeseydi oluşturduğu müşteri çevresi ile yapacağı ticari faaliyetler neticesinde elde edeceği ücreti, denkleştirme ile elde etmektedir.

E. Denkleştirme Talebi Hakkında Yargıtay'ın Tutumu

Acentenin denkleştirme talebine ilişkin olarak Yargıtay'ın vermiş olduğu ilk kararda Türk hukukunda yer alan bu kanun boşluğunun ETTK m. 134/II (TTK m. 121/V) hükmü ile doldurabileceğine karar vermiştir. Yargıtay'ın vermiş olduğu karar²⁸⁰ acentenin denkleştirme talebi hakkında verilen ilk karar olması bakımından

---

²⁷⁹ Schmidt, Karsten: Handelsrecht, 5. Auflage, Köln- Berlin- Bonn- München 1999, s. 740; Enshaler, Jürgen: Gemeinschaftskommentar zum Handelsgesetzbuch mit UN Kaufrecht, 7. Auflage, Luchterhand 2007, s. 521 (Ayan, Denkleştirme, s. 100' den naklen).

²⁸⁰ "(...)davacı sigorta acentesi vekili, davalı sigortacının acentelik sözleşmesini haksız bir biçimde fesih ettiğini ileri sürerek, müvekkilince gerçekleştirilen hayat sigorta sözleşmeleri uyarınca davalı sigortacının sigorta ettirenlerden fesihten sonra tahsil ettiği primlerden dolayı müvekkiline ödenmesi gereken komisyon ücretlerinin ödenmediğini ileri sürerek bunun tahsilini talep etmiş bulunmaktadır. Uygulama ile öğretide "portföy tazminatı" olarak adlandırılan bu alacağın tahsil imkânı TTK'nun sigorta hükümlerinde düzenlenmediği gibi, Sigorta Murakabe Kanunu'nda bu konuda özel bir düzenleme mevcut değildir. Bu durum karşısında uyuşmazlığın davanın niteliği ve davacının sıfatına göre, TTK' nun acentelik hükümleri ile BK'nun sözleşmenin feshi ile ilgili hükümlerine göre çözümlenmesi zorunlu bulunmaktadır. TTK'nun acentelik ücreti ile ilgili 129. maddesinde acentenin sözleşmenin devamı süresince ücrete nasıl hak kazanacağı açıklandıktan sonra yine aynı dönem içinde ücretin ödenme şekli ve zamanı da 131'inci maddede düzenlenmiş bulunmaktadır. Ancak, dava konusu alacak fesihten sonraki döneme ilişkin bulunduğundan sözleşme dönemine ilişkin bu hükümlerin dava konusu olayda uygulanması mümkün değildir. Fesihten sonraki komisyon alacağı (tazminatı borcu) adı altında TTK'nun 134'üncü maddesinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Anılan maddenin ilk fıkrasına göre acente ancak, sözleşmenin feshi halinde, başlanmış işlerin tamamlanmamasından dolayı uğradığı zararın tazminini isteyebilmesi mümkündür. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise ancak, ölüm, iflas veya hacir altına alınma sebebiyle sözleşmenin sona ermesi hallerinde acentenin münasip bir tazminat isteyebileceği hüküm altına alınmıştır. Görüldüğü gibi TTK'nun da sözleşmenin feshine kusurlu davranışlarıyla neden olan acentenin tazminatı adı altında

bir dönüm noktası niteliğini haiz olmakla birlikte birçok noktadan eleştiriye açıktır. Yargıtay bu kararına ETTK m. 134/II (TTK m. 121/V) hükmünü geniş yorumlamak suretiyle ulaşmıştır. Ancak ne var ki ETTK m. 134/II (TTK m. 121/V) hükmü acenteyi korumak amacıyla getirilmiş, acentelik sözleşmesinin beklenmedik bir şekilde aniden sona ermesi durumunda acentenin uğrayacağı zararı kısmen de olsa hafifletmeyi amaçlayan istisnai bir düzenlemedir. Acentenin bu madde kapsamında talepte bulunabilmesi için acentelik sözleşmesini, müvekkilin veya acentenin ölümü, kısıtlanması veya iflas etmesi nedeniyle sona ermesi gerekmektedir. Burada ödenecek tazminat miktarında ise başlanmış ancak sözleşmenin ortadan kalkması nedeniyle tamamlanmamış işlerden elde edilmesi beklenen ücret esas alınacaktır. Oysa denkleştirme talebinin hesabında, acentenin oluşturduğu müşteri çevresiyle ileride yapılması muhtemel sözleşmeler dikkate alınacaktır. Aynı zamanda acentenin denkleştirme talep edebileceği miktar kıyasen uygulanan ETTK m. 134/II (TTK m. 121/V) hükmünde yer alan tazminat miktarından da çok daha fazla olmaktadır.

---

komisyon alacağını tahsil edebileceğine ilişkin bir düzenleme mevcut değildir. Bu hak ancak fesihle kusuru bulunmayan acente veya haleflerine tanınmıştır.Eski Ticaret Kanunu'muzun 844'üncü maddesinin tekrarından ibaret olan 134'üncü maddesinin bu düzenleme şekli Türk öğretisinde eleştiriliyor ise de bu eleştiri gerekçesi modern düzenlemelerin dikkate alınmadan eski hükmün tercih edilmesine ve acentenin kusuru bulunmayan diğer hallerin dikkate alınmadan düzenlemenin eksik yapıldığına ilişkin bulunmaktadır. Yoksa, sözleşmenin feshinde acentenin kusurlu olması halinde, acentenin tazminat talep edebileceğine ilişkin herhangi bir görüş ileri sürülmüş değildir (Bkz. Dr. Karayalçın, Ticaret Hukuku, Ank., 1968, sh. 534, vd.; Dr.S.Arkan, Ticari İşletme Hukuku, Ank., 1993, sh. 199, vd). Adı geçen yazarların eleştirilerine dayanak yaptıkları yabancı düzenlemelerden İsviçre BK'nun 418'inci maddesinde dahi acentenin portföy tazminat hakkı geniş ve ayrıntılı bir şekilde düzenlenirken son cümlede, sözleşmenin acentenin kusuru sebebiyle feshi halinde hiçbir tazminatın ödenmeyeceği de açık bir şekilde hükme bağlanmış bulunmaktadır (Bkz. Dr. F.Tekil, Ticari İşletme Hukuku, İst. 1990, sh. 227).(...)Dava dosyası kapsamı ile bilirkişi kurulu raporu mahkeme kabulüne göre, fesih işleminde davalı sigorta şirketinin haklı olduğu belirlenmiştir. Davacı acente ise bu kabul şeklini gerekçe yönünden temyiz de etmiş değildir. O halde yukarıdaki tüm açıklamalar karşısında akdin feshinde kusurlu olduğu kabul edilen davacı acentenin ne TTK.ne BK. ve ne de sözleşme hükümlerine göre komisyon alacağı adı altında bir tazminat talep edemeyeceğinin kabulü gerekmektedir. Ne var ki bilirkişiler gerek asıl, gerekse ek raporlarında davacının fesihten önce (1.341.954) lira komisyon alacağını bulduğunu saptamış olmalarına ve davalı tarafın bu rakama karşı açık bir itirazları bulunmadığına göre, davanın sadece bu miktar yönünden kabulüne karar verilmesi gerekirken aksi görüşü içeren bilirkişi raporuna dayanılarak tamamen kabulü doğru olmadığı gibi, bu şekilde tesis edilen kararın Dairemizce onanmış olması da isabetli görülmediğinden davalı vekilinin karar düzeltme isteminin kabulü gerekmiştir. Yarg. 11.HD, 10.05.1996 T., 1996/2189 E., 1996/3335 K. sayılı ilamı (kararın tam metni için bkz. www.kazanci.com.tr, 15.08.2013).

Yargıtay'ın acentenin denkleştirme talebine ilişkin olarak vermiş olduğu ikinci kararında²⁸¹ da ise yabancı hukuk sistemlerinde yer alan düzenlemeleri göz önünde tutmuştur. Yargıtay, acentenin denkleştirme talep edebilmesinin temel koşulu olarak ise acentelik sözleşmesinin acentenin kusurundan dolayı feshedilmemiş olması şartını aramaktadır. Yine Yargıtay bu kararına ETTK m. 134/II (TTK m. 121/V) hükmünü geniş yorumlamak suretiyle ulaşmıştır. Yukarıda yer alan eleştirilerimizi burada da tekrarlıyoruz, ancak her halükarda, Yargıtay'ın bu kararları o dönemdeki kanun boşluğunun doldurulmasına yol gösterici olmasından dolayı önem taşımaktadır.

---

²⁸¹ "(...) Taraflar arasındaki uyuşmazlık, acentelik sözleşmesinin feshinden sonra acentenin kendi döneminde oluşturulan uzun süreli inşaat sigortası sözleşmesi nedeniyle sigorta ettiren tarafından sigortacıya ödenen primlerden dolayı hak talep edip edemeyeceği noktasında toplanmaktadır.

Uygulama ile öğretide "portföy tazminatı" olarak adlandırılan bu alacağın tahsil imkânı TTK.'nun sigorta hükümlerinde düzenlenmediği gibi, Sigorta Murakabe Kanunu'nda bu konuda özel bir düzenleme mevcut değildir. Bu durum karşısında uyuşmazlığın davanın niteliği ve davacının sıfatına göre, TTK.'nun acentelik hükümleri ile BK.nun sözleşmenin feshi ile ilgili hükümlerine göre çözümlenmesi zorunlu bulunmaktadır.

(...) Mukayeseli hukukta ise, İsviçre B.K.'nun 418'nci maddesinde, bu gibi durumlarda acentenin kusuru sebebiyle akdin feshi dışında acentenin tazminat adı altında mahrum kaldığı prim komisyon alacağını belli ölçüler içinde tazminat olarak talep edilebileceği hüküm altına alınmıştır.

Türk Borçlar Kanunu'nun 108'inci maddesinde ise, akdin feshinde kusursuz olan tarafa akdin hükümsüzlüğünden dolayı oluşan zararın tazminini talep hakkı tanınmış bulunmaktadır.

O halde, tüm bu açıklamalar karşısında bir acentenin sözleşmenin feshinde bir kusuru bulunmadığı takdirde kendi döneminde oluşturulan ve uzun süren sigorta sözleşmelerinden dolayı sigorta ettiren tarafından sigortacıya ödenen primler bakımından acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra mahrum kaldığı prim komisyon ücretlerinden dolayı muhik bir tazminat isteyebileceğinin kabulü gerekir. Buradaki kriter sözleşmeyi fesheden sigortacının kusurlu olup olmaması değil, acentenin kusurlu olup olmaması halidir.

Dava konusu olayda da davacı sigorta acentesi kendi döneminde uzun süreli inşaat sözleşmeleri akdetmiş ve prim komisyon alacağına hak kazanmış bulunmaktadır. Sözleşmenin zeyilname ile uzatılması sigortacılık uygulamasında yeni birer sözleşme değil, sözleşme koşullarının günün şartlarına uydurularak devamını sağlamaya yönelik hukuki işlemlerdir. Bu nedenle yeni zeyilname dönemlerinde de önceki sözleşme ilişkisinin devam ettiğinin kabulü gerekir. Öte yandan davalı sigortacı sözleşmeyi fesihte sözleşmeden 25/2'nci maddesi uyarınca işlem yaptığına göre, davacı acentenin bir kusuruna da dayanmamış olduğu ortaya çıkmaktadır. Sözleşmenin 25/son fıkrasındaki tazminat talep edilemeyeceğine ilişkin şart ise BK. 99/2'nci maddesi hükmü gereğince mahkemece dikkate alınmaması gerekir. Bu durum karşısında mahkemece, dava reddolunmayarak; olaya kıyasen uygulanması mümkün bulunan TTK.'nun 134/2'nci maddesi hükmü gereğince davacı acentenin talep edebileceği hakkaniyete uygun bir tazminat bu konudaki uzman bilirkişiler aracılığı ile saptanarak sonucuna göre karar verilmesi gerektiğinden kararın davacı yararına bozulması gerekmiştir". Yarg. 11.HD, 20.06.1996 T., 1996/2084 E., 1996/4544 K. sayılı ilamı (kararın tam metni için bkz. www.kazanci.com.tr, 15.08.2013).

Yargıtay, yukarıda belirtmiş olduğumuz ikinci karara karşı yapılan karar düzeltme başvurusu neticesinde vermiş olduğu kararında da²⁸² denkleştirme talebi hakkındaki yerleşmiş fikrini tekrar etmiştir.

Yargıtay vermiş olduğu bu kararlarla denkleştirme talebi hakkında şu hususları ortaya koymuştur:

Yargıtay tarafından verilen bu kararlar, sigorta acenteleri için verilmişse de genel olarak tüm acenteler için geçerlidir. İlgili davalarda davacı acente, sözleşmenin sona ermesinden sonraki döneme ilişkin acentelik komisyonlarını talep etmiştir. Yargıtay ise bu talebi geniş yorumlayarak denkleştirme talebi olarak kabul etmiştir. Ayrıca kararda açıkça belirtilmese de ETTK'nın 134/I maddesi (TTK m. 121/IV) bu maddenin 2. fıkrasından bağımsız olarak ele alınmış, bu sebeple 2. fıkrada acenteye tazminat verilecek hallerin tahdidi olarak sayılmış olmasının acenteye denkleştirme verilmesine engel teşkil etmeyeceği kanaatine varılmıştır.

Yargıtay kararlarında dikkat çeken bir başka husus da, acentelik sözleşmesinin sona ermesinde acentenin herhangi bir kusuru bulunmuyorsa veya müvekkil kusurluysa, acentenin denkleştirme talebine hak kazanıyor olmasıdır. Sözleşme acentenin kusuru dolayısıyla ya da acentece haklı bir sebep olmadan feshedilmişse denkleştirme söz konusu olmayacaktır.

Görüldüğü üzere Yargıtay vermiş olduğu kararlarında acentenin denkleştirme hakkının hukuki niteliğini bir tazminat talebi olarak değerlendirmekte ve bu görüşünü de ETTK'nın 134/I maddesine (TTK m. 121/IV) dayandırmaktadır. Ancak acentenin denkleştirme talep hakkının hukuki niteliği saf bir tazminat talebi olmamasından bahisle TTK m. 121/V hükmü kapsamında değerlendirilmemesi

---

²⁸² Yarg. 11.HD, 25.12.1996 T., 1996/6699 E., 1996/9192 K. sayılı ilamı (kararın tam metni için bkz. www.kazanci.com.tr, 15.08.2013).

gerekmektedir. Nitekim TTK m. 121/V hükmü ile acentelik sözleşmesinin beklenmedik bir şekilde sona ermesine karşı acentenin uğraması muhtemel zararın kısmen de olsa hafifletilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda denkleştirme talep hakkının kendine özgü bir karşılık olması karşısında acentenin talep edebileceği denkleştirme bedeli TTK m. 121/V hükmünde öngörülen karşılıktan da çok daha fazladır.

Acentenin denkleştirme talep hakkını düzenleyen 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 122. maddesinin öğretisi ve Yargıtay kararlarında yer alan görüş ayrılıklarını ortadan kaldıracığı kanaatindeyiz.

V. UYGULAMA ALANI

6102 sayılı TTK'nın yürürlüğe girmesinden önceki dönemde denkleştirme talep hakkı konusunda Türk hukukunda açık bir düzenleme yer almamaktaydı. Buna rağmen acentenin denkleştirme talep hakkı, gerek öğretideki yaklaşımlar gerekse Yargıtay'ın ETTK m. 134/II hükmünü kıyasen uygulayarak verdiği kararlar neticesinde uygulamada kabul edilir nitelik taşımıştır. Daha sonraları ise 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu'nda düzenlenen sigorta acenteleri dışında acentelerin denkleştirme talep hakkı, hâkimin hukuk yaratma faaliyeti sonucu kabul edilmiştir.

1 Temmuz 2012 tarihinden itibaren TTK m. 122 hükmü ile acentenin denkleştirme talep hakkı yasal düzenlemeye kavuşmuştur. Biz çalışmamızın bu kısmında acentenin denkleştirme talep hakkının Sigortacılık Kanunu'nda düzenlenişi ve acentelere tanınan bu hakkın benzeri sözleşmelerde uygulanabilme hususu üzerinde duracağız.

A. Sigorta Acentelerinde Uygulanabilirliği

1. Denkleştirme Talebinin Sigortacılık Kanunu'nda Dzenlenişi

Sigorta acentelerinin denkleştirme talep hakkı 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu'nun 23. maddesinin 16. fıkrasında dzenlenmiştir. Madde hkmüne gbre; “*Szleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra sigorta şirketi sigorta acentesinin portfgyu sayesinde onemli menfaatler elde ediyor ve hakkaniyet gerektiriyorsa, sigorta acentesi, sigorta şirketinden tazminat talep edebilir. Ancak, sigorta acentesinin haklı bir nedene dayanmaksızın szleşmeyi feshetmesi ya da kendi kusuruyla szleşmenin feshine neden olması halinde tazminat hakkı duişer*”.

Sigorta acenteleri iain dzenlenen bu hak Trk Hukuku'nda bir ilk olup, bu hkm sayesinde sigorta acentelerinin denkleştirme talebi kanuni bir nitelik kazanmıştır. Bu hkm eşitli ynlardan eleştiriye aıktır. Nitekim maddede denkleştirme talebi “tazminat” olarak ifade edilmiş olup, bu ifade denkleştirme talebinin tabiatına aykırı duişmektedir. Aynı zamanda, maddede denkleştirmenin hangi kriterlere gbre hesaplanacağı, ust sınırın ne olacağı hususlarında bir ifade yer almamaktadır. Bu durumda ise hâkim, somut olayın ozelliklerine gbre boşluk doldurma faaliyetini yerine getirecektir²⁸³.

Sigorta acentelerinin denkleştirme talep edebilmesinin koşulları ise acentelik szleşmesinin denkleştirme talebini doğuracak şekilde sona ermesi, sigorta şirketinin acentenin faaliyeti sonucu muişteri bazında menfaat elde etmiş olması, hakkaniyetin acenteye denkleştirme odenmesini gerektirmesidir.

Sigorta acentesi haklı bir nedene dayanmaksızın szleşmeyi feshetmesi veya kendi kusuruyla szleşmenin feshine neden olması gibi durumlarda denkleştirme talep edemeyecektir. Bir başka deyişle, sigorta acentesi haklı bir sebep olmaksızın

---

²⁸³ Ayan, Denkleştirme, s. 136.

yaşlılığı veya hastalığı dışındaki bir nedenle sözleşmeyi feshederse denkleştirmeye hak kazanamayacaktır.

Sigorta acentesinin denkleştirme talep edebilmesi için bir diğer şart da, sigorta şirketinin önemli menfaatler elde etmesidir. Sigorta acentesi yapmış olduğu faaliyetler çerçevesinde sigorta şirketine bir müşteri topluluğu kazandırmaktadır. Sözleşme sona erdiğinde ise sigorta şirketi müşteriler ile sözleşmeler akdetmeye devam edecektir. İşte bu sebeple, sigorta acentesinin şirkete kazandırmış olduğu bu müşteri topluluğu karşısında bir karşılık alması hakkaniyet gereğidir²⁸⁴.

*Kender*²⁸⁵, sigorta acentesinin denkleştirme talep edebilmesine ilişkin olarak bir şartın daha bulunduğunu ortaya atmaktadır. Buna göre, sigorta acentesi sözleşmenin sona ermesinden sonra zarara uğramayacak ise acenteye ücret ödenmesi gerekmez. Aynı şekilde *Ayan da*, sigorta acentelerinin denkleştirme talebi değerlendirilirken diğer koşulların yanı sıra acentenin kayba uğraması koşulunu da aramaktadır²⁸⁶. Örneğin, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra rekabet yasağının bulunmadığı durumlarda, acente birden fazla sigorta şirketinin acenteliğini yapmış ise acentenin ücret kaybına uğramayacağı kabul edilmektedir. Kanaatimizce bu örnekte acenteye yine denkleştirme talep hakkı tanınmalıdır. Zira, bu hakkın getiriliş amacı, acentenin sadece ücret kaybına uğraması değil, sigorta şirketine kazandırmış olduğu müşteriler için sigorta şirketinin acenteye bir nevi karşılık sağlamasıdır. Eğer bu örnekte acentenin ücret kaybına uğramadığından yola çıkarsak, sigorta şirketi, acentenin temin ettiği müşteriler çerçevesinde gelir elde etmeye devam edecek ve bunun karşılığı acenteye ödenmeyecektir. Burada, acente diğer sigorta şirketleri ile çalışmaya devam etse dahi, sözleşme ilişkisinin sona ermiş

²⁸⁴ Reva, Zeynep: "*Acente Portföy Tazminatı ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısındaki Yeri*", Sigorta Araştırmaları Dergisi, S. 2, Ankara 2006, s. 228.

²⁸⁵ Kender, Rayegan: Türkiye'de Hususi Sigorta Hukuku, 12. Baskı, İstanbul, 2013, s. 101.

²⁸⁶ Ayan, Denkleştirme, s. 233.

olduğu şirkete kazandırmış olduğu müşteriler için hakkaniyete uygun bir karşılık alması gerektiği kanaatindeyiz.

2. Sigorta Acentelerinin Denkleştirme Talep Hakkı

Acentenin denkleştirme talebini düzenleyen TTK m. 122 hükmü, acentelik ilişkisinin nitelendirilmesine bakılmaksızın tüm acentelik ilişkilerinde uygulama alanı bulmaktadır. Acente isterse genel aracılık faaliyetini yürüten veya sözleşme akdeden acente olsun, isterse sigorta acentesi olsun aracılık ettiği veya müvekkile adına sözleşme akdettiği durumlarda koşulları olduğu takdirde denkleştirme talep hakkına sahip olacaktır²⁸⁷. Kanun koyucu denkleştirme talep hakkını TTK'nın acenteye ilişkin olan hükümleri arasında düzenlemekle esasında madde hükmünün tüm acentelik ilişkilerine uygulanabilirliğini vurgulamaktadır.

5684 sayılı Sigortacılık Kanunu'nun 23/16 maddesi sigorta acentelerinin denkleştirme hakkını düzenlemekte, ancak denkleştirme bedelinin nasıl hesaplanacağına, hakkın ileri sürülme süresine, talebin vazgeçilmezliği hususlarına dair bir düzenleme getirmemektedir. Bu durumda, TTK m. 122 hükmü ile Sigortacılık Kanunu m. 23/16 hükmünün birlikte uygulanabilirliğine göz atmak yerinde olacaktır. Sigortacılık Kanunu, 14 Haziran 2007 tarihinde yayımlanan Resmi Gazete ile yürürlüğe girmiş olan özel bir kanundur. 6102 sayılı TTK ise sonradan yürürlüğe girmiş olan genel bir kanundur. Sonradan yürürlüğe giren genel kanunun önceki özel kanunu yürürlükten kaldırıp kaldırmadığının tespiti için kanun koyucunun amacına bakmak gerekmektedir²⁸⁸. Sigortacılık Kanunu, sigorta acentelerinin talep edebileceği denkleştirme talebini genel bir çerçevede

---

²⁸⁷ Ayan, Denkleştirme, s. 107.

²⁸⁸ Akipek/ Akıntürk/ Ateş, s. 117.

düzenlemektedir. TTK m. 122 hükmü ise acentelerin denkleştirme talep hakkını ayrıntılı bir şekilde düzenlemektedir. Her iki kanun hükmünde birbirine aykırı bir düzenleme yer almamaktadır. Bu durumda kanun koyucunun TTK m. 122 hükmü ile Sigortacılık Kanunu'nda düzenlenen denkleştirme talebini ortadan kaldırmayı amaçlamadığını söylememiz yanlış olmayacaktır. Ancak, burada dikkat edilmesi gereken husus, Sigortacılık Kanunu'nun 23/16 maddesinde düzenlenen denkleştirme talebinin sadece sigorta acentelerine uygulanabilecek olmasıdır. O halde bizim de katıldığımız görüşe göre, sigorta acentelerine öncelikle Sigortacılık Kanunu'nun 23/16 maddesi uygulanacak, sigorta acentesinin denkleştirme talebine hak kazanması durumunda denkleştirme bedelinin hesaplanması TTK m. 122 hükmüne göre yapılacaktır²⁸⁹. Sigorta acenteleri dışında olan diğer acentelere ise TTK m.122 hükmü doğrudan uygulama alanı bulacaktır.

B. Kıyasen Uygulanabilecek Diğer Alanlar

1. Tek Satıcılık Sözleşmesinde

Tek satıcılık sözleşmesi, acentelik sözleşmesinin aksine kanunda düzenlenmemiştir. Buna karşılık tek satıcılık gerek öğreti gerekse yargı içtihatları ile varlığı benimsenmiş ve bu sözleşme tipine, kendisine özgü (*sui generis*) yapısı olan sözleşmeler arasında yer verilmiştir. Acentelik ve tek satıcılık sözleşmelerindeki menfaat durumları göz önüne alındığında tek satıcılık sözleşmelerinde de denkleştirme talep hakkının varlığının tanınması hakkaniyet gereği olmaktadır. Nitekim bu hususu gözden kaçırmayan kanun koyucu TTK m. 122/V hükmü ile tek satıcılık sözleşmelerinde de denkleştirme talep hakkının uygulanabileceğini

---

²⁸⁹ Ayan, Denkleştirme, s. 137.

düzenlemektedir. TTK'nın bu hükmü Alman Hukuku ve İsviçre Hukuku'ndan bir adım daha ileri giderek tek satıcılara da bu hakkı tanımıştır²⁹⁰.

Denkleştirme istemi başlıklı TTK'nın 122. maddesinin 5. fıkrasına göre; “*Bu hüküm, hakkaniyete aykırı düşmedikçe, tek satıcılık ile benzeri diğer tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi hâlinde de uygulanır*” demek suretiyle kanun koyucu açıkça kanunda düzenlenmemiş bulunan tek satıcılık sözleşmelerinde denkleştirme talep hakkının varlığını düzenlemiş bulunmaktadır.

Tek satıcılık sözleşmesinin sona erdirilmesi sebebiyle tek satıcının sağlayıcıdan denkleştirme talep edebilmesi için bazı şartların birlikte gerçekleşmesi gerekir. Bunlar;

- Tek satıcılık sözleşmesi, tek satıcının kusuru dışında bir sebeple sona ermiş olmalıdır.
- Tek satıcı, üreticinin ürünleri için yeni bir müşteri çevresi yaratmış olmalı veya mevcut müşteri çevresini genişletmiş olmalıdır.
- Üretici, sözleşmenin sona ermesinden sonra da bu müşteri çevresinden yararlanma imkânına sahip olmalıdır.
- Somut olayın koşulları karşısında hakkaniyet, tek satıcıya böyle bir talep hakkı tanınmasını haklı kılmalıdır.

Tek satıcılık sözleşmelerinde de denkleştirme talep hakkı tanıyan bu hüküm kanaatimizce oldukça yerindedir. Nitekim acentelikte olduğu gibi tek satıcılıkta da sözleşme sona erdikten sonra müvekkil, tek satıcının pazarlama faaliyeti sonucu elde etmiş olduğu müşteri çevresinden fayda sağlamaktadır. Tek satıcılık sözleşmesinin

---

²⁹⁰ Tek satıcılık sözleşmesi bakımından aynı sonuca varan görüş için bkz. Teoman, s. 51 vd.; Erdem, s. 91 vd.; Gökyayla Demir, s. 239; Yasaman, Hamdi: “Tek Yetkili Satıcı”, 40. Yılında Türk Ticaret Kanunu, İstanbul 1997, s. 40. Tek Satıcılık Sözleşmesi'nde de müşteri tazminatının mümkün olduğuna dair Yargıtay kararı için bkz. Yarg. 19. HD, 4.5.2000 T.,1999/7724 E., 2000/3470 K. (yayımlanmamıştır).

sona ermesi neticesinde kural olarak tek satıcının sağlayıcıya oluşturmuş olduğu müşteri çevresini müvekkile devretme zorunluluğu bulunmamaktadır²⁹¹. Ancak bazı durumlarda tek satıcı kendi adına ve hesabına faaliyette bulunmasına rağmen sağlayıcının satış ağına büyük ölçüde dahil olduğu durumlarda müşterilerin ad ve adreslerini sağlayıcıya vermek ve müşteri çevresini sağlayıcıya devretmekle yükümlüdür²⁹². O halde bizim de katıldığımız görüşe göre, tek satıcının sağlayıcıya müşteri çevresini devretme yükümlülüğünün bulunmadığı durumlarda tek satıcının yaratmış olduğu müşteri çevresinden sağlayıcının bir menfaat elde edemeyeceği göz önünde bulundurulmalı ve kanaatimizce bu durumda tek satıcıya denkleştirme talep hakkı tanınmamalıdır²⁹³. Nitekim kanun koyucunun madde hükmünde “*hakkaniyete aykırı düşmedikçe*” ibaresini kullanmasındaki temel sebebin buradan kaynaklandığını ve taraflar arasındaki her somut ilişkinin kendi içerisinde değerlendirilerek karar verilmesi gerekmektedir²⁹⁴. Tek satıcının sağlayıcıya müşteri çevresini devretme yükümlülüğünün bulunduğu durumlarda ise diğer koşulların da varlığı halde tek satıcı denkleştirme talep etme hakkına sahip olacaktır²⁹⁵.

Tek satıcıya denkleştirme ödenmesinin hakkaniyete uygunluğu konusunda tartışılması gereken diğer bir husus da üretici markasının²⁹⁶ çekim gücüdür. Zira bazı durumlarda tüketicinin satın alma kararlarını büyük ölçüde malın markası belirlemektedir²⁹⁷. Bu durumda müşteri çevresi tek satıcının çabalarından çok malın tanınmışlığına dayanmaktadır. Böyle bir durumda da mahkeme, hakkaniyet ilkesi

---

²⁹¹ Ayan, Denkleştirme, s. 109; Gökyayla Demir, s. 247- 248; Kaya Arslan, s. 262.

²⁹² Altınok Ormancı, s. 476; İşgüzar, s. 162- 163.

²⁹³ Kaya, Arslan, s. 262.

²⁹⁴ Altınok Ormancı, s. 477.

²⁹⁵ Ayan, Denkleştirme, s. 112; Kaya, Arslan, s. 262-263; Altınok Ormancı, s. 477.

²⁹⁶ Üretici markası, işletmelerin kendi isimlerini marka ismi olarak kullandığı durumlarda karşımıza çıkmaktadır. firmaların kendi isimlerinin Üretici markaları genellikle ülke çapında reklâm desteği sağlayabildikleri, daha geniş dağıtım kanallarına sahip oldukları için pazara daha sağlam yerleşme ve daha kolay rekabet etme imkânına sahip olmaktadır.

²⁹⁷ Gökyayla Demir, s. 244 vd.

gereğince, somut olayın özelliklerine göre değerlendirme yapmalı ve ödenecek denkleştirmeden belli bir miktar indirim yapmalıdır²⁹⁸.

2. Franchise Sözleşmesinde

Franchise sözleşmesinin de, TTK, TBK veya diğer kanunlarda düzenlenmemiş, ticari hayatın gereksinimleri karşısında oluşturulmuş sözleşme tiplerinden olduğunu tezimizin ilk bölümde dile getirmiştik²⁹⁹. Franchise sözleşmesi de TBK'nın genel prensibi olan sözleşme serbestisine dayanılarak düzenlenmiş, kendine özgü (sui generis) bir akittir. Franchise sözleşmesi, aynı zamanda sürekli borç ilişkisi doğuran, tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme türüdür.³⁰⁰

Kanun koyucu TTK m. 122/V hükmünde açıkça tek satıcılık sözleşmelerinde denkleştirme talep hakkının uygulanacağını düzenlemekte iken, franchise sözleşmelerine ilişkin olarak herhangi bir düzenlemeye yer vermemiştir. Madde hükmünde yer alan “... benzeri diğer tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi hâlinde de uygulanır” düzenlemenin franchise sözleşmesinde uygulanıp uygulanmayacağını tespiti gerekmektedir. Denkleştirme hakkının bu sözleşme tipinde uygulanabilir olup olmadığına bakmadan önce franchise sözleşmelerinin “tekel hakkı” sağlayıp sağlamadığı kavramı üzerinde durmamız gerekmektedir.

Franchise sözleşmelerinde franchise veren ve franchise alan olarak iki farklı tacir bulunmaktadır. Franchise veren kendi iş kolunu kapsayan fikri ve sınai unsurlar üzerinde franchise alana kullanım hakkı tanımaktadır. Franchise alan ise belli bir

---

²⁹⁸ Ayan, Denkleştirme, s. 115; Demir Gökyayla, s. 258-259.

²⁹⁹ Bkz. yukarıda § 1, IV, C.

³⁰⁰ Gürzumar, s. 10; Kırca, s. 17.

bedel karşılığında franchise sistemine dahil olarak franchise verenin işletmesine ait unsurlarını kullanım hakkı kazanmaktadır³⁰¹.

Yargıtay vermiş olduğu bir kararında franchise sözleşmesini şu şekilde tanımlamaktadır: “*Franchising, bir ürün veya hizmetin imtiyaz hakkını sahip tarafın belirli bir süre şart ve sınırlamalar dahilinde işin yönetim ve organizasyonuna ilişkin bilgi ve destek sağlamak sureti ile imtiyaz hakkına konu ticari işleri yürütmek üzere ikinci tarafa verdiği imtiyazdan doğan uzun dönemli ve sürekli bir iş ilişkileri bütünü olup, birbirinden bağımsız iki taraf arasında kurulan sözleşmesel ilişkidir*”³⁰².

Görüldüğü üzere Yargıtay, franchise sözleşmesini sürekli bir borç ilişkisi olarak tanımlamakta ve franchise alanın mal ve benzer ürünleri belirli bir bölgede pazarlama imtiyazına sahip, bir başka deyişle tekel hakkına sahip olduğunu açıkça vurgulamaktadır³⁰³.

Tüm bu açıklamalar ışığında taraflar arasında sürekli borç ilişkisi doğuran ve tekel hakkı sağlayan franchise sözleşmelerinde de denkleştirme talep hakkının TTK m. 122/V hükmü gereğince vücut bulduğu kanaatindeyiz. Burada denkleştirme miktarı hesaplanırken devralınan hazır bir müşteri çevresinin var olduğu franchise alana kullandırılan üretim, işletme ve pazarlama sisteminin de müşteri sayısının artmasında önemli olduğu dikkate alınmalıdır. Ancak bazen, eğer somut olayda müşteri çevresinin genişlemesinde yalnızca üretim, işletme ve pazarlama sisteminin

---

³⁰¹ Kırca, s. 132.

³⁰² Yarg. 19.HD, 25.06.2001 T., 2001/819 E., 2001/4917 K. sayılı ilamı (bkz. www.kazanci.com, 15.08.2013)

³⁰³ Alman Federal Mahkemesi'nin 12.11.1986 tarihli bir kararında da franchise sözleşmesine acentenin denkleştirme talep hakkına ilişkin Alman Ticaret Kanunu'nun 89b maddesinin kıyasen uygulanabileceği sonucuna varılmıştır. BGH, 12.11.1986 (NJW-RR 1987, s. 612 (Ayan, Denkleştirme, s. 117'den naklen).

bir rolü olduğu sonucuna varılabılırsa, franchise alanın denkleştirme talebine hak kazanabilmesi de hakkaniyete aykırı dūřecektir³⁰⁴.

VI. 6102 SAYILI TÜRİK TİCARET KANUNU'NDA DENKLEŞTİRME TALEBİNİN DÜZENLENİŞİ

6762 sayılı Kanun döneminde acentenin denkleştirme talebi hakkında bir düzenlemenin yer almaması, Sigortacılık Kanunu'nda yer alan düzenlemenin yetersiz oluğu, Yargıtay uygulamalarının o dönemdeki yürürlükteki TTK hükümlerinin geniş yorumu üzerine oluğması, acentenin denkleştirme talebi konusunda açık bir düzenlemeye duyulan gereksinimi iyice artırmıştır. Bu noktada Türk hukukunda ilk defa 6102 sayılı TTK m. 122 ile acentenin denkleştirme talebi yasal kimliğe bürünmüştür. Madde hükmüne göre;

(1) Sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra;

a) Müvekkil, acentenin bulduğu yeni müşteriler sayesinde, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde ediyorsa,

b) Acente, sözleşme ilişkisinin sona ermesinin sonucu olarak, onun tarafından işletmeye kazandırılmış müşterilerle yapılmış veya kısa bir süre içinde yapılacak olan işler dolayısıyla sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı elde edeceği ücret isteme hakkını kaybediyorsa ve

c) Somut olayın özellik ve řartları deđerlendirildiđinde, ödenmesi hakkaniyete uygun dūřüyorsa,

acente müvekkilden uygun bir tazminat isteyebilir.

---

³⁰⁴ Gürzumar, s. 178; Kırca, s.197.

(2) Tazminat, acentenin son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamaz. Sözleşme ilişkisi daha kısa bir süre devam etmişse, faaliyetin devamı sırasındaki ortalama esas alınır.

(3) Müvekkilin, feshi haklı gösterecek bir eylemi olmadan, acente sözleşmeyi feshetmişse veya acentenin kusuru sebebiyle sözleşme müvekkil tarafından haklı sebeplerle feshedilmişse, acente denkleştirme isteminde bulunamaz.

(4) Denkleştirme isteminden önceden vazgeçilemez. Denkleştirme istem hakkının sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren bir yıl içinde ileri sürülmesi gerekir.

(5) Bu hüküm, hakkaniyete aykırı düşmedikçe, tek satıcılık ile benzeri diğer tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi hâlinde de uygulanır”.

TTK m. 122/I’de denkleştirme talebine hak kazanabilmenin şartları belirtilmiştir. Maddenin uygulanabilmesi için ilk şart, acentenin temin ettiği yeni müşterilerin varlığı ve bunların acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra da müvekkil işletmeye önemli çıkarlar sağlamaya devam etmeleridir. İkinci şart, acentenin, müşterileriyle yapılmış ya da kısa süre içinde yapılacak sözleşmeler nedeniyle acentelik sözleşmesi devam etseydi elde edeceği ücret talep hakkını, acentelik sözleşmesinin sona ermesi neticesinde yitirmesidir. Aksi takdirde, yani sona ermeye rağmen söz konusu ücret bir şekilde ödenmişse denkleştirme talep edilemeyecektir. Üçüncü şart ise, söz konusu denkleştirme talebinin hakkaniyete uygun olmasıdır³⁰⁵.

---

³⁰⁵ Ürünün bilinen bir marka olması, acentenin yeni müşteriler sağlama konusundaki çabalarını önemsemeyi gerektirmez. Markayı tanıtmaya, markaya talebi artırma ve bunun devamını sağlama belli bir çaba gerektirir. Sonuç olarak, yeni müşterilerle ilişkiye girilmesini sadece markaya bağlamak, rekabet piyasası kurallarını göz ardı etmek olur. Kısaca, bu konuda gösterilen çaba, her durumda

TTK m. 122/II hükmü, denkleştirmenin hesaplama şekli için acentelik süresi ile orantılı olmak üzere objektif bir kriter getirmektedir. Buna göre denkleştirmenin azami miktarı, sözleşmenin sona ermesi tarihi esas alınarak son beş yıllık süre ya da sözleşme daha kısa sürmüş ise bu süre boyunca aldığı yıllık ücret ve diğer ödemelerin ortalamasını geçemeyecektir. TTK m. 122/III'e göre, sözleşmenin feshinde acente haksız ise ya da feshe kusuruyla sebep olmuşsa, hakkaniyet gereği denkleştirme talebinde bulunamayacaktır. TTK m. 122/IV gereği denkleştirme talep hakkı, acentelik ilişkisinin devamı esnasında sözleşmeyle bertaraf edilemez. Burada kanunkoyucu sözleşme ilişkisinin devamı sırasında zayıf durumda olan acenteyi koruyarak müvekkil tarafından gelebilecek bu tür tekliflerin önünü kapatmış olmaktadır.

Denkleştirme talebinin sözleşmenin sona ermesinden itibaren bir yıl içinde ileri sürülebileceği hüküm altına alınmıştır. Ancak bu sürenin zamanaşımı süresi mi hak düşürücü süre mi olduğu belirtilmemiştir. TTK m. 122/V ise denkleştirme hakkını düzenleyen bu hükmün, hakkaniyete aykırı düşmediği sürece tek satıcılık ile benzeri diğer sürekli sözleşmelerin sona ermesi halinde de uygulanacağını belirtmiştir. Böylece, TTK'da yer alan bu düzenlemenin genel bir düzenleme niteliğinde olduğu ortaya konulmuştur.

İlk defa 6102 sayılı TTK ile düzenlenen bu hüküm, Alman Ticaret Kanunu 89b maddesinden tercüme yoluyla alınmıştır. Kanunkoyucu bu maddeyi düzenlerken İsviçre Borçlar Kanunu 418u maddesi ve Avrupa Birliği Yönergesi 17. ve 18. maddelerinde yer alan düzenlemelerden de faydalanmıştır. Öncelikle TTK m. 122 hükmü iki yönden eleştirilmeye açıktır. Bunlardan ilki, madde başlığı bizim de

---

talebin hakkaniyete uygun olma şartını gerçekleştirir. (TTK m. 122 gerekçesi, bkz. www.tbmm.gov.tr, 15.08.2013).

katıldığımız şekilde “denkleştirme istemi” olarak düzenlenmişken madde metninde geçen “..acente müvekkilden uygun bir tazminat isteyebilir” ifadesi, denkleştirmenin bir tazminat olmaması karşısında yerinde olmamıştır. Bu ifadenin “...acente müvekkilden uygun bir karşılık talep edebilir” şeklinde değiştirilmesi daha uygun olacaktır³⁰⁶.

Madde düzenlemesine getirilebilecek ikinci eleştiri ise, söz konusu hükmün kaynak metinlerde yer alan düzenlemesinde “üçüncü bir kişinin acente yerine sözleşmeye dahil edilmesi hususunda anlaşma sağlandığı takdirde” acentenin denkleştirme talep edemeyeceğine ilişkin ifadeye TTK m. 122 metninde yer verilmemiş olmasıdır. Bizim de katıldığımız görüşe göre bu bir eksikliktir. Nitekim acente, yerine ikame olunan üçüncü kişiden menfaat sağlarken aynı şekilde müvekkilden de menfaat sağlayarak çifte kazanç elde edecektir. Çünkü sözleşmenin üçüncü kişinin katılımıyla sona erdiği durumlarda, üçüncü kişinin sözleşmeye katılmasına izin veren acentenin üçüncü kişiden de karşılık alması tacirin ücretsiz iş yapmayacağı ilkesi uygun düşmektedir³⁰⁷. Bu sebeple acente, sözleşmeye üçüncü bir kişinin katılımı neticesinde üçüncü kişiden de bir karşılık alacaktır. Bu durum hakkaniyete aykırı olacağından, yabancı hukuk sistemlerinde bulunan bu ifadenin TTK m.122 metnine dâhil edilmelidir³⁰⁸.

2. ACENTENİN DENKLEŞTİRME TALEBİNİN ŞARTLARI

TTK m. 122 hükmü incelendiğinde acentenin denkleştirme talep edebilmesi için bazı olumlu ve olumsuz şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Olumlu koşulları; acentelik sözleşmesinin sona ermesi, denkleştirme talebinin ileri sürülmesi,

---

³⁰⁶ Ayan, Denkleştirme, s. 134.

³⁰⁷ Ayan, Denkleştirme, s. 135.

³⁰⁸ Ayan, Denkleştirme, s. 134-135.

müvekkilin acente tarafından kazandırılan müşteri çevresinden sözleşmenin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde etmesi, acentenin ücret kaybına uğraması ve denkleştirmenin hakkaniyete uygun olması şeklinde sıralamak mümkündür. Olumsuz koşullar ise acentenin sözleşme ilişkisini haksız olarak feshetmemesi ve müvekkilin sözleşme ilişkisini acentenin kusurlu davranışı sebebiyle haklı olarak feshetmemesi şeklinde sıralayabiliriz. Çalışmamızın bu kısmında TTK m. 122’de düzenlenen acentenin denkleştirme talebine hak kazanmasını sağlayacak olumlu ve olumsuz koşullar incelenecektir³⁰⁹. Madde hükmünde düzenlenen olumsuz koşullar sözleşmenin sona ermesi durumlarından olağanüstü fesih ile çok yakın ilişkide bulunduğundan bu başlık altında ele alınacaktır.

I. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ

Acentenin denkleştirme talep edebilmesinin birinci koşulu acentelik sözleşmesinin sona ermesidir. Ancak acentelik sözleşmesinin sona erdiği her durumda acente denkleştirme talep edemeyecektir. Genel anlamda acentelik sözleşmesinin acentenin kusurundan kaynaklanmayan bir nedenle sona ermesi gerekmektedir³¹⁰. Acentelik sözleşmesinin sona erme şekillerini yukarıda ayrıntılı olarak incelemiş olup³¹¹ bu bölümde sözleşmenin sona erme şekillerinin denkleştirme talebine etkisi incelenecektir.

---

³⁰⁹ Genel olarak acentelik sözleşmesinin sona ermesi sebepleri için bkz. yukarıda Birinci Bölüm, § 2, I.

³¹⁰ Ayan, Acente, s. 104.

³¹¹ Bkz. yukarıda Birinci Bölüm, §2, I.

A. Sürenin Dolması

Acentelik sözleşmesi belirli veya belirsiz süreli olarak akdedilebilmektedir. Kural acentelik sözleşmesinin belirsiz süreli olarak akdedildiğidir³¹². Hal böyle olmakla birlikte taraflar acentelik süresini belirli bir süre ile sınırlayabilirler. Sözleşmenin belirli bir süre ile sınırlandırıldığı durumlarda, acentelik sözleşmesi kendiliğinden sona erecektir.

Belirli süreli acentelik sözleşmesinin sona ermesine ilişkin olarak öğretide farklı görüşler ileri sürülmektedir. *Kınacıoğlu*, bu konuda TTK'da özel bir hükmün bulunmadığını ve belirli süreli acentelik sözleşmesinin sona ermesinde TBK'da yer alan hizmet sözleşmesinin sona ermesine ilişkin hükümlerin kıyasen uygulanması gerektiğini ileri sürmektedir³¹³. Aksi görüşteki *Kayıhan* ise, hizmet sözleşmelerinin kıyasen uygulanmasına gerek olmadığını, zira TTK m. 121/I/c.1 hükmünün karşıt anlamından acentelik sözleşmesinin, sürenin dolmasıyla sona ereceğini ileri sürmektedir³¹⁴. Kanaatimizce bu konuda *Kayıhan*'ın görüşü isabetlidir. Nitekim TTK m. 121/I/c.1 hükmüne göre; “ *Belirsiz bir süre için yapılmış olan acentelik sözleşmesini, taraflardan her biri üç ay önceden ihbarda bulunmak şartıyla feshedebilir.*” Madde hükmüne göre belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin sona erdirilebilmesi için taraflardan birinin feshi ihbarda bulunması gerekmektedir. O halde belirli süreli acentelik sözleşmesinin sona erdirilmesi için feshi ihbara gerek bulunmamakta, sürenin sona ermesi ile birlikte acentelik sözleşmesinin sona ereceğini söylememiz mümkün olacaktır. Kanunkoyucu aksi kanaatte olsaydı, TTK m. 121/I.c.2 hükmünde ifade edilen ve belirli süreli acentelik sözleşmesinin sona erme sebeplerinden birisi olan “haklı sebep” dışında başkaca bir zorunluluk da

---

³¹² Kınacıoğlu, s. 85.

³¹³ Kınacıoğlu, s. 85.

³¹⁴ Kayıhan, s. 216; Aynı yönde görüş için ayrıca bkz. Kaya, Arslan, s. 191.

getirirdi. O halde belirli süreli olarak akdedilen acentelik sözleşmesi, kural olarak, sözleşmede gösterilen sürenin dolması ile kendiliğinden sona erecek, tarafların ayrıca fesih bildiriminde bulunmalarına gerek kalmayacaktır. Sözleşmenin sona ermesi için tek şart, sözleşmede kararlaştırılan sürenin sona ermesidir. Acentelik sözleşmesinde öngörülen sürenin sona ermesi ile birlikte acente, diğer koşulların da varlığı halinde denkleştirme talep hakkına hak kazanacaktır³¹⁵.

Sözleşme süresinin belirli veya belirsiz olduğu konusunda bir tereddüdün varlığı halinde ise sözleşmenin belirsiz süreli olarak akdedildiği kabul edilmektedir³¹⁶.

Acentelik sözleşmesinde öngörülen sürenin sona ermesi ile birlikte acentelik sözleşmesinin sona ermesi kural olmakla birlikte, tarafların süre dolduktan sonra sözleşmeye devam edeceklerine dair anlaşması veya süre dolmasına rağmen borç ve yükümlülüklerini yerine getirmeye devam etmesi durumu söz konusu olabilmektedir. Bu durumda ise TTK m. 121/II hükmüne göre “*sözleşme belirsiz hale gelecektir*”³¹⁷. Bu durumda taraflar arasındaki sözleşme ilişkisi sona ermemiş olacağından acente bu durumda denkleştirme talep hakkını ileri süremeyecek, belirsiz süreli sözleşmenin sona ermesi halinde o anki halin icaplarına göre denkleştirme talep hakkı olup olmayacağı tartışılacaktır³¹⁸. Sözleşmenin taraflarının menfaat dengesi gözetildiğinde TTK m. 121/II hükmünün yerinde olduğu kanaatindeyiz³¹⁹. Nitekim belirsiz süreli hale gelen acentelik sözleşmesinde, tarafların hiçbir neden göstermeksizin feshi ihbar

---

³¹⁵ Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus: Handelsgesetzbuch, 32. Auflage, Munchen 2006, s.395 (Ayan, Denkleştirme, s. 148’den naklen).

³¹⁶ Kınacıoğlu, s. 85.

³¹⁷ Alman Ticaret Kanunu’ndan alınan bu hüküm HGB. 89/f.3’de; “*belirli süre için akdedilmiş bir acentelik sözleşmesi, sürenin dolmasına rağmen, her iki tarafça devam ettirilmişse, bu taktirde sözleşme belirsiz hale gelir...*” Madde tercümesi için bkz. Kaya, Arslan, s. 347.

³¹⁸ Zira, acentenin ya da müvekkilin feshi ihbarda bulunması ile sona erdiği durumlarda acentenin denkleştirme talep edebilmesi için kusurlu olmaması gerekmektedir. (Bkz. TTK m.122/3).

³¹⁹ Aynı yönde görüş için bkz. Kayıhan, s. 217. Aksi görüşteki Kınacıoğlu, bu durumda acentelik sözleşmesinin aynı süre ile yenilenmiş sayılacağı görüşündedir. Bkz. Kınacıoğlu, s. 86.

suretiyle sözleşmeyi sona erdirebilme imkânı, taraf iradelerine ve menfaatlerine aykırı olmayacaktır.

B. Taraflardan Birinin Ölümü, İflâsı, Kısıtlanması

Acentenin veya müvekkilin ölümü, iflası veya kısıtlanması durumunda acentelik sözleşmesi kendiliğinden sona erecektir (TTK m. 121/III, TBK m. 513). Sözleşmenin kendiliğinden sona ermesi durumunda acentenin denkleştirme talep edip edemeyeceği etraflıca incelenmelidir.

Acentenin veya müvekkilin ölümü kural olarak sözleşme ilişkisini sona erdirmekle birlikte taraflar acentelik sözleşmesine taraflardan birinin ölümü halinde sözleşmenin sona ermeyeceğine ilişkin hüküm koyabilecekleridir.³²⁰ Sözleşmede tarafların ölüm ve kısıtlanma halinde sözleşme ilişkisine devam etmeleri yönünde bir iradeleri yoksa sözleşme ilişkisi sona erecek ve denkleştirme talep hakkının doğup doğmayacağı tartışılacaktır. Acentenin ölümü halinde diğer şartların varlığı halinde acentenin mirasçılarının denkleştirme talep hakkına haiz olacaktır³²¹. Nitekim acentenin ölümü sebebiyle hayattayken sağlamış olduğu müşteri çevresinden müvekkil faydalanmaya devam edecek ve karşılığında bir şey ödemeyecektir. Bu denkleştirme talebinin getiriliş amacına aykırıdır. Bu durumda müvekkil, acentenin hakkı olan karşılığı mirasçılara ödemekle yükümlüdür. Ancak, istisnai durumlarda acentenin ölümü müvekkilini hileli yollarla zarara uğratmış olması neticesinde bunun ortaya çıkmasını engellemek amacıyla intihar şeklinde gerçekleşmişse acentenin denkleştirme talep hakkına haiz olamayacaktır³²².

---

³²⁰ Kayıhan, s. 226; Domaniç, s. 333.

³²¹ Ayan, Denkleştirme, s. 151; Karasu, s. 290; Kaya, Arslan, s. 237; Kayıhan, s. 226.

³²² Ayan, Denkleştirme, s. 152.

Eğer acentelik sözleşmesi müvekkilin ölümü neticesinde sona ermişse burada ikili bir ayırım yapılması gerektiği kanaatindeyiz. Eğer müvekkilin mirasçıları acentenin meydana getirmiş olduğu müşteri çevresinden yararlanmaya devam ederlerse acente denkleştirme talep hakkına hak kazanacaktır³²³. Zira bu durumda müvekkilin mirasçıları sırf acenteye denkleştirme vermemek için acente ile olan sözleşme ilişkisine devam etmek istemeyebilirler. Bu hakkaniyete aykırı durumun önüne geçilmesini engellemek adına acenteye denkleştirme talep hakkı verilmesi kanaatindeyiz. Eğer müvekkilin ölümü neticesinde mirasçıları acentenin oluşturmuş olduğu müşteri çevresinden yararlanmayacak ve/veya müvekkilin işlerini devam ettirmeyeceklerse, bu durumda acente denkleştirme talep hakkına sahip olamayacaktır³²⁴. Nitekim TTK m. 122/1a hükmü, denkleştirme talep hakkının koşullarından birisi olarak müvekkilin, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde etmesi gerektiğini düzenlemektedir. Müvekkil ölmüştür ve ölümünden sonra acentenin meydana getirmiş olduğu müvekkil çevresi ile önemli menfaatler elde etmesi söz konusu değildir. Ancak, müvekkilin mirasçılarının acentenin oluşturmuş olduğu müşteri çevresinden yararlanmaya devam etmeleri söz konusu olabilmektedir. O halde, madde hükmü geniş yorumlanarak madde hükmünde yer alan “müvekkilin önemli menfaatler elde etmesi” kavramının müvekkilin mirasçıları da içerecek şekilde anlaşılması gerektiği kanaatindeyiz.

Acentenin veya müvekkilin iflası halinde ise sözleşme ilişkisi kendiliğinden sona ermektedir. Acentenin iflası nedeniyle sözleşme ilişkisinin sona ermesi durumunda acentenin denkleştirme talebi, kural olarak, ortadan kalkmamaktadır. Acentenin denkleştirme talep hakkının ortadan kalkabilmesi için acentenin kusuruyla

---

³²³ Ayan, Denkleştirme, s. 152.

³²⁴ Ayan, Denkleştirme, s. 152.

iflas etmesi gerekmektedir. Acentenin kusuru bulunmadığı durumlarda ise iflas, tek başına acentenin denkleştirme talep hakkını ortadan kaldırmamaktadır³²⁵. Müvekkilin iflas etmesi durumunda ise genelde acentenin denkleştirme talep hakkının koşulları oluşmaz. Zira müvekkilin, acentenin oluşturmuş olduğu müşteri çevresi sayesinde önemli menfaat elde etme şansı yoktur. Ancak *Ayan*, bazı istisnai durumlarda, acentenin meydana getirmiş olduğu müşteriler sayesinde müvekkilin ticari satışlarının artması neticesinde iflas masasına daha fazla para girerek müvekkilin bu kapsamda borcunun azalabileceği, müvekkilin doğrudan olmasa da dolaylı olarak menfaat elde ettiği kanaatinde³²⁶. *Ayan*'ın çok istisnai durumlara ilişkin olarak ifade ettiği bu görüşün, kanaatimizce ispatı ve tespiti mümkün değildir. Aynı zamanda müvekkil iflas ettikten sonra müşteri çevresinin markaya bakış açısının değişeceği ve ticari işletmelerinin satışından elde edilecek gelirin düşeceği kanaatindeyiz. Bu durumda da müvekkilin “önemli menfaat” elde etme şansı söz konusu olmayacak ve acentenin denkleştirme talep hakkının koşulları oluşmayacaktır. Pek tabi ki, eğer iflas idaresi müşterilerle ticari ilişkiler kurar ve bu surette iflas masasının değeri yükselirse, müvekkilin doğrudan menfaat elde ettiği sonucuna ulaşmak gerekecektir.

C. Sonraki İmkânsızlık

Acentelik sözleşmesini sona erdiren nedenlerden birisi de sonraki imkânsızlıktır. Acentelik sözleşmesinin imkânsızlaşması, tarafların sözleşme akdetme amacının ortadan kalkması veya aşırı derece güçleşmesi ile ortaya

---

³²⁵ Küstner, Wolfram/Thume, Karl- Heinz: Handbuch des gesamten Aubendienstrechts, Band 2, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, 7. Auflage, Heilderberg 2003, s. 139 (Karasu s. 290'dan naklen).

³²⁶ Küstner, Wolfram/Thume, Karl- Heinz: Handbuch des gesamten Aubendienstrechts, Band 2, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, 7. Auflage, Heilderberg 2003, s. 137- 139 (*Ayan*, Denkleştirme, s. 153'den naklen).

çıkabilir³²⁷. Örneğin sözleşme konusu ürünün acentenin faaliyet gösterdiği bölgeye ithalatının yasaklanması gibi. Böyle bir durumda sonradan ortaya çıkan ifa imkânsızlığı nedeniyle sözleşme ifa edilemeyecek ve acentelik sözleşmesi kendiliğinden sona erecektir (TBK m. 136)³²⁸. Acentelik sözleşmesinin bu şekilde sona ermesi durumunda imkânsızlık nedeniyle müvekkilin acentenin meydana getirmiş olduğu müşteriler sayesinde önemli menfaatler elde etmesi genellikle söz konusu olamamaktadır. Ancak müvekkilin bu müşteri çevresi sayesinde başka işlere ilişkin olarak ticari faaliyetine devam etmesi durumunda ise acente denkleştirme talep hakkını haiz olacaktır³²⁹. Eğer imkânsızlık müvekkilin kusurlu eylemi neticesinde ortaya çıkmışsa müvekkil, acentenin zararını tazmin etmekle yükümlü olmakla birlikte (TBK m. 112) acente de aynı zamanda denkleştirme talep hakkına kavuşacaktır³³⁰. Eğer imkânsızlık acentenin kusurlu eylemi neticesinde ortaya çıkmışsa acente denkleştirme talep edemeyecektir.

D. Tarafların Anlaşması

Acentelik sözleşmesi, tarafların karşılıklı birbirine uygun irade beyanları ile her zaman sona erdirilebilir. Acentelik sözleşmesinin anlaşma ile sona erdirilmesi için tarafların herhangi bir süre beklemesine gerek yoktur. Anlaşma suretiyle acentelik sözleşmesinin sona ermesi durumunda taraflar birbirlerinden herhangi bir maddi tazminat talep edemeyecekleri gibi acente, denkleştirme de talep

---

³²⁷ Kılıçoğlu, s. 85.

³²⁸ Bkz. yukarıda Birinci Bölüm, § 2, I, B,3.

³²⁹ Kaya, Arslan, s. 237.

³³⁰ Sözleşme tarafların birinin kusurlu davranışıyla sona ermişse diğer tarafın zararını tazmin etmelidir. Bkz. Seliçi, s. 92; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop, s. 1010-1011.

edemeyecektir³³¹. Öğretide *Martinek/Semler/Habermeier* sözleşmenin anlaşma suretiyle sona ermesi durumunda acentenin denkleştirme talebinden vazgeçtiğini açıkça ifade etmesi gerektiği görüşündedir³³². Yazarların bu görüşüne göre acentenin denkleştirme talep hakkından açıkça vazgeçmediği durumlarda acente denkleştirme talep edebilecektir. *Ayan ise* böyle durumlarda acentenin, denkleştirme talep edebilmesi için tarafların açıkça denkleştirme hakkını saklı tutmaları gerektiğini ifade etmiştir³³³. Bizim de katıldığımız bu görüşe göre acentelik sözleşmesinin tarafların anlaşması neticesinde sona erdiği durumlarda acente, denkleştirme talep hakkını açıkça saklı tutmamışsa denkleştirme talep edemeyecektir.

E. Olağan Fesih

Belirsiz süreli acentelik sözleşmesini taraflardan biri tek taraflı irade beyanıyla ileriye etkili bir şekilde ortadan kaldırabilir. Burada tarafların herhangi bir neden gösterme gibi bir yükümlülüğü olmamakla birlikte, kanundan doğan üç aylık fesih süresine uymalıdır (TTK m. 121)³³⁴.

Acentelik sözleşmesinin olağan fesih ile sona erdiği durumlarda acentenin denkleştirme talep hakkına sahip olup olmadığına karar vermek için feshi ihbarda bulunan tarafın fesih hakkını açıkça kötüye kullanıp kullanmadığına bakılmalıdır. Zira olağan fesihlerde sözleşme ilişkisinin sona ermesi için haklı bir sebebin

---

³³¹ Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus: *Handelsgesetzbuch*, 32. Auflage, München 2006, s. 395 (*Ayan, Denkleştirme*, s.153'den naklen); aynı yönde görüş için bkz. Tunçomağ, *Genel Hükümler*, s. 1156-1158.

Alman öğretisinde ise, anlaşma suretiyle acentelik sözleşmesinin sona ermesi durumunda, acentenin denkleştirme talep hakkının her zaman ortadan kalkmayacağı ileri sürülmektedir. Bkz. Oetker, Harmut: *Handelsrecht*, 5. Auflage, Berlin 2007, s. 157 (*Ayan, Denkleştirme*, s. 153'den naklen).

³³² Martinek, Michael/Semler, Franz-Jörg/Habermeier, Stefan: *Handbuch des Vertriebsrechts*, München 2003, s. 330 (*Ayan, Denkleştirme*, s. 154'den naklen).

³³³ *Ayan, Denkleştirme*, s. 154.

³³⁴ Acentelik sözleşmesinin olağan fesih yolu ile sona erdirilmesi hakkında bkz. yukarıda Birinci Bölüm, §2, I, C, 2, a

varlığına ihtiyaç yoktur³³⁵. Olağan fesih bildiriminin acente tarafından yapıldığı durumlarda acentenin denkleştirme talep edebilmesi için bu feshin haklı sebebe dayanması gerekmektedir³³⁶. Gerçekten de TTK m.121/III hükmü; “ *müvekkilin, feshi haklı gösterecek bir eylemi olmadan, acente sözleşmeyi feshetmişse... acente denkleştirme talep edemez*” şeklinde ifade edilerek, acentelik sözleşmesinin sona erdirilmesinde denkleştirme talep edilebilmesi için haklı sebebin varlığı aranmaktadır³³⁷. Kanaatimizce madde hükmü hakkaniyete aykırı bir durum ortaya koymaktadır. Zira acentelik sözleşmesinin olağan fesih ile sona erdirildiği durumlarda fesih beyanının haklı sebebe dayanmasının gerekli olmadığını, olsa olsa ancak fesih hakkının kötüye kullanılıp kullanılmadığının tartışılması gerektiğini yukarıda ifade etmiştik. Örneğin madde hükmünden yola çıkarsak, acentenin yaşlılığı veya hastalığı gibi bir ilişki nedeniyle sözleşme ilişkisinin kendisinden beklenemeyeceği bir durumda sözleşmeyi olağan fesih ile sona erdirmesi durumunda acente denkleştirme talep edemeyecektir. Bu durum ise hakkaniyete aykırı bir durum meydana getirecektir³³⁸. Kanaatimizce TTK m. 122/III hükmünde yer alan ifade, olağan fesihlerde söz konusu olmamalıdır. Kanunkoyucunun madde hükmündeki bu ifadeyi, haklı sebep kavramının tartışıldığı “olağanüstü fesih” durumlarını dikkate alarak düzenlediği kanaatindeyiz. Buradaki temel kıstas ise fesih hakkının açıkça kötüye kullanılıp kullanılmadığının tespitidir.

Bizim de katıldığımız görüşe göre olağan fesih hakkının açıkça kötüye kullanıldığı durumlarda bu beyan hukuk düzeni tarafından tanınmayacağından yine

---

³³⁵ Nitekim *Ayan*, bu fesih türünde tarafların herhangi bir neden göstermelerine bile gerek olmadığını ifade etmektedir. Bkz. *Ayan*, Denkleştirme, s. 154.

³³⁶ *Ayan*, Denkleştirme, s. 154.

³³⁷ Madde hükmünün gerekçesinde madde hükmünün aksinin kararlaştırılabileceği ifade edilmiştir.

³³⁸ Nitekim *Ayan da* bu çekincesini kanun tasarı halindeyken, madde hükmüne, acentenin kusurundan doğmayan sebeplerle yapılan bildirimli fesihte de denkleştirme talep edilebileceğinin eklenmesinde fayda olacağını ifade etmiştir. Bkz. *Ayan*, Denkleştirme, s. 155.

feshin geçerli olacağı ancak fesih hakkını kötüye kullanan tarafın bu sebeple karşı tarafa vermiş olduğu zararları tazminle yükümlü olacaktır³³⁹. Bu durumda olağan fesih hakkı acente tarafından açıkça kötüye kullanılmışsa acente denkleştirme talep hakkına sahip olamayacak ve aynı zamanda bu sebeple karşı tarafın uğradığı diğer zararları tazminle yükümlü olacaktır³⁴⁰. Yine aynı şekilde olağan fesih hakkı müvekkil tarafından açıkça kötüye kullanılmışsa acente şartları varsa denkleştirme talebi yanında diğer kayıplarını da talep edebilecektir³⁴¹.

F. Olağanüstü Fesih

1. Genel Olarak

Olağanüstü fesih, sürekli bir borç ilişkisinin haklı bir sebebin varlığı halinde herhangi bir süreye uymak zorunda kalınmaksızın, taraflardan birinin tek taraflı beyanı ile ileriye etkili biçimde derhal sona erdirilmesidir. Fesih beyanı diğer tarafa ulaştığı anda sonuç doğurur ve sözleşme ilişkisini o an itibariyle sona erdirir.

Olağanüstü fesihte haklı sebebin mutlaka taraflardan birinin kusurlu davranışından kaynaklanması zorunlu olmamakla beraber çoğu zaman haklı sebep, taraflardan birinin kusurlu bir davranışından ileri gelmektedir³⁴². Haklı sebep teşkil eden olgunun ortaya çıkmasında karşı tarafın kusuru ister bulunsun, ister bulunmasın sonuç değişmez; önemli olan, söz konusu olgunun fesihte bulunan açısından objektif olarak “haklı sebep” teşkil etmesidir³⁴³.

Acentelik sözleşmesinin olağanüstü fesih ile sona erdirildiği durumlarda acentenin denkleştirme talep edip edemeyeceğinin tespiti için fesih beyanında

---

³³⁹ Seliçi, s. 148-149.

³⁴⁰ Ayrıntılı açıklamalar için bkz. yukarıda Birinci Bölüm §2, I, C, 2, a.

³⁴¹ Arkan, Ticari İşletme, s. 212-213.

³⁴² Altınok Ormancı, s. 136; İşgüzar, s. 155

³⁴³ Ayan, Denkleştirme, s. 160; Kaya, Arslan, s. 235. Karasu, s. 306.

bulunan tarafın haklı bir sebebinin bulunup bulunmadığı ve/veya karşı tarafın kusuru neticesinde bu hakkın kullanılıp kullanılmadığı önem taşımaktadır.

TTK m. 122/III hükmü acentenin denkleştirme talep hakkının olumsuz koşullarını düzenlemektedir. Madde hükmüne göre acente denkleştirme talep hakkına sahip olabilmesi için sözleşmeyi müvekkilin hâkimiyet alanında doğan haklı bir sebeple feshetmiş olması gerekmektedir. Aksi halde acente denkleştirme talep edemeyecektir. Madde hükmünde düzenlenen bir diğer husus da, müvekkilin acentenin kusuru neticesinde sözleşmeyi olağanüstü fesih ile sona erdirmesidir ki, acente bu durumda da denkleştirmeye hak kazanamayacaktır³⁴⁴.

2. Acentenin Sözleşmeyi Müvekkilden Kaynaklanan Sebeplerden Ötürü Haklı Sebeple Feshetmesi

Acente, sözleşmeyi kendi kusurundan kaynaklanmayan sebeplerden ötürü haklı bir sebeple feshetmesi durumunda denkleştirme talebine hak kazanacaktır. Ancak sözleşme ilişkisinde ortaya çıkan her olumsuz gelişme, sözleşmenin derhal feshine imkân vermemektedir. Feshin, olağanüstü feshe imkân verecek nitelikte bir “haklı sebep” olarak kabul edilebilmesi için, o olayın, sözleşmeye devamı taraflardan birisi veya her ikisi için çekilmez hale getirmesi gerekir. Feshe dayanak yapılacak olayın objektif bakımdan belirli bir ağırlık taşıması şarttır. Sözleşmenin devamının acente açısından katlanılamaz olup olmadığının tespitinde acentenin davranışları da dikkate alınmalıdır. Eğer acente müvekkilin feshi haklı gösterecek eylemlerine ses çıkarmamış ve sözleşme ilişkisine devam etmişse daha sonra bu hususa dayanarak olağanüstü fesih ile sözleşme ilişkisini sona erdirmesi kendisine denkleştirme talep hakkı sağlamayacaktır. Somut olayda olağanüstü feshin gerekçesi olarak ileri sürülen

---

³⁴⁴ Konu hakkındaki ayrıntılı bilgi için bkz. yukarıda Birinci Bölüm, §2, I, C, 2, b.

bir olgunun bu anlamda bir “haklı sebep” teşkil edip etmediğini hâkim takdir edecek ve bu surette acentenin denkleştirme talep hakkına sahip olup olmadığı tespit edilebilecektir³⁴⁵.

Acente yaşlılığı sebebiyle sözleşmeyi feshetmesi durumunda da aynı şekilde sözleşme ilişkisinin devamının acente açısından katlanılmaz olması gerekmektedir. Aynı şekilde acente, hastalığı sebebiyle sözleşmeyi feshetmesi durumunda da hastalık sebebiyle acenteye kusur atfedilmemesi ve sözleşme ilişkisinin devamının acente açısından katlanılmaz olması gerekmektedir. Aksi halde acente denkleştirmeye hak kazanamayacaktır³⁴⁶.

3. Müvekkilin Sözleşmeyi Haklı Sebep ile Feshetmesi

Acentelik sözleşmesinin müvekkil tarafından acentenin kusuru yüzünden feshedilmesi durumunda acente denkleştirmeye hak kazanamayacaktır³⁴⁷. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus acenteye herhangi bir kusur izafe edilmeyecek durumlarda sözleşme müvekkil tarafından sona erdirilirse acente denkleştirme talebine hak kazanacaktır. Örneğin acentenin hastalığı sebebiyle sözleşme müvekkil tarafından haklı bir sebeple feshedilmiş olsa dahi burada acentenin bir kusuru bulunmadığı dikkate alındığında acente yine denkleştirme hakkını haiz olacaktır³⁴⁸.

Bizim de katıldığımız görüşe göre ortak kusurun varlığı halinde ise müvekkil fesih hakkını acentenin kusuruna dayandırmışsa acente denkleştirme talep edemeyecektir³⁴⁹.

---

³⁴⁵ Ayan, Denkleştirme, s. 156-157.

³⁴⁶ Ayan, Denkleştirme, s. 159; Kaya, Arslan, s. 234-235; Karasu, s. 306.

³⁴⁷ Ayan, Denkleştirme, s. 160; Kaya, Arslan, s. 235. Karasu, s. 306.

³⁴⁸ Ayan, Denkleştirme, s. 160; Kaya, Arslan, s. 235-236; Karasu, s. 307.

³⁴⁹ Ayan, Denkleştirme, s. 161.

II. DENKLEŞTİRME TALEP HAKKININ İLERİ SÜRÜLMESİ

Acentenin denkleştirme talep edebilmesi için bir diğer şart da, acentenin bu talep hakkını müvekkile bildirmiş olmasıdır. TTK m. 122/IV hükmüne göre denkleştirme talebi sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren bir yıl içerisinde ileri sürülmesi gerekmektedir. Bu sürenin hak düşürücü süre mi yoksa zamanaşımı süresi mi olduğu belirtilmemiş bu konunun tartışılması öğretiyeye bırakılmıştır³⁵⁰.

Ayan, bu hüküm tasarı halindeyken denkleştirme hakkının ileri sürülmesine ilişkin hükmün maddeden tamamen çıkarılması gerektiğini ifade etmiştir. Yazar, bir yıllık sürenin hak düşürücü süre olarak kabul edilmesinin Türk hukuk sistemine aykırı olduğunu, bu sürenin zamanaşımı süresi olarak kabul edilmesi halinde ise acentelik sözleşmesinin sona ermesiyle ortaya çıkan taleplerin beş yıllık zamanaşımı süresine tabi olduğu göz önüne alındığında bu bir yıllık sürenin genel sistemi bozduğunu ifade etmiştir. Yazara göre denkleştirme hakkı da acentelik sözleşmesindeki genel zamanaşımı süresi olan beş yıla tabi olması gerekmektedir³⁵¹. *Ayan'ın* bu görüşüne kısmen katılmakla birlikte, varılan sonuca katılmıyoruz. Zira, madde hükmünde düzenlenen bir yıllık süre zamanaşımı süresi olarak kabul edilirse, gerçekten de acentenin diğer talepleri için düzenlenen beş yıllık zamanaşımı süresi karşısında genel sistematik bozulmuş olacaktır. Hal böyle olmakla beraber, bir yıllık sürenin hak düşürücü süre olarak kabul edilmesinde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Nitekim *Arkan*, bizim de katıldığımız görüşe göre bir yıllık

---

³⁵⁰ Bu husus TTK m.122/IV hükmünün gerekçesinde; “Bu bir yıllık sürenin zamanaşımı süresi mi yoksa hak düşürücü süre mi olduğu sorunu hükümde açık bırakılmıştır. Bunun sebebi, hukuk geliştirme olanaklarının önünün kapatılmamasıdır. Öğreti ve yargı kararları menfaat dengesine uygun en iyi çözümü "hukuk" olarak ortaya koymalıdır. Alman öğretisinde bir yıllık sürenin hak düşürücü süre olduğu görüşü hakimdir. Bunun sebebi olarak hükmün niteliği gösterilir. Hüküm adalet temeline dayalı olduğu için acentenin, böyle bir gereksinimi duymayıp istemini ileri sürmekte bir yılı aşan süreyle gecikmesi hükmün öngörülme amacına aykırı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca zamanaşımını kesen ve durduran sebeplerin istemle bağdaşmadığı da ileri sürülür. Ancak, talep ileri sürülmüş ve kabul edilmiş ise hak düşürücü süre işlemez hale gelir. İstem itirazla karşılanmış ise bir yıllık süre içinde yargı yoluna müracaat edilmesi gerekir.” şeklinde ifade edilmiştir. (bkz. www.tbmm.gov.tr)

³⁵¹ *Ayan*, Denkleştirme, s. 224.

sürenin hak düşürücü süre olduğunu kabul etmektedir³⁵². O halde acentelik sözleşmesinin sona ermesinden itibaren bir yıl içerisinde ileri sürülmeyen denkleştirme talebinin daha sonra ileri sürülmesi mümkün değildir³⁵³.

Denkleştirme talebinin ileri sürülmesi herhangi bir şekil şartına bağlı değildir³⁵⁴. Denkleştirme talep hakkı sözleşmenin sona ermesinden itibaren muaccel hale geldiğinden, faiz de kural olarak bu tarihten itibaren başlamalıdır. Madde metninde belirtilen bir yıllık süre, acentenin bu hakkını ileri sürebileceği zaman dilimini ifade etmekte olup, acente bu konudaki taleplerini sözleşmenin sona ermesinden itibaren beş yıllık zamanaşımı süresi içerisinde dava edebilir (TBK m. 147/V).

III. MÜVEKKİLİN ACENTE TARAFINDAN KAZANDIRILAN MÜŞTERİ ÇEVRESİNDEN SÖZLEŞMENİN SONA ERMESİNDEN SONRA DA ÖNEMLİ MENFAATLER ELDE ETMESİ

TTK m. 122/I-a hükmüne göre acentenin denkleştirme talebine hak kazanabilmesi için müvekkilin, acente tarafından kazandırılan yeni müşteriler sayesinde acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde etmesi gerekmektedir.

A. Yeni Müşteri Kavramı

Hükümde açıkça ifade edildiği üzere acente, sadece kendisi tarafından müvekkile kazandırmış olduğu “yeni müşteriler” karşılığında denkleştirme talep hakkına sahip olabilecektir. Yeni müşteri kavramı, genel olarak, ilk defa acentenin faaliyetleri dolayısıyla işletmeye kazandırılmış müşterileri ifade etmektedir. Bir

---

³⁵² Arkan, Ticari İşletme, s. 214.

³⁵³ Karasu, s. 291.

³⁵⁴ Demir, Gökyayla, s. 265.

başka deyişle, müvekkilin, daha önce hiçbir ilişkide bulunmadığı müşteriler acente tarafından işletmeye kazandırılırsa bu, yeni müşteri sayılacak ve acentenin denkleştirme talebinde dikkate alınacaktır³⁵⁵.

Müvekkil işletmenin daha önceki müşterileri ile acentenin ticari ilişkisi kurmuş olması acentenin denkleştirme talep hakkını doğurmamaktadır³⁵⁶. Bunlar, müvekkilin başka bir acenteden devraldığı müşteriler olabileceği gibi müvekkilin kendi oluşturmuş olduğu çevre de olabilir. Bu müşteriler, yeni müşteri kavramına dahil edilmeyecek olup acentenin denkleştirme talep hakkının doğumunda göz önünde bulundurulamayacaktır.

Acentenin müvekkilin çalışanı iken kazandırdığı müşterilerle acentenin kendi işletmesini açtığı anda bu kişilerle kurmuş olduğu ticari ilişkiler yeni müşteri kavramına dahil edilmeyecektir. Nitekim burada acentenin emeğinden çok müvekkilin etkisi ön plandadır³⁵⁷.

Acentenin oluşturmuş olduğu yeni müşteriler sürekli müşteri olmalıdır. Acente tarafından kazandırılan müşterilerin sürekli olmaması durumunda, örneğin sadece tek bir iş için ticari iş ilişkisi kurulması durumunda müvekkil acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra önemli menfaatler elde edemeyeceğinden sürekli olmayan müşteriler acentenin denkleştirme talebine dahil edilemeyecektir³⁵⁸.

Müvekkilin acentenin faaliyetine başlamasından önceki dönemde müşterisi olan ancak uzun süredir herhangi bir ticari ilişkide bulunmadığı müşterilerle acentenin ticari ilişkiler sağlaması ve bu suretle müvekkilin müşteri çevresi acentenin teşebbüsleriyle genişletilmesi halinde de bu müşterilerin yeni müşteri çevresine dahil

---

³⁵⁵ Ayan, Denkleştirme, s. 168; Kaya, Arslan, s. 237; Karasu, s.293.

³⁵⁶ Ayan, Denkleştirme, s. 169; Kaya, Arslan, s. 238; Karasu, s. 293

³⁵⁷ Ayan, Denkleştirme, s. 169.

³⁵⁸ Ayan, Denkleştirme, s. 171-172; Kaya, Arslan, s. 240; Karasu, s. 293.

edilmesi gerektiği kanaatindeyiz³⁵⁹. Nitekim acente burada müvekkilin ümidini kestiği müşterilerle ticari faaliyetlerde bulunarak önemli bir gelişme sağlamakta ve bu müşterileri işletmeye kazandırmaktadır.

Acentenin meydana getirmiş olduğu müşteri çevresinin yeni müşteri olup olmadığı hususu acente tarafından ispat edilecektir³⁶⁰. Bu bağlamda acentenin faaliyetinin yeni müşteri kazanılmasında kısmen etkili olduğunun ispatı da yeterlidir³⁶¹.

B. Önemli Menfaat Kavramı

TTK m. 122/I-a hükmüne göre, acentenin bulduğu yeni müşteriler sayesinde müvekkilin, sözleşmenin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde etmeye devam etmesi, acentenin denkleştirme talep hakkını doğurmaktadır. Nitekim burada müvekkil bakımından söz konusu olan avantaj, acentenin oluşturduğu müşteri çevresinden karşılıksız olarak faydalanmaya devam etmesidir. Müvekkil, bu durumda, acenteye ücret ödemeyecek olmasına rağmen önemli menfaatler elde ettiğine göre denkleştirme söz konusu olmaktadır.

Madde hükmü bağlamında müvekkilin önemli menfaatler elde edecek olması ileriye dönük bir durum olması sebebiyle ticari ilişkilerin geleceği hakkında bir tahmin yürütmeyi zorunlu kılar. Bu noktada acentelik sözleşmesinin son bulunduğu tarihte somut olarak tespit edilen hususlar öncelikli olarak dikkate alınır. Daha sonra

---

³⁵⁹ Ayan, Denkleştirme, s.170; Kaya, Arslan, s. 238-239; Müşteri çevresinin genişletilmesi Alman Ticaret Kanunu'nun 89b 1/3 maddesinde; "...eğer acente bir müşteriyle is bağlantısını genişletmiş ve bu genişletme yeni müşteri temini anlamında bir iktisadi değer taşıyorsa, yeni müşteri temini sayılır" şeklinde tanımlanmıştır. TTK m.122'de bu yönde bir düzenleme yer almaması TTK m.122/I-a hükmünün geniş yorumlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

³⁶⁰ Ayan, Denkleştirme, s. 173; Arkan, Sabih: "6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu Açısından Acentenin Denkleştirme Talebinin Koşulları" ("Acente"), Prof. Dr. Gürkan Çelebicin'a Armağan, Ankara 2011 s. 399.

³⁶¹ Bu husus TTK.m.122/I gerekçesinde şu şekilde ifade edilmiştir: "Ürünün bilinen hatta tanınan bir marka olması acentenin gayretlerinin gözardı edilmesini, "yeni" müşterilerin işletmeye gelmelerinin (yönelmelerinin) markaya bağlanmasını haklı gösteremez"(bkz. www.tbmm.gov.tr).

ise acentelik sözleşmesine konu iş ve piyasanın özellikleri, rekabet koşulları, piyasadaki olası değişiklikler ve müvekkilin müşteriler ile ticari ilişkilerinin hangi kapsamda ve ne kadar süre ile devam edeceği, sözleşmenin son bulunduğu tarihe göre değerlendirilmelidir³⁶².

Müvekkilin menfaatinin “önemli” olması şartı, bizim de katıldığımız görüşe göre hakkaniyete aykırı bir düzenlemedir³⁶³. Nitekim menfaatin önemli olup olmadığının tespiti her zaman kolay değildir. Zira acentenin denkleştirme talebinin niteliğinin bir karşılık olduğunu belirtmiştik. Müvekkilin önemli menfaatinden ziyade müvekkilin menfaat sağlayacak olması acentenin denkleştirme talep hakkının doğumu için yeterlidir. Çünkü müvekkilin menfaati azsa zaten acenteye ödenecek denkleştirme o denli az, çok ise acenteye ödenecek denkleştirme bir o kadar çok olacaktır. Müvekkilin herhangi bir menfaati yoksa zaten acente denkleştirmeye hak kazanamayacaktır.

Müvekkilin önemli bir menfaat elde edip etmediği somut olayın özelliklerine göre dikkate alınmalıdır. Müvekkilin, acentenin kazandırmış olduğu müşterilerle yapmış olduğu ticari işlemlerden elde ettiği menfaat, tüm işletmenin kazandırdığı menfaat oranına göre değerlendirilmeyecek; acentenin işletmeye kazandırdığı müşteri çevresinden beklenen işlerin kapsamına göre bir değerlendirme yapılacaktır³⁶⁴. Bu karşılaştırma neticesinde bir fark tespit edilebiliyorsa müvekkilin önemli menfaat elde etmiş olduğu ortaya çıkmaktadır.

Müvekkilin önemli menfaat elde etmesi şartının sadece mali bir karşılık olarak düşünülmemesi gerektiği kanaatindeyiz. Zira acentenin müvekkile bırakmış olduğu müşteri çevresi ile müvekkil, herhangi bir ticari ilişkiye girmemiş ancak bu

---

³⁶² Karasu, s. 293-294.

³⁶³ Kaya, Arslan, s. 242; Karasu, s. 294-295.

³⁶⁴ Karasu, s. 295.

müşteriler sayesinde başka müşterilerle ticari ilişki sağlamış veya işletmenin değeri artmış olabilir. Bu durumda da müvekkilin önemli menfaat elde ettiği sonucuna varılmalı ve buna göre denkleştirme talebine dahil edilmelidir³⁶⁵.

Bizim de katıldığımız görüşe göre müvekkilin elde ettiği önemli menfaati zaman içerisinde kaybetmesinin acentenin denkleştirme talep hakkına engel olmayacaktır³⁶⁶. Nitekim müvekkilin eski acentesinin yerine atamış olduğu acentenin basiretsizliği neticesinde müşteri çevresini kaybetmesi ile müvekkil menfaatini yitirmiş olabilir. Bu noktada yine acente denkleştirme talep edebilecektir. TTK m. 122/I-a hükmünde düzenlenen şartların gerçekleşmiş olduğu acente tarafından ispat edilmelidir. Müvekkilin acente tarafından bulunan yeni müşteri çevresi ile iş yapmaya devam etmesi, menfaat sağlaması, aksi ispat edilebilen bir karine oluşturmaktadır³⁶⁷.

IV. ACENTENİN ÜCRET KAYBINA UĞRAMASI

Acentenin denkleştirme talep koşullarından birisi de acentelik sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle acentenin kayba uğramasıdır. Acentenin denkleştirme talep edebilmesinin bu şartı TTK m. 122/I-b hükmünde; “*Acente, sözleşme ilişkisinin sona ermesinin sonucu olarak, onun tarafından işletmeye kazandırılmış müşterilerle yapılmış veya kısa bir süre içinde yapılacak olan işler dolayısıyla sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı elde edeceği ücret isteme hakkını kaybediyorsa*” şeklinde ifade edilmektedir.

Acentenin bu kaybı, sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı oluşturmuş olduğu müşteri çevresi ile ticari ilişkilerine devam edecek olması ve dolayısıyla

---

³⁶⁵ Ayan, Denkleştirme, s. 180; Kaya, Arslan, s. 242.

³⁶⁶ Karasu, s. 296.

³⁶⁷ Ayan, Denkleştirme, s. 181; Arkan, Acente, s. 400.

yapmış olduğu işlemlerden ücret kazanacak olmasıdır³⁶⁸. Acente sözleşme ilişkisinin sona ermiş olması dolayısıyla ücret hakkını yitirmektedir. Acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önce acente, yapmış olduğu işlemlerden dolayı denkleştirme talep hakkına sahip değildir. Zira sözleşme devamı süresince acente zaten TTK m. 113 hükmüne göre ücret talep edebilmektedir.

Müvekkilin elde etmiş olduğu menfaat kural olarak acentenin ücret kaybının bir karşılığını oluşturmaktadır. Bu nedenle acentenin ücret kaybının hesaplanmasında acenteye, acentelik faaliyeti neticesinde ödenen ücretler dikkate alınacaktır. Acentenin müşteri temini bakımından önemli olmayan faaliyetleri neticesinde ödenen ücretler hesaplamaya dahil edilemeyecektir³⁶⁹. Örneğin tahsil bedelleri, acentelik sözleşmesi dışında koruma ve muhafaza işlemleri sebebiyle ödenecek ücretler, olağanüstü giderler, yönetim hizmetleri, yürütülen faiz acentenin ücret kaybının tespitinde dikkate alınmayacaktır³⁷⁰. Zira söz konusu hizmetler kural olarak müvekkil tarafından yapılması gerekli olup acentenin denkleştirme talebinde dikkate alınmamalıdır³⁷¹. O halde, acentenin ücret kaybının hesaplanmasında acenteye ödenecek kök ücret dikkate alınmalıdır³⁷². Kök ücret kavramının biraz daha açıklanmasında fayda vardır. TTK m. 122/I hükmünün gerekçesinde “...burada ödendiği söylenen kök ücret olup, bedelin tahsiline ve garanti edilmesine ilişkin komisyonlar dikkate alınmaz” şeklinde ifade edilmektedir. Madde hükmünün gerekçesinden, kök ücret kavramının, müvekkil tarafından acenteye, sadece acentelik faaliyeti nedeniyle ödenen ücretler olduğu anlaşılmaktadır. Peki acentenin kaybı kök ücret midir? Bizim de katıldığımız görüşe göre bu soruya olumsuz cevap vermek

³⁶⁸ Ayan, Denkleştirme, s. 182-183; Kaya, Arslan, s. 243.

³⁶⁹ Arkan, Acente, s. 401

³⁷⁰ Ayan, Denkleştirme, s. 185; Kaya, Arslan, s. 243-244.

³⁷¹ Karasu, s. 298.

³⁷² Karasu, s. 298; Ayan'ın ifade etmiş olduğu brüt ücret ile kök ücret aynı niteliktedir. Bkz. Ayan, Denkleştirme, s. 185.

gerekecektir. Nitekim acente, acentelik faaliyeti sebebiyle müvekkilden almış olduğu kök ücret üzerinden bazı zorunlu giderler yapmak mecburiyetindedir. Örneğin acente, almış olduğu ücret üzerinden personel giderleri, vergi vs. giderlerini karşılayacak ve kalan miktar acentenin gerçek kazancını, bir başka deyişle net ücretini oluşturacaktır. İşte bu net ücret ise, acentenin gerçek kaybını oluşturacaktır³⁷³. Eğer denkleştirme bedeli kök ücret üzerinden hesaplanacak olursa acente, personel gideri, vergi ödemesi vs. giderler yapmayacağından net ücret ile kök ücret arasındaki fark kadar acente haksız bir kazanç elde etmiş olacaktır. Acentelik sözleşmesi sona ermesi neticesinde acente ücret isteme hakkını yitirmekte, ancak kaybı, yukarıdaki açıklamalarımız kapsamında kök ücret kadar değil, net ücret kadar olmaktadır.

TTK m. 122’de ücret kaybının nasıl hesaplanacağına dair bir hükme yer verilmemiştir. TTK m. 122/II’de yer alan düzenleme denkleştirme talebinin hesaplanma şeklini ifade etmekte olup ücret kaybının hesaplanmasında dikkate alınmamaktadır. Zira madde hükmünde yer alan hesaplama şekli acenteye ödenecek maksimum denkleştirme miktarını düzenlemektedir.

Acentenin uğramış olduğu ücret kaybı tespit edilirken kural olarak sözleşmenin sona ermesinden önceki bir yıl içerisinde acentenin almış olduğu ücretler dikkate alınmalıdır³⁷⁴. Ancak son yıl içerisinde normal olmayan önemli gelişmeler yaşanmışsa acentenin ücret kaybının ortalama değerini tespit etmek için sözleşme süresi içerisinde başka bir yıllık zaman diliminden yararlanılması

---

³⁷³ Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus: *Handelsgesetzbuch*, 32. Auflage, München 2006, s.403 (Ayan, *Denkleştirme*, s. 187’den naklen); Martinek, Michael/Semler, Franz-Jörg/Habermeier, Stefan: *Handbuch des Vertriebsrechts*, München 2003, s. 344 (Ayan, *Denkleştirme*, s. 187’den naklen).

³⁷⁴ Küstner, Wolfram/Thume, Karl- Heinz: *Handbuch des gesamten Aubendienstrechts*, Band 2, *Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters*, 7. Auflage, Heilderberg 2003, s. 292; Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus: *Handelsgesetzbuch*, 32. Auflage, München 2006, s. 402. (Karasu, s.299’dan naklen). Aynı yönde görüş için bkz. Ayan, *Denkleştirme*, s. 186.

gerekmektedir. Sözleşme süresinin bir yıldan kısa sürmesi durumunda ise acentenin kaybının bu sözleşme içerisinde ortaya çıkan ücretler üzerinden değerlendirilmesi gerekmektedir³⁷⁵.

Acentelik sözleşmesinin sona ermesi neticesinde müvekkilin elde edeceği menfaat ile acentenin uğrayacağı kaybın hesaplanmasında hareket edilen müşteri çevresi ile bu müşteri çevresi ile yapılacak ticari ilişkilerin ne kadar süreceğine ilişkin yapılan tahmin süresi kural olarak aynıdır³⁷⁶. Alman yargısı acentenin son yıllardaki ilişkilerini göz önünde bulundurarak sözleşmenin sona ermesinden itibaren 2-5 yıllık bir süre içerisinde kazanılması muhtemel olan ücretleri dikkate almaktadır³⁷⁷.

V. DENKLEŞTİRMENİN HAKKANİYETE UYGUN OLMASI

Acentenin denkleştirme talep hakkına sahip olabilmesi için son şart da, denkleştirmenin hakkaniyete uygun bulunmasıdır. Bu şart TTK m. 122/I-c hükmünde; “*Somut olayın özellik ve şartları değerlendirildiğinde, ödenmesi hakkaniyete uygun düşüyorsa*” şeklinde ifade edilmektedir.

Hakkaniyet koşulu yukarıda incelemiş olduğumuz diğer koşullar gibi bağımsız, ancak diğer koşullar ile birlikte olması gereken bir koşuldur³⁷⁸. Hakkaniyet denetimi kural olarak müvekkilin menfaatinin ve acentenin kaybı koşulları

---

³⁷⁵ Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus: Handlungsbuch, 32. Auflage, München 2006, s.403 (Ayan, Denkleştirme, s. 187’den naklen).

³⁷⁶ Ayan, Denkleştirme, s. 187; Karasu, s. 299.

³⁷⁷ BGH, BGHZ 56, 42; BGHZ 61, s. 112 (Karasu, s. 299’den naklen).

³⁷⁸ Avrupa Birliği Direktifi m. 17(2), Alman Ticaret Kanunu m. 89b/1-3 ve İsviçre Borçlar Kanunu m.418ü hükmüne göre hakkaniyet koşulu açıkça acentenin denkleştirme talebinin bağımsız bir koşuldur. Küstner, Wolfram/Thume, Karl- Heinz: Handbuch des gesamten Aubendienstrechts, Band 2, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, 7. Auflage, Heilderberg 2003, s. 292; Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus: Handlungsbuch, 32. Auflage, München 2006, s. 402. (Karasu, s.299’den naklen); Aynı yönde görüş için bkz. Ayan, Denkleştirme, s. 190.

oluştuktan sonra gerçekleşmektedir³⁷⁹. O halde, önce denkleştirme talep hakkı koşullarından müvekkil menfaati ve acentenin kaybı koşullarının gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılacak, bu koşullar gerçekleştikten sonra hakkaniyet incelemesi yapılabilecektir.

Hakkaniyet koşulunun gerçekleşip gerçekleşmediği her somut olayın özelliklerine göre dikkate alınmalıdır. Yapılacak değerlendirmede acentelik sözleşmesinin ne şekilde sona erdiği, acentenin gayretleri gibi hususlar göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, acentenin ölümü, kural olarak, diğer şartların varlığı halinde acentenin mirasçılara denkleştirme talep hakkı vermektedir. Ancak acentenin ölümünden önce kusurlu davranışları neticesinde müvekkile zarar verdiği ortaya çıkarsa bu durum hakkaniyet değerlendirmesinde acentenin mirasçılara denkleştirme talep hakkı vermez³⁸⁰. Başka bir örnek verecek olursak, acentelik sözleşmesinin acentenin iflası ile sona ermesi durumunda diğer koşulların varlığı halinde acente denkleştirme talep edebilecektir. Ancak acentenin iflasının hileli iflas olduğunun anlaşılması durumunda acente denkleştirme talep edemeyecektir³⁸¹. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, hakkaniyet denetimi bir oto kontrol mekanizması olarak acentenin denkleştirme talep hakkının doğup doğmadığında başvurulması gereken bir şarttır.

Sonuç olarak, hakkaniyet, sadece acentenin denkleştirme talep hakkına hak kazanıp kazanmadığı açısından değil kazandığı takdirde miktarın hesaplanmasında da dikkate alınması gereken bir denetim mekanizmasıdır³⁸².

---

³⁷⁹ Ayan, Denkleştirme, s. 191.

³⁸⁰ Ayan, Denkleştirme, s. 192.

³⁸¹ Ayan, Denkleştirme, s. 192.

³⁸² Ayan, Denkleştirme, s. 192.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DENKLEŞTİRME BEDELİNİN HESAPLANMASI VE DENKLEŞTİRMENİN ÖZELLİKLERİ

1. DENKLEŞTİRME BEDELİNİN HESAPLANMASI

I. GENEL OLARAK

Acentenin denkleştirme talep hakkını düzenleyen TTK' nın 122. maddesinde acenteye ödenecek denkleştirme bedelinin üst sınırı belirtilmiş olmakla birlikte, denkleştirme bedelinin nasıl hesaplanacağı konusunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Acentenin talep edebileceği denkleştirme bedelinin üst sınırını düzenleyen TTK m.122/2'ye göre; *“Tazminat, acentenin son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamaz. Sözleşme ilişkisi daha kısa bir süre devam etmişse, faaliyetin devamı sırasındaki ortalama esas alınır”*. 6102 sayılı TTK ile öngörülen bu düzenleme Türk öğretisinin kabullerine de uygun olarak düzenlenmiştir. Gerçekten de denkleştirme talebinin hesaplanmasında son beş yıllık kazancın yıllık ortalaması, denkleştirme talebinin tavan rakamı olarak kabul edilmektedir³⁸³.

Yabancı hukuk sistemlerinde acentenin denkleştirme talebinin hesaplanması noktasında farklı metotlar kullanılmakta, bu yöntemlerde ise genellikle denkleştirme talebini koşullarından yola çıkarak bir sonuca varılmaktadır³⁸⁴. Türk hukuk sisteminde ise ilk defa yasal düzenlemeye kavuşan acentenin denkleştirme talep

³⁸³ Poroy/Yasaman, s. 235; Erdem, s. 111; Demir Gökyayla, s. 263.

³⁸⁴ Ayan, Denkleştirme, s. 193.

hakkı ve bu kapsamda yapılacak hesaplamalarda kullanılacak metotların tespiti, kanun koyucu tarafından öğreti ve uygulamaya bırakılmıştır³⁸⁵.

Denkleştirme talebinin hesaplanması neticesinde acenteye ödenecek denkleştirme bedelinin üst sınırını kanun koyucu bu şekilde çizmiştir. Hal böyle olmakla birlikte sözleşmenin taraflarının sözleşme özgürlüğü çerçevesinde çeşitli hesaplama metotları uygulaması mümkündür³⁸⁶. Nitekim kanunkoyucu madde gerekçesinde de acentenin lehine yapılabilecek düzenlemeleri kabul etmektedir³⁸⁷.

II. DENKLEŞTİRME BEDELİ İÇİN BİR ÜST SINIR BELİRLENMESİNİN GEREKLİ OLUP OLMADIĞI SORUNU

Gerek öğretilerdeki görüşler³⁸⁸ gerekse öğretilerdeki görüşleri ve kaynak metin Alman Ticaret Kanunu'nu³⁸⁹ nazara alarak düzenlenen TTK m 122/II hükmü, acentenin talep edebileceği denkleştirme bedeline bir üst sınır getirmektedir. Madde hükmüne göre acentenin talep edebileceği denkleştirme bedeli acentenin son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamayacaktır.

Acentenin denkleştirme bedeline üst sınır konmasının bazı çekincelerden ileri geldiğini söylememiz yanlış olmayacaktır. Nitekim buradaki birinci ihtimal müvekkili acente karşısında koruma amacıdır. Zira denkleştirme bedeline üst sınır

---

³⁸⁵ Nitekim bu husus madde gerekçesinde “...hükümdeki formülün emredici olup olmadığı öğretisi ve içtihatlarca açıklığa kavuşturulacak bir konudur” şeklinde ifade edilmiştir.

³⁸⁶ Ayan, Denkleştirme, s. 193.

³⁸⁷ TTK m.122/2 maddesinin gerekçesinde bu husus “...Ancak, kanunî formülün acente yönünden asgarîyi ifade ettiği, acentenin aleyhine olan başka bir hesap tarzının kabulünün hükmün amacıyla bağdaşmayabileceği, buna karşılık acente için daha yüksek bir talebe olanak veren başka bir formülü tarafların kararlaştırabileceklerini hükmün kapsamında kabul etmek ra-tio legis gereği sayılabilir” şeklinde ifade edilmiştir.

³⁸⁸ Bkz. yukarıda dipnot 382.

³⁸⁹ Alman Ticaret Kanunu'nun 89b (3) maddesinde acentenin talep edebileceği üst sınır; “denkleştirme acentenin faaliyetlerinin son beş yıllık ortalamasına göre hesaplanacak yıllık komisyon veya diğer yıllık ödemeleri geçemez; sözleşme ilişkisinin daha kısa süreli olması halinde faaliyet süresinin ortalaması esas alınır” şeklinde ifade edilmiştir.

konması, acentenin, müvekkilin mahvına sebep olacak derecede bedel talep etmesinin önüne geçmiş olacaktır. Çalışmamızın ilerleyen kısımlarda inceleyeceğimiz üzere acentenin talep edeceği denkleştirme bedeli için ham karşılık üzerinden yapılacak hakkaniyet indirimi, esas itibariyle müvekkilin mahvına sebebiyet verilmesinin önüne geçebilecek niteliktedir. Denkleştirme bedelinin tam olarak hesaplanmasındaki zorluklar nedeniyle hakkaniyet denetiminin dahi etkili olup olmayacağı riski karşısında kanun koyucu, yerinde olarak denkleştirme bedeline bir üst sınır getirmiştir.

Kanunkoyucunun, acentenin talep edebileceği denkleştirme bedeline bir üst sınır getirmesindeki amacının acenteyi koruma içgüdüsünden kaynaklandığını söylemek mümkün değildir. Nitekim acentenin talep edebileceği denkleştirme bedeli üst sınırın altında kalsa dahi acentenin alabileceği bedel, ham karşılık üzerinden yapılacak hakkaniyet indirimi neticesinde ortaya çıkan tutardır. Aynı zamanda madde gerekçesinde yer alan “...buna karşılık acente için daha yüksek bir talebe olanak veren başka bir formülü tarafların kararlaştırabileceklerini hükmün kapsamında kabul etmek ratio legis gereği sayılabilir” ifadesi, üst sınırı aşan bedellere ilişkin formüllerin taraflarca kabul edilmesi durumunda uygulanabileceği göz önüne alındığında, üst sınırın acente gözetilerek getirilmiş bir düzenleme olmadığını söylemek mümkündür³⁹⁰.

O halde kanun koyucunun denkleştirme bedeline üst sınır getirmesindeki amacı, yukarıda da belirtildiği üzere denkleştirme bedelinin tam olarak

---

³⁹⁰ TTK m. 122/II hükmü yer alan “aşamaz” ifadesi, hükmün acente yönünden asgariyi gösterdiği şeklinde yorum yapılmasına engel teşkil etmektedir. Nitekim bu hususa ilişkin olarak getirilen eleştirilerde acente lehine yorum yapılmasını sağlayacak daha yumuşak ifadelerin kullanılması gerektiği ileri sürülmüştür. Bkz. Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Hakkında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı’na Hazırlanan Görüş, 220.

belirlenmesindeki zorluklar karşısında taraflar arasında bir denge kurulmasını sağlamaktır.

III. DENKLEŞTİRME BEDELİNİN HESAPLANMASI YÖNTEMİ

Acentenin denkleştirme talebinin koşullarının bir arada bulunması neticesinde acenteye uygun bir karşılık ödenecektir. Buradaki uygunluk terimi ile bizim de katıldığımız görüşe göre acentenin denkleştirme bedelinin hesabında hâkime belirli bir sınır içerisinde takdir yetkisi verilmektedir³⁹¹. Hâkim her somut olayın niteliğine göre kanunla çizilen sınırlar dâhilinde takdir hakkını kullanarak acenteye ödenecek bedeli tespit edebilecektir.

Acenteye ödenecek denkleştirme bedelinin hesabında üç aşamalı bir işlem söz konudur. İlk aşamada müvekkilin menfaati ortaya konmalı, daha sonra ise acentenin kaybı hesaplanmalıdır³⁹². Bu surette menfaat ve kayıp ile ilgili tüm veriler hesaplandıktan sonra ortaya çıkan ham karşılık, hakkaniyet denetimine tâbi tutulacaktır. Hakkaniyet denetimi neticesinde ise acenteye ödenecek denkleştirme bedeli artırılıp azaltılabileceği gibi ortaya çıkan bedel üst sınırı aşıyorsa, rakam üst sınır düzeyine indirilecektir³⁹³. İncelememizin bu kısmında acenteye ödenecek denkleştirme bedelini hesaplamaya yarayan metotları inceleyebiliriz.

---

³⁹¹ Ayan, Denkleştirme, s. 194.

³⁹² Ayan, Acente, s. 107.

³⁹³ Ayan, Denkleştirme, s. 194 vd.; ayrıca bkz. Karasu, s. 300 vd.; Demir Gökyayla, s. 263; Kaya, Arslan, s. 122.

A. Ham Karşılığın Hesaplanması

Ham karşılığın hesaplanması, müvekkil nezdinde oluşan menfaat kazancı ile acentenin kaybının tespitini gerektirmektedir. Şüphesiz bu tespitler tahmini olarak yapılan hesaplamalara dayandırılacaktır³⁹⁴.

Yapılacak bu tahmini tespit; müvekkilin acentenin işletmeye kazandırdığı müşterilerden ne denli menfaat sağlayacağını, bu menfaatin ne kadar süre ile devam edeceğini, acentenin sözleşme ilişkisinin devam etmesi durumunda elde edeceği kazancın ne kadarını kaybedeceğini, rekabet koşulları ve sözleşme sonrası faaliyetlerin dikkate alınmasını gerektirmektedir³⁹⁵. İncelememizin bu kısmında ham karşılığın nasıl tespit edileceği incelenecektir.

1. Müvekkilin Menfaatinin Tespiti

Acentenin denkleştirme talep edebilmesi için acente tarafından kazandırılan müşteri çevresinden sözleşmenin sona ermesinden sonra da müvekkilin önemli menfaatler elde etmesi gerektiğini ikinci bölümde ayrıntılı olarak açıklamıştık. Ancak müvekkilin menfaatini sayısal rakamlarla ortaya koymak her zaman mümkün olmayabilir. Zira müvekkilin menfaati acentelik sözleşmesinin sona ermesinden itibaren hemen ortaya çıkmayabilir. Bu nedenle müvekkil menfaatinin tespiti geçmişte elde edilen gelirler ve sözleşmenin sona erdiği anda var olan durumları dikkate almayı gerektirmektedir³⁹⁶. Aynı zamanda müvekkil menfaati ileriye dönük bir durum olduğundan geleceğe dönük bir projeksiyon yapılmasını

---

³⁹⁴ Hoyningen- Huene, Gerrick: Münchener Kommentar, Band 1 Handels- Gezetzbuch & 1-104, München 2006, s. 1323 (Ayan, Denkleştirme, s. 195'den naklen); Aynı yönde, Karasu, s. 293-294.

³⁹⁵ Ensthaler, Jürgen: Gemeinschaftskommentar zum Handelsgesetzbuch mit UN Kaufrecht, 7. Auflage, Luchterhand 2007, s. 528 (Ayan, Denkleştirme, s. 195'den naklen).

³⁹⁶ Ayan, Denkleştirme, s. 196.

gerektirmektedir³⁹⁷. Bu projeksiyonun hangi süreyi kapsamaması gerektiği ise somut olayın özellikleri dikkate alınarak olağan koşullar altında iş ilişkisinin ne kadar devam edeceğine göre belirlenmektedir³⁹⁸. O halde öncelikle acentelik sözleşmesinin sona erdiği andaki bilinen hususlar dikkate alınmalı, daha sonrasında acentelik sözleşmesine konu iş ve piyasanın özellikleri, rekabet koşulları, piyasadaki olası değişiklikler ve müvekkilin müşteriler ile ticari ilişkilerinin hangi kapsamda ve ne kadar süre ile devam edeceği, sözleşmenin son bulunduğu tarihe göre değerlendirilmelidir³⁹⁹. Bu süre zarfında müvekkilin elde edeceği tüm gelirler hesaba katılmalıdır⁴⁰⁰.

Uygulamada müvekkilin menfaati şu şekilde ortaya konmaktadır: Müvekkilin kazancı en az acentenin kaybına tekabül etmektedir. Yani müvekkilin kazancı ile acentenin kaybı arasında doğru orantı vardır. Bir başka deyişle müvekkil, acente tarafından işletmeye kazandırılan müşteri çevresinden elde ettiği menfaat neticesinde acenteye hiçbir ödeme yapmamakta, acente de müvekkilin bu müşteri çevresinden elde ettiği menfaatten bir karşılık alamamaktadır. Bu nedenle müvekkilin bu kapsamdaki menfaati, acentenin kaybını oluşturmaktadır. O halde öncelikle daha somut durumda bulunan acentenin ücret kaybı tespit edilirse müvekkilin menfaat tespitine de o denli kolay ulaşılabilecektir⁴⁰¹.

---

³⁹⁷ Arkan, Acente, s. 399.

³⁹⁸ Arkan, Acente, s. 400

³⁹⁹ Arkan, Acente, s. 400.

⁴⁰⁰ Ayan, Denkleştirme, s. 196.

⁴⁰¹ Hoyningen- Huene, Gerrick: Münchener Kommentar, Band 1 Handels- Gezezbuch & 1-104, München 2006, s. 1323 (Ayan, Denkleştirme, s. 196'den naklen).

2. Acentenin Kaybının Tespiti

Acentenin kaybının tespitinde taraflar arasındaki sözleşme ilişkisinin sona ermesinden önceki bir yılda acentenin elde ettiği gelir esas alınmaktadır⁴⁰². Acentenin kaybının hesaplanmasında, müşterinin azalma oranı ve bunun karşısında müvekkilin bu müşterilerden ne kadar süre ile faydalanacağını tespit, belirleyici rol oynamaktadır. Bu surette acentenin son yıldaki gelirlerinden her yıl için müşteri aşımı oranı bir başka deyişle zamanla müşteri sayılarında yaşanacak azalmalar dikkate alınarak ilişkinin devam edeceği süre boyunca acentenin elde edemeyeceği ücret, bir başka deyişle acentenin kaybı tespit edilecektir⁴⁰³. Ücret kaybının hesaplanmasında acenteye sadece acentelik faaliyeti nedeniyle ödenen ücretler dikkate alınacaktır. Acentenin müşteri temini bakımından önemli olmayan faaliyetleri neticesinde ödenen ücretler hesaplama dâhil edilemeyecektir⁴⁰⁴. Daha net bir ifade ile, acentenin kaybı için yapılacak hesaplamalarda kullanılacak kriter, acentenin sözleşme ilişkisinin sona ermesinden önceki bir yıl içerisinde ödenen kök ücret neticesinde acentenin eline geçen net ücret olmalıdır.

Acentenin ücret kaybı için yapılacak hesaplamada, acentenin sözleşme ilişkisinin bitmesinden önceki 12 ay içerisinde aldığı ücretler esas alınmakta, sözleşme ilişkisinin daha kısa sürdüğü durumlarda ise sözleşme süresi içerisinde ortaya çıkan ücretler dikkate alınmaktadır⁴⁰⁵.

---

⁴⁰² Ayan, Denkleştirme, s. 196.

⁴⁰³ Ayan, Denkleştirme, s.196.

⁴⁰⁴ Arkan, Acente, s. 401

⁴⁰⁵ Ayan, Denkleştirme, s. 197.

Ancak son yıl içerisinde normal olmayan önemli gelişmeler yaşanmışsa acentenin ücret kaybının ortalama değerini tespit etmek için sözleşme süresi içerisinde başka bir yıllık zaman diliminden yararlanılması gerekmektedir⁴⁰⁶.

Acentenin kaybının tespitindeki bir diğer kriter ise müşterilerin azalma oranının hesabıdır. Nitekim müvekkil, acentenin devrettiği müşteri çevresi ile sonsuza dek çalışma imkânına sahip olmayacaktır. Bu nedenle acente tarafından devredilen müşterilerin azalma oranı hesaplanmalı ve sözleşme süresi sona erdikten sonra önceki cironun gelişimine göre bu oran tespit edilmelidir⁴⁰⁷.

Acentenin ücret kaybının, acente ile müvekkil arasındaki sözleşmenin tahmini bir süre daha devam edeceği kriterinden yola çıkarak değil, acentenin, müvekkile kazandırdığı müvekkil çevresinden ne kadar süre ile yararlanmaya devam edeceğine ilişkin tahmini süre kriterinden yola çıkılarak tespit edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu suretle acentenin ücret kaybı her yıl için hesaplanan ücret kayıplarının toplamı olarak ödenecektir⁴⁰⁸.

Acentenin ücret kaybını bir örnekle açıklayacak olursak⁴⁰⁹;

Acente ile müvekkil arasındaki ticari ilişki 15 yıl sürmüş olsun. Acentenin sözleşme ilişkisi boyunca toplam geliri her yıl net 100.000 TL civarında iken sözleşme ilişkisinin sona ermesinden önceki 12 aylık toplam geliri ekonomik kriz sebebiyle net 10.000 TL olsun. Acentenin, müvekkile kazandırdığı müşterilerle ticari ilişkilerinin devam edeceği süre tahmini olarak 3 yıl ve müşteri azalma oranı ise %10 olsun.

---

⁴⁰⁶ Hoyningen- Huene, Gerrick: Münchener Kommentar, Band 1 Handels- Gezetzbuch & 1-104, München 2006, s. 1323 (Ayan, Denkleştirme, s. 197'den naklen)

⁴⁰⁷ Hoyningen- Huene, Gerrick: Münchener Kommentar, Band 1 Handels- Gezetzbuch & 1-104, München 2006, s. 1323 (Ayan, Denkleştirme, s. 197'den naklen)

⁴⁰⁸ Ensthaler, Jürgen: Gemeinschaftskommentar zum Handelsgesetzbuch mit UN Kaufrecht, 7. Auflage, Luchterhand 2007, s. 529 (Ayan, Denkleştirme, s. 197'den naklen).

⁴⁰⁹ Ayan, Denkleştirme, s. 198.

Bu durumda acentenin ücret kaybı için yapılacak hesaplama 100.000 TL baz alınarak yapılacaktır⁴¹⁰.

İlk tahmini yıl için acentenin ücret kaybı: $100.000 \%10= 90.000$ TL

İkinci tahmini yıl için acentenin ücret kaybı: $90.000 \%10= 81.000$ TL

Üçüncü tahmini yıl için acentenin ücret kaybı: $81.000 \%10= 72.900$ TL olmak üzere acentenin ücret kaybı $90.000+81.000+72.900= 243.900$ TL olarak tespit edilecektir.

Acentenin kaybı, bu şekilde tespit edildikten sonra acentenin yukarıdaki örnekte 3 yıl içerisinde elde edeceği ücretler kendisine defaten ödeneceği için ödenecek bedel üzerinden faiz indirimi uygulanması gerekecektir⁴¹¹.

B. Hakkaniyet Denetimi

1. Genel Olarak

Müvekkilin menfaati ve acentenin kaybı yukarıda ifade edildiği üzere soyut olarak hesaplanırken, hakkaniyet denetiminde somut olayın tüm özellikleri dikkate alınmaktadır⁴¹². Bu sebeple hakkaniyet denetiminin, soyut olarak yapılan hesaplamalardaki hataları düzeltme işlemi gören bir mekanizma olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hakkaniyet denetimi neticesinde acenteye ödenecek denkleştirme bedeli yükselip azalabileceği gibi ortadan da kalkabilecektir⁴¹³. Bu sebeple, önce ham karşılık ortaya konmalı, daha sonra hakkaniyet denetimine tabi

---

⁴¹⁰ Bkz. yukarıda dn. 406.

⁴¹¹ Ayan, Denkleştirme, s. 198.

⁴¹² Ayan, Denkleştirme, s. 198; Karasu, s. 300.

⁴¹³ Ayan, Denkleştirme, s. 199; Kayıhan, s. 163; Karasu, s. 300.

tutulmalıdır⁴¹⁴. Zira hakkaniyet, gerek denkleştirme talebinin varlığı gerekse karşılık bedelinin hesaplanmasında daima temel kriter durumundadır⁴¹⁵.

Hakkaniyet denetimi neticesinde verilecek karar objektif ve denetime tabi olmalıdır. Nitekim hakime takdir yetkisi tanıyan hakkaniyet denetimi, mutlak bir özgürlük içerisinde kullanılmamalı, hakkaniyete göre verilecek kararlar gerekçeleriyle açıklanmalıdır⁴¹⁶. Somut olay karşısında yapılacak hakkaniyet denetimi ise sadece sözleşmesel hükümler çerçevesinde değerlendirilmemeli, sözleşme dışı unsurlar da dikkate alınmalıdır. Nitekim tarafların subjektif durumları, sosyo ekonomik durumları hakkaniyet denetiminde birer kriter olarak uygulanmalıdır⁴¹⁷.

Her somut olay farklı bir hakkaniyet denetimini gerektireceğinden genel bir hakkaniyet kriterinin ortaya atılması mümkün olamamaktadır. Hal böyle olmakla birlikte öğretide hakkaniyet denetiminde uygulanması muhtemel kriterler şu şekilde ifade edilmektedir⁴¹⁸.

- Tarafların menfaatleri
- Sözleşmenin tarafları arasındaki risk durumu
- Acentelik sözleşmesinin süresi
- Acentenin gelir düzeyi
- Acentelik sözleşmesinden kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesi bahsinde taraflarca harcanan emek ve zaman
- Sözleşme dışı faktörler

---

⁴¹⁴ Ayan, Denkleştirme, s. 199.

⁴¹⁵ Demir, Gökyayla, s. 260.

⁴¹⁶ Ayan, Denkleştirme, s. 199.

⁴¹⁷ Ayan, Denkleştirme, s. 199.

⁴¹⁸ Hoyningen- Huene, Gerrick: Münchener Kommentar, Band 1 Handels- Gezetzbuch & 1-104, München 2006, s. 1317 (Ayan, Denkleştirme, s. 200'den naklen)

- Tarafların malvarlığı ve gelir ilişkileri
- Tarafların kişisel durumları (medeni hal, yaşlılık, sağlık durumu, eğitim düzeyi)
- Acentelik sözleşmesine konu faaliyetin önemi
- Acentenin tek firma- çok firma acentesi olması
- Marka etkisi
- Acentelik sözleşmesinin sona erme nedenleri

Taraflar, denkleştirme bedeli üzerinde ileri sürdükleri iddiaları ispatlamakla yükümlüdür. Örneğin müvekkil, acenteye denkleştirme bedeli ödenmemesi gerektiğini iddia ediyor ise bu husus, müvekkil tarafından, acente, ödenecek bedelin daha yüksek olması gerektiğini ileri sürüyorsa bu husus da acente tarafından ispatlanmalıdır⁴¹⁹.

2. Hakkanियet Denetimi Neticesinde Acentenin Talep Edebileceği Denkleştirme Miktarını Azaltan Durumlar

Denkleştirme miktarını azaltan durumlara, sözleşmenin sona erme nedenleri, acentenin sözleşme devam ettiği sürede rekabet yasağını ihlal etmesi, marka etkisi örnek olarak verilebilir.

a. Markanın Etkisi

Müvekkilin ürün veya hizmetlerinin tanınmış markalı olması⁴²⁰, yeni müşteri edinmede veya eski müşterilerle olan ticari faaliyetlerin geliştirilmesinde kolaylık sağladığından denkleştirme bedelinde indirim sebebi olarak kabul

---

⁴¹⁹ Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus: Handelsgesetzbuch, 32. Auflage, Munchen 2006, s.406 (Ayan, Denkleştirme, s. 200'den naklen).

⁴²⁰ Tanınmış marka için bkz. Yasaman, Hamdi: Marka Hukuku 556 Sayılı KHK Şerhi, İstanbul 2004, s. 247 vd.

edilebilmektedir⁴²¹. Hal böyle olmakla birlikte sözleşme konusu mal ve hizmetlerin tanınmış markalı olması salt bu sebeple acentenin gayretlerinin göz ardı edilmesini ve müşteri çevresindeki gelişimlerin tamamen markaya bağlanmasını haklı göstermemektedir⁴²². O halde markanın etkisi somut olayın niteliklerine göre incelenip karar verilmesini gerektiren bir indirim sebebidir. Alman yargı kararlarında tanınmış markalı ürünleri satan acentelere ödenecek denkleştirme bedelinde %10 ila %30 arasında indirim yapılmasının hakkaniyete uygun olduğu ileri sürülmüştür⁴²³.

Aracılık edilen markanın çekim etkisinin güçlü olduğu durumlarda acentenin yeni müşteri edinmesi noktasındaki çabası azalmaktadır. Bu durumda acenteye ödenecek denkleştirme miktarında da indirime gidilmesi hakkaniyet gereği olarak kabul edilmelidir⁴²⁴.

b. Toplam Cironun Azalması

Müvekkilin toplam cirosu yapmış olduğu ticari faaliyetler neticesinde elde ettiği gelirdir. Acentenin aracılık faaliyetleri neticesinde müvekkilin cirosu genellikle artış göstermesine rağmen bazı durumlarda müvekkilin cirosunda azalma görülebilir. Acentenin yeni müşteri temin etme gayretine rağmen müvekkilin cirosunun düşmesi denkleştirme bedelinde indirim sebebi olarak görülmelidir⁴²⁵. Gerçekten de acentenin denkleştirme talep edebilmesi için, acentenin temin ettiği müşteriler ile müvekkilin önemli menfaat elde etmesi gerekmektedir. Müvekkilin elde ettiği menfaat ve dolayısıyla bunun cirosuna yansımaları ne denli az ise acenteye ödenecek denkleştirme

---

⁴²¹ Karasu, s. 302.

⁴²² Karasu, s. 302.

⁴²³ Küstner, Wolfram/Thume, Karl- Heinz: Handbuch des gesamten Aubendienstrechts, Band 2, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, 7. Auflage, Heilderberg 2003, s. 410 (Karasu s. 302'den naklen).

⁴²⁴ Martinek, Michael/Semler, Franz-Jörg/Habermeier, Stefan: Handbuch des Vertriebsrechts, München 2003, s. 345 (Ayan, Denkleştirme, s. 201'den naklen).

⁴²⁵ Ayan, Denkleştirme, s. 201.

bedeli de o oranda az olmalıdır. Bu sebeptendir ki müvekkilin toplam cirosunda düşüş yaşanması acenteye ödenecek denkleştirme bedelinde indirimle gidilmesini gerekli kılmalıdır.

Müvekkilin toplam cirosunda meydana gelen azalma acentenin bölgesine bir başka acentenin dâhil edilmesi ve bu surette müvekkilin masraflarının artması gibi acentenin elinde olmayan bir sebepten dolayı ortaya çıkmışsa acentenin denkleştirme bedelinde indirim yapılmamalıdır⁴²⁶. Yine müvekkilin toplam cirosunun azalması müvekkilin eski müşterilerini kaybetmesi sebebiyle ortaya çıkmışsa acentenin denkleştirme bedelinde indirim yapılmamalıdır⁴²⁷.

c. Acentenin Rekabet Yasağını İhlal Etmesi

Öğretide *Karasu*, acentelik sözleşmesi devam ettiği süre içerisinde acentenin rekabet yasağını ihlal etmesi, örneğin müşteri listesini bir üçüncü kişiye devretmesi veya kazandığı müşterileri başka bir rakip işletme için kullanması durumunda acentenin talep edebileceği denkleştirme bedelinde indirimin söz konusu olacağını ifade etmektedir⁴²⁸. Kanaatimizce, bu durumda acente, denkleştirme talep edemeyecektir. Nitekim acentenin sözleşme süresi içerisinde rekabet yasağını ihlal etmesi durumunda müvekkilin acente tarafından işletmeye kazandırılan bu müşteri çevresi ile önemli menfaat elde etmesi fiilen olanaksız olmaktadır. Zira acente oluşturmuş olduğu bu müşteri çevresini devretmiştir ve müvekkil bu müşteri çevresinden önemli bir menfaat elde edemeyecektir.

---

⁴²⁶ Martinek, Michael/Semler, Franz-Jörg/Habermeier, Stefan: Handbuch des Vertriebsrechts, München 2003, s.345 (Ayan, Denkleştirme, s. 201'den naklen).

⁴²⁷ Karasu, s. 302.

⁴²⁸ Karasu, s. 301.

Acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra kural olarak acentenin rekabet etmeme yükümlülüğü bulunmadığından müvekkil ile rekabet etmesi kural olarak indirim sebebi olmayacaktır⁴²⁹.

Acentelik sözleşmesinde rekabet yasağı getirilmemişse, acentelik sözleşmesinin sona erdikten sonra müvekkille rekabet edebileceğinin kabulü denkleştirme bedelinde indirim yol açacaktır. Nitekim bu durumda acente, yukarıda da belirtmiş olduğumuz üzere müşteri çevresini rakip bir firma için kullanabilecek ve bu surette müvekkilin müşteri çevresi azalacaktır⁴³⁰. Alman öğretisinde bu durumda somut olaya göre %25 ila %50 arasında bir indirim yapılabileceği belirtilmektedir⁴³¹.

d. Sözleşmenin Sona Erme Nedenleri

Acente, ancak acentelik sözleşmesinin sona ermesi durumunda denkleştirme talep edebilecektir. Acentelik sözleşmesinin sona erme nedenleri ise acentenin talep edeceği denkleştirme bedelinin tespitinde önemli bir rol oynamaktadır. Acentelik sözleşmesinin, acentenin sözleşme kurallarına aykırı davranışları neticesinde müvekkil tarafından haklı nedenlerle feshedilmesi durumunda acente denkleştirme talep edemeyecektir (TTK m. 122/III). Ancak bazı durumlarda acentenin sözleşmeye aykırı davranışı müvekkil açısından haklı bir sebep oluşturmamakla birlikte uygun görülmeyen bir hareket olarak nitelendiriliyorsa bu durum hakkaniyet gereği indirim sebebi olarak kabul edilmelidir⁴³². Örneğin acentelik sözleşmesinin, acentenin intiharı dolayısıyla sona ermesi durumunda talep edilebilecek denkleştirme bedelinde

---

⁴²⁹ Karasu, s. 301.

⁴³⁰ Ayan, Denkleştirme, s. 202.

⁴³¹ Hoyningen- Huene, Gerrick: Münchener Kommentar, Band 1 Handels- Gezetzbuch & 1-104, München 2006, s. 1319 (Ayan, Denkleştirme, s. 202'den naklen).

⁴³² Karasu, s. 301.

indirim yapılabilir⁴³³. Yine müvekkil acentelik sözleşmesini haklı sebeplerle feshedebilecek iken bu hakkını kullanmadan acente ölmüş ise denkleştirme bedelinden indirim yapılmalıdır⁴³⁴.

Müvekkilin, acentelik sözleşmesinde yapmayı düşündüğü değişiklik teklifini acentenin kabul etmemesi üzerine sözleşmenin müvekkil tarafından feshedilmesi kural olarak hakkaniyet nedeniyle indirimi gerektirmemektedir⁴³⁵. Ancak değişiklik teklifinin reddi acentenin aleyhine herhangi bir sonuç doğurmayacağı halde acente tarafından kabul edilmiyorsa, denkleştirme bedelinde indirim yapılabilir⁴³⁶.

Özetle “hiçbir haklı sebebin bulunmadığı fesih halleri” ile “haklı olup olmadığı tartışmalı durumda olan fesih halleri” aynı şekilde değerlendirilmemeli, bu durum acenteye ödenecek denkleştirme bedelinin tespitinde dikkate alınmalıdır.

e. Diğer İndirim Sebepleri

Acentelik sözleşmesinin süresinin denkleştirme talebi üzerinde bir etkisinin bulunup bulunmadığı hususu tartışmalı bir konudur. Bazı yazarlar, denkleştirme bedelinin hesaplanmasında sözleşme süresinin bir önemi bulunmadığını ileri sürmekte, bu görüşlerini ise denkleştirme bedelinin sözleşme süresi içerisinde acentenin çabası ve müvekkilin menfaatine göre hesaplandığı noktasında toplamaktadır⁴³⁷. Aksi görüşteki yazarlar ise sözleşme süresinin hakkaniyet denetiminde dikkate alınması gerektiğini savunurlar. Bu görüşteki yazarlar, uzun

---

⁴³³ Ayan, Denkleştirme, s. 203.

⁴³⁴ Staub, Hermann: Handelsgesetzbuch Grosskommentar, Bd. I, Einleitung, 1- 104, Berlin- Newyork 1995, 89b Rn. 103 (Karasu, s. 301'den naklen).

⁴³⁵ Ayan, Denkleştirme, s. 203; Karasu, s. 302.

⁴³⁶ Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus: Handelsgesetzbuch, 32. Auflage, München 2006, s. 40 (Karasu 302'den naklen).

⁴³⁷ Hoyningen- Huene, Gerrick: Münchener Kommentar, Band 1 Handels- Gesetzsbuch & 1-104, München 2006, s. 1320; Nocker, Michael: Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, Vertragshandlers und Franchisenehmers, Wien 2001, s. 33 (Ayan, Denkleştirme, s 204'den naklen)

sürelî sözleşmelerde acentenin çalışmasının karşılığını daha çok alacağını, bu sebeple sözleşme süresinin uzunluğunun acentenin menfaatine olarak hakkaniyet denetiminde dikkate alınması gerektiğini ileri sürmektedir⁴³⁸. *Ayan'ın* da ifade ettiği ve bizim de katıldığımız görüşe göre, sözleşme süresi acentenin denkleştirme bedelinin hesabında etkili olmalıdır. Zira sözleşme süresinin uzunluğu hakkaniyet ilkesi gereği acenteyi daha çok korumayı gerektirmektedir⁴³⁹.

Müvekkilin çabası da acentenin denkleştirme bedelinde indirim yol açabilecek niteliktedir. Zira müvekkil tarafından gösterilen üstün gayret acentenin işlerini kolaylaştıracak ve müşteri çevresinin gelişmesine önemli katkıda bulunacaktır⁴⁴⁰.

Acentelik sözleşmesinde, acenteye garanti komisyonu verilmesinin kararlaştırılmış olduğu durumlarda, bu durum da, indirim sebebi olarak kabul edilmelidir. Nitekim acente bu komisyonun miktarı ve süresine göre risklerini azaltmış olmaktadır⁴⁴¹.

3. Acentenin Denkleştirme Bedelini Etkilemeyen Durumlar

Acentenin sözleşmenin sona ermesi nedeniyle yapacağı masraflardan kurtulmuş olması kural olarak indirim sebebi kabul edilmemelidir. Zira acenteye ödenecek denkleştirme bedeli brüt kar üzerinden hesaplanmaktadır⁴⁴².

---

⁴³⁸Küstner, Wolfram/Thume, Karl- Heinz: Handbuch des gesamten Aubendienstrechts, Band 2, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, 7. Auflage, Heilderberg 2003, s. 390- 391; Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus: Hendelsgesetzbuch, 32. Auflage, Munchen 2006, s. 405 (Ayan, Denkleştirme, s. 204'den naklen).

⁴³⁹ Ayan, Denkleştirme, s. 204.

⁴⁴⁰ Hoyningen- Huene, Gerrick: Münchener Kommentar, Band 1 Handels- Gezetzbuch & 1-104, München 2006, s. 1321 (Ayan, Denkleştirme, s. 204'den naklen).

⁴⁴¹ OLG Stuttgart, VersR 2000, s.972 (Karasu, s. 301'den naklen).

⁴⁴² Ayan, Denkleştirme, s. 207; Karasu, s. 304

Acentelik sözleşmesi süresinde veya sözleşmenin sona ermesinden sonra müvekkilin eski müşterilerini kaybetmesi kural olarak acentenin denkleştirme bedelinde indirim neden olmayacaktır. Zira denkleştirme bedelinin tespitinde yeni müşteriler dikkate alınmaktadır⁴⁴³. Ancak söz konusu eski müşteriler acentenin kusuru sebebiyle kaybedilmiş ise denkleştirme miktarında indirim söz konusu olabilecektir⁴⁴⁴.

Acente veya müvekkilin ekonomik ve sosyal durumları, yaşı gibi sözleşme dışı unsurlar acentenin denkleştirme bedeli üzerinde etkisi olmamakla birlikte çok istisnai durumlarda dikkate alınmaktadır⁴⁴⁵. Örneğin acentenin maddi durumunun iyi seviyede olması veya sözleşme sona erdikten sonra iyi bir işte çalışmasının denkleştirme bedeli üzerinde etkisi bulunmamasına rağmen acentenin sözleşmenin sona ermesinden sonra maddi durumunun bozulması denkleştirme miktarı üzerinde istisnai olarak dikkate alınabilecektir.

C. Denkleştirme Bedelinin Üst Sınırının Hesaplanması

1. Genel Olarak

Acentenin talep edebileceği denkleştirme bedelinin üst sınırı TTK m. 122/II hükmünde düzenlenmektedir. Madde hükmüne göre; *“Tazminat, acentenin son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamaz. Sözleşme ilişkisi daha kısa bir süre devam etmişse, faaliyetin devamı sırasındaki ortalama esas alınır”*. Görüldüğü üzere, madde, denkleştirme talep hakkının üst sınırını düzenlemektedir. Buna göre, acentenin son beş yıllık faaliyeti

---

⁴⁴³ Ayan, Denkleştirme, s. 205; Karasu, s. 302.

⁴⁴⁴ Hoyningen- Huene, Gerrick: Münchener Kommentar, Band 1 Handels- Gezetzbuch & 1-104, München 2006, s. 1321 (Ayan, Denkleştirme, s. 205’den naklen).

⁴⁴⁵ Hoyningen- Huene, Gerrick: Münchener Kommentar, Band 1 Handels- Gezetzbuch & 1-104, München 2006, s. 1321 (Ayan, Denkleştirme, s. 205’den naklen).

sonucu aldığı komisyon veya diğer ödemelerin ortalaması, acentenin müvekkilden talep edebileceği denkleştirme bedelinin üst sınırını oluşturmaktadır⁴⁴⁶. Beş yıldan kısa süren sözleşmelerde ise sözleşmenin devam ettiği süre nazara alınarak yıllık ortalama üzerinden hesaplama yapılır⁴⁴⁷.

Acentenin talep edebileceği denkleştirme bedelinin üst sınırı hesaplanırken hangi ücretlerin ve ödemelerin hesaba dahil edileceği öğretide tartışmalıdır. Bazı yazarlar, üst sınırın hesaplanmasında acentenin sözleşme süresince hak ettiği tüm ücretlerin dikkate alınması gerektiğini iddia etmekte iken, karşı görüşteki yazarlar yapılan üst sınır hesaplamasına acentenin aracılık faaliyetinden kaynaklanmayan ücretlerin dâhil edilmemesi gerektiğini savunmaktadır.

Birinci görüşteki yazarlar, üst sınır hesaplamasında acenteye ödenen tüm ücretlerin ve diğer ödemelerin dikkate alınması gerektiğini ileri sürmektedir⁴⁴⁸. Aracılık faaliyeti dışında hesaba katılacak depolama, ulaştırma gibi hizmetler acentenin çabası dışında akdedilen sözleşmelerden kaynaklanan ücretlerin tümüdür⁴⁴⁹.

Karşı görüşteki yazarlar ise üst sınır hesaplanmasında sadece acentenin sözleşme süresi içinde hak ettiği tüm ücretlerin ve gelirlerin dikkate alınması gerektiğini, sözleşme dışı ücretlerin ise bu hesaba katılmaması gerektiğini iddia etmektedirler⁴⁵⁰. Bu görüşe göre ise, depolama, ulaştırma gibi hizmetlerin karşılığı üst sınır hesaplamasına dahil edilmemelidir.

---

⁴⁴⁶ Madde, acentenin talep edebileceği denkleştirmenin üst sınırını düzenlemekte olup, mahkeme somut olayın özelliklerine göre acenteye daha az denkleştirme bedeli ödenmesine de karar verebilir.

⁴⁴⁷ Karasu, s. 303.

⁴⁴⁸ Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus: Handelsgesetzbuch, 32. Auflage, Munchen 2006, s. 405; Ensthaler, Jürgen: Gemeinschaftskommentar zum Handelsgesetzbuch mit UN Kaufrecht, 7. Auflage, Luchterhand 2007, s. 530 (Ayan, Denkleştirme, s. 207'den naklen).

⁴⁴⁹ Ayan, Denkleştirme, s. 208.

⁴⁵⁰ Hoyningen- Huene, Gerrick: Münchener Kommentar, Band 1 Handels- Gesetzsbuch & 1-104, München 2006, s. 1321; Nocker, Michael: Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, Vertragshandlers und Franchisenehmers, Wien 2001, s. 125 (Ayan, Denkleştirme, s. 208'den naklen).

Öğretideki bu tartışmalara karşılık TTK m. 122/II hükmü ile getirilen düzenleme tereddüde yer vermeyecek şekildedir. Nitekim TTK m. 122/II hükmü, açıkça, acenteye ödenecek üst sınır hesaplanırken yıllık komisyon ve diğer ödemelerin de dahil edilmesi gerektiğini düzenlemektedir. O halde, acentenin talep edebileceği bedelin üst sınırı hesaplanırken, acenteye ödenen tüm ücretlerin yanında, depolama ulaştırma gibi hizmetlerin karşılığı da bu hesaba dahil edilecektir.

Üst sınır hesaplanmasında acentenin sadece kazandırdığı müşteri çevresinden elde ettiği gelirleri değil, müvekkilin eski müşterileriyle olan ticari ilişkilerinden elde ettiği gelir de dikkate alınmalıdır⁴⁵¹.

TTK m. 122/II hükmü her ne kadar acentenin “aldığı” yıllık komisyon veya diğer ödemelerden bahsetmiş olsa da, acentenin sözleşme süresi içerisinde yaptığı faaliyetler sonucu almaya hak kazandığı, ancak halen almadığı veya henüz muaccel olmayan alacaklar da üst sınır hesaplamasında dikkate alınmalıdır⁴⁵². Aksi halde kısa süren acentelik sözleşmelerinde acente göstermiş olduğu gayretin sonucunu almayacak ve hakkaniyete aykırı bir durum ortaya çıkacaktır⁴⁵³.

Üst sınır konusunda tartışmalı olan bir diğer husus da, acentelik sözleşmesinin bir yıldan kısa sürmüş olması durumunda üst sınırın nasıl hesaplanması gerektiğidir. Bazı yazarlar, bir yıldan az süren acentelik sözleşmelerinde denkleştirmenin üst sınırının acentenin elde ettiği aylık gelirin on iki ile çarpılması neticesinde hesaplanması gerektiğini savunmaktadırlar⁴⁵⁴. Öte yandan

---

⁴⁵¹ Hoyningen- Huene, Gerrick: Münchener Kommentar, Band 1 Handels- Gezetzbuch & 1-104, München 2006, s. 1327 (Ayan, Denkleştirme, s. 209’den naklen).

⁴⁵²Küstner, Wolfram/Thume, Karl- Heinz: Handbuch des gesamten Aubendienstrechts, Band 2, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, 7. Auflage, Heilderberg 2003, s. 549 (Karasu, s. 304’den naklen).

⁴⁵³ Karasu, s. 303- 304.

⁴⁵⁴ Hoyningen- Huene, Gerrick: Münchener Kommentar, Band 1 Handels- Gezetzbuch & 1-104, München 2006, s. 1326; Nocker, Michael: Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, Vertragshandlers und Franchisenehmers, Wien 2001, s. 124 (Ayan, Denkleştirme, s. 209’den naklen).

bazı yazarlar ise acentelik sözleşmelerinde üst sınırın sözleşmenin süresine göre hesaplanması gerektiğini ileri sürmektedir⁴⁵⁵. Ayan ise, bir yıldan az süren acentelik sözleşmelerinde acenteye ödenecek denkleştirme bedelinin üst sınırının sözleşme süresi ile sınırlı olması gerektiği kanaatindedir⁴⁵⁶. Bizim de katıldığımız bu görüşe göre, hakkaniyete aykırı bir durum oluşmaması açısından bir yıldan az süren acentelik sözleşmelerinde belirlenecek üst sınır sözleşme süresi boyunca acentenin elde ettiği gelir kadar olmalıdır.

2. Üst Sınırın Hesaplanmasında Acentenin Gider Kalemleri Dikkate Alınmalı mıdır?

TTK m. 122/II hükmü, denkleştirme bedelinin üst sınırının hesaplanmasında acentenin aldığı komisyon ve diğer ödemelerden bahsetmekte, ancak bu komisyon ve diğer ödemelerin ciro üzerinden mi, yoksa brüt kar üzerinden mi dikkate alınması gerektiğini düzenlememektedir. Madde gerekçesinden, kanun koyucunun bu hususu öğretiyeye bıraktığı anlaşılmaktadır⁴⁵⁷.

Öğretide *Erdem*, tek satıcılıkta yapılacak üst sınır hesaplamalarında yıllık komisyon ve diğer ödemelerin brüt miktarının esas alınması gerektiğini ifade etmektedir⁴⁵⁸. Brüt miktardan anlaşılması gereken ise cirodan, işletme masrafları ve diğer giderler çıkarıldıktan sonra kalan net kardır⁴⁵⁹. Erdem, her ne kadar bu görüşünü tek satıcılık sözleşmeleri kapsamında vermiş olsa da, kanaatimizce aşağıda

---

⁴⁵⁵ Küstner, Wolfram/Thume, Karl- Heinz: Handbuch des gesamten Aubendienstrechts, Band 2, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, 7. Auflage, Heilderberg 2003, s. 546; Ensthaler, Jürgen: Gemeinschaftskommentar zum Handelsgesetzbuch mit UN Kaufrecht, 7. Auflage, Luchterhand 2007, s. 530 (Ayan, Denkleştirme, s. 209'den naklen).

⁴⁵⁶ Ayan, Denkleştirme, s. 210.

⁴⁵⁷ Hükümdeki formülün emredici olup olmadığı öğretiy ve içtihatlarca açıklığa kavuşturulacak bir konudur. (bkz. TTK m.122/II hükmü gerekçesi, www.tbmm.gov.tr).

⁴⁵⁸ Erdem, s. 112.

⁴⁵⁹ Erdem, s. 112.

açıklayacağız sebeplerden ötürü, acentelik sözleşmelerinde yapılacak üst sınır hesaplamalarında da bu brüt karın dikkate alınması gerekmektedir.

Acente, sözleşme ilişkisi devam ettiği sürece müvekkilden aldığı komisyon ve diğer ödemelerin bir kısmını işletme masrafları, vergi vs. gider kalemleri için kullanmakta, kalan miktar ise karını oluşturmaktadır. O halde, acentenin gerçek kaybını, bu gider kalemleri düşüldükten sonra ortaya çıkan karı oluşturmaktadır. TTK m. 122/II hükmünde bu husus açıkça düzenlenmemiş olmakla birlikte, kanaatimizce son beş yıllık kazancın yıllık ortalamasının tamamı değil, ancak somut olaya uygun bir yüzdesi, brüt kar olarak kabul edilmelidir⁴⁶⁰. Bu bakımdan, esas alınması gereken ölçü, bu limit dâhilinde o somut olayın objektif verilerine uygun düşen kâr yüzdesidir.

O halde son beş yıllık kazancın yıllık ortalamasının tamamının değil, ancak somut olaya uygun belirli bir yüzdesinin brüt kar olarak kabul edilmesi ve denkleştirme bedelinin üst sınırının da bu rakam esas alarak benimsenmesi acentelik sözleşmelerinde de uygulama alanı bulmalıdır. Bu yüzdenin ise, her somut olayda, acentenin fiilen elde ettiği ve o somut olayda geçerli olan kâr marjına göre belirlenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

IV. DENKLEŞTİRME BEDELİNİN HESAPLANMASINA İLİŞKİN ÖRNEK

Çalışmamızın bu kısmında ayrıntılı olarak açıklamış olduğumuz acentenin denkleştirme bedelinin hesaplanması için uygulanacak metot şu şekilde özetlenebilir:

---

⁴⁶⁰ Bu görüşümüz her ne kadar TTK m. 122/II hükmü gerekçesinde ifade edilen "... acentenin aleyhine olan başka bir hesap tarzının kabulünün hükmün amacıyla bağdaşmayabileceği" düzenleme ile bağdaşmayacak nitelikte olsa da hakkaniyete en uygun hesaplama yöntemi olacağını düşünüyoruz.

- Acentelik sözleşmesi denkleştirme talep hakkı doğuracak şekilde sona ermelidir.
- Ham karşılığın tespiti için müvekkilin kazancı ve acentenin kaybı tespit edilmelidir.
- Tespit edilen ham karşılık hakkaniyet denetiminden geçirilmelidir.
- Acenteye ödenecek üst sınır tespit edilmeli ve hakkaniyet denetiminden geçen tutar bu üst sınırı geçiyorsa tutar, üst sınıra indirilmelidir.

Acenteye ödenecek denkleştirme bedelini örnek üzerinde açıklarsak⁴⁶¹;

Olay:

Acente ile müvekkil arasında 01.01.2005 tarihinde süresiz olarak akdedilen acentelik sözleşmesi 01.02.2012 tarihinde acente tarafından haklı fesihle sona erdirilmiştir. Acentenin son beş yıllık, yani 01.02.2007- 01.02.2012 tarihleri arasında elde ettiği toplam net gelir 800.000 TL'dir. Müvekkil aynı zamanda yönetim giderleri için acenteye her ay 1.000 TL ödeme yapmaktadır. Acentenin vergi öncesi net karı, cirosunun %30'unu oluşturmaktadır. Acentenin sözleşmenin sona ermesinden önceki on iki ay içerisindeki toplam net geliri 150.000 TL'dir. Acente sözleşme ilişkinin devam ettiği sürece oluşturmuş olduğu müşteri çevresinin yıllık azalma oranı %10'dir. Acentelik sözleşmesi ise tahmini olarak 2015 yılına kadar devam edeceği öngörülmektedir.

Acentenin kaybının hesabı:

Acentenin kaybı hesaplanırken sözleşme ilişkisinin sona ermesinden önceki on iki aylık dönemde elde ettiği net gelirlerin dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştik. Buna göre acentenin kaybı net 150.000 TL'dir. Müşteri azalma oranı %10 ve

---

⁴⁶¹ Örneğin kaynağı için bkz. Ayan, Denkleştirme, s. 210 vd.

sözleşme ilişkisinin 3 yıl daha süreceğini göz önünde bulundurursak acentenin ücret kaybı:

İlk tahmini yıl için acentenin ücret kaybı: $150.000 \%10 = 135.000$ TL

İkinci tahmini yıl için acentenin ücret kaybı: $135.000 \%10 = 121.500$ TL

Üçüncü tahmini yıl için acentenin ücret kaybı: $121.500 \%10 = 109.350$ TL olmak üzere acentenin net ücret kaybı $135.000 + 121.500 + 109.350 = 365.850$ TL olarak tespit edilecektir.

Hesaplanan bu tutar toplu olarak ödeneceği için faiz indirimi yapılmalıdır. Bu oranın da $\%15$ üzerinden hesaplanacağını farz edersek acentenin toplam ücret kaybı $365.850 \%15 = 310.972,50$ TL olacaktır.

Hakkaniyet Denetimi:

Somut olayın koşulları hakkaniyet indirimini gerektirmesi durumunda acentenin toplam ücret kaybı üzerinden hakkaniyet indirimi yapılabilecektir. Örneğimizde hakkaniyet indirimini gerektirir bir husus olmadığı kurgusu üzerinden ilerliyoruz.

Üst sınır hesaplaması:

Üst sınır acentenin son beş yıl içerisinde aldığı komisyon veya diğer gelirlerinin ortalaması olduğuna göre;

Acentenin son beş yıl içerisinde aldığı toplam ücret: 800.000 TL

Yönetim giderleri için ödenen bedel (1000X60) : 60.000 TL

Acenteye ödenen toplam ödemeler : 860.000 TL

Ortalama yıllık ödeme : 172.000 TL

Ortalama yıllık ödeme olan 172.000 TL'nin $\%30$ 'unun acentenin brüt karı olduğu dikkate alındığında acenteye ödenecek denkleştirme miktarı 51.600 TL'yi geçmeyecektir. Yani acentenin kaybı her ne kadar 310.972,50 TL olsa da üst sınır

51.600 TL olduğundan acenteye ödenecek toplam denkleştirme bedeli 51.600 TL olmalıdır.

2. DENKLEŞTİRMENİN ÖZELLİKLERİ

I. HAKKIN VAZGEÇİLMEZLİK KARAKTERİ

TTK m. 122/IV hükmü acenteyi korumak amacıyla denkleştirme talebinden önceden vazgeçmenin mümkün olmadığını düzenlemektedir. Ancak TTK m. 122/IV hükmünün gerekçesi bazı durumlarda önceden vazgeçmenin geçerli olacağını düzenlemektedir. Gerekçeye göre; *“Dördüncü fıkra talepten "önceden" vazgeçmeyi geçersiz sayar. Talepten acente sözleşmesinin yapılmasından sonra feragat edilmesi, hile düzeyinde olmamak veya kanunu dolanmak anlamı taşımamak şartıyla geçerlidir. Ancak bu halde de acentenin, tehdit, dayatma veya benzeri zorlamalarla bu hakkından vazgeçip geçmediği özenle araştırılmalıdır. Maddenin kaynağı olan Alm. TK'nın 89b paragrafının dördüncü bendiyle ilgili öğretilerde vazgeçmenin tam anlamıyla serbest iradeyle yapılmış olması gereği üzerinde durulur. Acente sözleşmesinin yapılmasının, gizli bir anlaşma ile, bu talepten daha sonra vazgeçilmesi şartına bağlanması veya bu sonucu doğuracak bir düzenin kabulü, hükmün dolanılmasıdır”*

TTK m. 122/IV hükmünün amacı, acentelik sözleşmesinin geçerli olduğu süre boyunca ekonomik olarak müvekkile bağımlı olan acentenin, müvekkilin zorlaması ile denkleştirme talebinden vazgeçmek zorunda kalmasını engellemektir ⁴⁶² . O halde acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra

---

⁴⁶² Küstner, Wolfram/Thume, Karl- Heinz: Handbuch des gesamten Aubendienstrechts, Band 2, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, 7. Auflage, Heilderberg 2003, s. 570 (Karasu s. 309'dan naklen).

denkleştirme talebinden tamamen veya kısmen feragat edilmesi hile düzeyinde olmamak şartı ile geçerlidir.

Denkleştirme talep hakkını nitelik olarak ortadan kaldıran veya kısıtlayan anlaşmaların da madde çerçevesinde geçersiz olduğu kabul edilmelidir. Örneğin hakkın ileri sürülme süresini kısaltan anlaşmalar yapılamaz⁴⁶³. Buna karşılık yapılan anlaşma acentenin aleyhine bir durum yaratmıyorsa, örneğin denkleştirme talebinin devrini yasaklıyorsa, bu anlaşma geçerli kabul edilmelidir⁴⁶⁴.

Acentelik sözleşmesinin devam ettiği süre içerisinde acenteye normalden fazla komisyon ücreti ödenmesi kararlaştırılmış ve acente, bu fazla komisyon karşılığında denkleştirme talebinden vazgeçmeyi kabul etmiş ise daha sonra denkleştirme talep edememelidir⁴⁶⁵. Zira bu durumda denkleştirme peşin olarak ödenmiş kabul edilmelidir⁴⁶⁶.

II. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN İLERİ SÜRÜLME SÜRESİ VE ZAMANAŞIMI

TTK m. 122/IV hükmü, acentenin, denkleştirme talebini bir yıl içerisinde ileri sürmesi gerektiğini düzenlemektedir. Bu hükmün amacı, taraflar arasındaki ilişkilerin mümkün olduğunca çabuk gerçekleştirilmesini sağlamak ve sözleşmenin tasfiyesini hızlandırmak olarak açıklanabilir⁴⁶⁷.

---

⁴⁶³ Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus: Handelsgesetzbuch, 32. Auflage, Munchen 2006, s. 71 (Karasu, s. 309'dan naklen).

⁴⁶⁴ Küstner, Wolfram/Thume, Karl- Heinz: Handbuch des gesamten Aubendienstrechts, Band 2, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, 7. Auflage, Heilderberg 2003, s. 576 (Karasu s. 309'dan naklen).

⁴⁶⁵ Ensthaler, Jürgen: Gemeinschaftskommentar zum Handelsgesetzbuch mit UN Kaufrecht, 7. Auflage, Luchterhand 2007, s. 61 (Karasu, s. 309'dan naklen).

⁴⁶⁶ Hoyningen- Huene, Gerrick: Münchener Kommentar, Band 1 Handels- Gesetzsbuch & 1-104, München 2006, s. 1341 (Ayan, Denkleştirme, s. 222'den naklen).

⁴⁶⁷ Ensthaler, Jürgen: Gemeinschaftskommentar zum Handelsgesetzbuch mit UN Kaufrecht, 7. Auflage, Luchterhand 2007, s. 535 (Ayan, Denkleştirme, s. 223'den naklen).

Madde hükmünde düzenlenen bir yıllık sürenin, zamanaşımı mı, yoksa hak düşürücü süre mi olduğunun kanunda belirtilmediğinin ve bu hususun öğretiyeye bırakıldığını daha önce ifade etmiştik. Tekrardan kaçınma bahsinde yukarıda yapmış olduğumuz açıklamalara atıfta bulunmakta ve madde hükmünde düzenlenen bir yıllık sürenin hak düşürücü nitelikte olduğunu ifade etmekteyiz⁴⁶⁸.

TTK'da, acentelik sözleşmesinden kaynaklanan taleplerin zamanaşımı süresine ilişkin olarak herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Zamanaşımı süresi Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenmektedir. TBK m. 147/V hükmüne göre, acentelik sözleşmelerinden doğan alacaklar beş yıllık zamanaşımı süresine tabidir. Bu süre, emredici olup, sözleşme ile uzatılması mümkün değildir (TTK m. 6)⁴⁶⁹. Zamanaşımı süresi ise acentelik sözleşmesinin sona ermesiyle başlayacaktır.

---

⁴⁶⁸ Bkz. yukarıda İkinci Bölüm, § 2, II.

⁴⁶⁹ Aynı yönde hüküm için bkz. TBK m. 148.

SONUÇ

Acentenin kurduğu müşteri çevresini sözleşmenin sona ermesi nedeniyle kaybetmesi neticesinde uğradığı kayıp ile bunun karşılığında müvekkilin aynı müşteri çevresinden acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra dahi yararlanmaya devam edecek olması nedeniyle elde edeceği kazancın hakkaniyet gereğince denkleştirilmesi ve bu surette acenteye ödenecek karşılık, acentenin denkleştirme talep hakkını oluşturmaktadır. Acenteye denkleştirme talep hakkının sağlanmasının temel nedeni, acentenin, acentelik sözleşmesi süresi boyunca emeği sonucu ortaya çıkan ve ekonomik değeri haiz bir müşteri çevresi meydana getirmesi ve sözleşme döneminde acente ve müvekkilin birlikte yararlandığı ve karşılığında maddi edim kazandıkları bu çevreden, sözleşmenin sona ermesi ile birlikte müvekkilin tek taraflı olarak faydalanmasıdır. Nitekim sözleşmenin sona ermesi ile birlikte acentenin oluşturmuş olduğu müşteri çevresi ile ticari ilişkileri sona ermekte ve karşılığı olan ücret hakkı ortadan kalkmaktadır. Bu noktada denkleştirme talebi, acentenin meydana getirmiş olduğu müşteri çevresinden yararlanamayacak olması nedeniyle uğramış olduğu kayıp ile müvekkilin aynı müşteri çevresinden sözleşmenin sona ermesinden sonra dahi yararlanacak olması nedeniyle elde ettiği kazancın denkleştirilmesi için yapılan taleptir.

Acentenin denkleştirme talep hakkı, ETTK'nın yürürlükte bulunduğu dönemde öğretici ve mahkeme kararları ile kabul edilmekte, ancak bu hakkın yasal bir zemini bulunmamaktaydı. 14.06.2007 tarihinde yürürlüğe giren Sigortacılık

Kanunu'nun 23. maddesinin 16. fıkrasında sigorta acentelerinin denkleştirme talep hakkı düzenlenmiş, ancak bu düzenleme genel kural niteliği taşıdığından ve sadece sigorta acentelerine uygulanacak olmasından dolayı işlevsel olamamıştır. Bu nedenle kanundaki bu boşluğun yeni bir düzenleme ile yasal kimliğe bürünmesi zorunlu hale gelmiştir. İşte bu noktada kanun koyucu 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile yerinde olarak acentenin denkleştirme talep hakkını ayrıntılı olarak düzenlemiştir.

Çalışmamızda varılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir;

Denkleştirme talebinin çıkış noktası müşteri çevresi olup, bu talep kendine özgü bir karşılık niteliğindedir. Denkleştirme talebi, genel hükümlere göre talep edilebilen maddi tazminat talebinden farklıdır. Nitekim denkleştirme talebinin doğmasında hakkaniyet unsurunun önemli derecede belirleyici olması yanı sıra, bu hakkın tanınması ile bir zarar giderimi söz konusu olmayıp, sadece menfaat dengesi sağlanmaya çalışılması, denkleştirme talebinin kendine özgü bir karşılık olduğunu göstermektedir. Zira çalışmamızda da kabul etmiş olduğumuz üzere kendine özgü bu karşılığı oluşturan sebep, acentenin yarattığı müşteri çevresini müvekkile bırakması ve kendisinin bu müşteri çevresinden yararlanamamasıdır. Nitekim müvekkilin, acentenin yarattığı müşteri çevresinden karşılıksız olarak faydalanması hakkaniyete uygun düşmemektedir. Bu nedenle acente, sözleşme sona ermeseydi oluşturduğu müşteri çevresi ile yapacağı ticari faaliyetler neticesinde elde edeceği ücreti, denkleştirme ile elde etmektedir.

Denkleştirme talebi, TTK m. 121/IV hükmünde öngörülen özel tazminat talebinden de farklıdır. Nitekim TTK m. 121/IV hükmü, haklı bir sebep olmaksızın veya 3 aylık fesih süresine uyulmaksızın acentelik sözleşmesinin feshedilmesinin yaptırımı olarak öngörülen özel bir tazminatı düzenlemektedir. TTK m. 121/IV hükmü anlamında tazminat talebinde bulunulabilmesi için ortada kusurlu bir

davranışın ve zararın bulunması gerekmektedir. Aynı zamanda bu tazminatın kapsamı, başlanmış ancak fesih nedeniyle tamamlanmamış işlerdir. Oysa acentenin denkleştirme talebi bir tazminat değildir. Bu talep, müvekkilin, acentenin oluşturmuş olduğu müşteri çevresi ile yapacağı ticari işler nedeniyle elde edeceği kazanç karşılığında ödemesi gereken karşılığı oluşturmaktadır. TTK m. 121/IV hükmünde düzenlenen tazminata başvurulabilmesi için acentelik sözleşmesinin fesih nedeniyle veya feshi ihbar süresine uyulmaksızın sona erdirilmesi gereklidir. Oysa denkleştirme talebinde, sözleşmenin haksız bir şekilde sona erdirilmesi şart olmayıp, sözleşmenin acentenin sağlık ve hastalığı gibi nedenlerle sona erdirilmesinde dahi acente, denkleştirme talep hakkına sahip olacaktır.

Denkleştirme talebi, TTK m. 121/V'de düzenlenen özel tazminat talebinden de farklıdır. Ölüm, kısıtlanma ve iflas hallerinde acenteyi beklenmedik ani sona ermelere karşı koruma amacı taşıyan bu hüküm, uygulanabilme alanı olarak dar bir çerçevede karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda, denkleştirme hakkının kapsamı, TTK m.121/V hükmünde öngörülen karşılıktan çok daha fazladır. Bu hüküm, acenteyi korumak amacıyla getirilmiş, acentelik sözleşmesinin beklenmedik bir şekilde aniden sona ermesi durumunda acentenin uğrayacağı zararı kısmen de olsa hafifletmeyi amaçlayan istisnai bir düzenlemedir. Acentenin bu madde kapsamında talepte bulunabilmesi için acentelik sözleşmesinin müvekkilin veya acentenin ölümü, kısıtlanması veya iflas etmesi nedeniyle sona ermesi gerekmektedir. Burada ödenecek tazminatın belirlenmesinde ise başlanmış ancak sözleşmenin ortadan kalkması nedeniyle tamamlanmamış işlerden elde edilmesi beklenen ücret esas alınacaktır. Oysa denkleştirme talebi acentenin oluşturduğu müşteri çevresiyle ileride yapılması muhtemel sözleşmeler dikkate alınarak tanınmış bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere, acentenin denkleştirme talebi, gerek genel hükümlere göre talep edilebilecek tazminattan gerek TTK m.121/IV-V hükmünde düzenlenen tazminattan farklıdır. Acentenin denkleştirme talebine hak kazanabilmesi için, TTK m. 122 hükmünde belirtilen şekli ve maddi koşulların gerçekleşmesi gerekmektedir. Denkleştirme talep hakkının şekli koşulu, denkleştirme isteminin bir yıl içerisinde ileri sürülmesidir. Madde hükmünde düzenlenen bir yıllık sürenin zamanaşımı süresi mi hak düşürücü süre mi olduğu belirtilmemiştir. Buradaki görüşümüz, bir yıllık sürenin zamanaşımı olarak kabul edilmesinin acentenin diğer talepleri için düzenlenen beş yıllık zamanaşımı süresi karşısında genel sistematigi bozacağı, bu sebeple bu sürenin hak düşürücü süre olarak kabul edilmesinde herhangi bir engel bulunmadığı yönündedir. Bu şekli koşulun yanı sıra acente lehine denkleştirme talebine hükmedilebilmesi için TTK m. 122'de düzenlenen diğer koşulların da gerçekleşmesi gerekmektedir. Buna göre;

- 1- Acentelik sözleşmesi denkleştirme talebi doğuracak şekilde sona ermiş olması,
- 2- Müvekkilin acente tarafından kazandırılan müşteri çevresinden sözleşmenin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde etmiş olması,
- 3- Acentenin ücret kaybına uğraması,
- 4- Denkleştirmenin hakkaniyete uygun olması gerekmektedir.

Kural olarak, acentelik sözleşmesi acentenin kusuru dışında bir sebeple sona erdiği sürece acente denkleştirme talep hakkına sahip olabilecektir. Yine aynı şekilde, sözleşmenin feshine müvekkilin davranışının neden olması sebebiyle sözleşmenin, acente tarafından feshedildiği durumlarda da acente denkleştirme talep edebilecektir. Buradaki müvekkilin davranışı ifadesi geniş yorumlanmalıdır.

Müvekkilin davranışının kusurlu olması veya hukuka aykırı olması gerekli değildir. Müvekkilin davranışları makul, haklı ve hakkaniyete uygun olarak düşünen bir kişi tarafından somut olayın tüm özellikleri dikkate alındığında feshe neden olarak gösterilebiliyorsa sözleşme acente tarafından feshedilse dahi denkleştirme talep hakkına sahip olacaktır. Acentelik sözleşmesinin müvekkil tarafından feshedilmesi halinde ise acente, kural olarak denkleştirme talep edebilecektir, ancak bu feshe acentenin kusurlu davranışları neden olmuşsa acente denkleştirme talebinde bulunamayacaktır.

Acentenin denkleştirme talep hakkının koşullarından birisi de, müvekkilin acente tarafından kazandırılan müşteri çevresinden sözleşmenin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde edecek olmasıdır. Acente tarafından kazandırılan müşteri çevresinden kasıt ise, acentenin çabası ile eski müşterileri işletmeye tekrar kazandırması veya yeni müşteriler bulması ve müvekkilin de bu müşteri çevresinden önemli menfaat elde etmesidir. Acentenin meydana getirmiş olduğu müşteri çevresinin yeni müşteri olup olmadığı hususu acente tarafından ispat edilecektir. Bu bağlamda acentenin faaliyetinin yeni müşteri kazanılmasında kısmen etkili olduğunun ispatı da yeterli kabul edilecektir.

Acentenin denkleştirme talep hakkının koşullarından bir diğeri de, acentenin ücret kaybına uğramasıdır. Acentenin bu kaybı, sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı acentenin oluşturmuş olduğu müşteri çevresi ile ticari ilişkilerine devam edecek olması ve dolayısıyla yapmış olduğu işlemlerden ücret kazanacak olmasıdır. Bir başka deyişle, acentenin ücret kaybı müvekkilin menfaatinin bir nevi karşılığını oluşturmaktadır.

Acentenin denkleştirme talep edebilmesinin son koşulu ise hakkaniyettir. Hakkaniyet, denkleştirme talep hakkının diğer koşulları gibi bağımsız, ancak diğer

koşullar ile birlikte olması gereken bir unsurdur. Hakkaniyet denetimi, kural olarak, müvekkilin menfaati ve acentenin kaybı oluştuktan sonra gerçekleşmektedir. O halde, önce denkleştirme talep hakkı koşullarından müvekkil menfaati ve acentenin kaybının gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılacak, bu koşullar gerçekleştikten sonra hakkaniyet incelemesi yapılabilecektir. Hakkaniyet denetimi, aynı zamanda acenteye verilecek karşılığın belirlenmesinde de önemli rol oynamaktadır.

Acentenin denkleştirme talep hakkı yukarıdaki anlatılanlar kapsamında doğduktan sonra acenteye ödenecek denkleştirme miktarı hesaplanacaktır. Denkleştirme miktarının hesaplanmasında uygulanacak metodlar noktasında kanunda bir açıklık bulunmamakta, kanunkoyucu sadece acenteye ödenecek karşılığın üst sınırını düzenlemektedir. Acenteye ödenecek denkleştirme bedelinin hesabında üç aşamalı bir işlem söz konusudur. İlk aşamada müvekkilin menfaati ortaya konacak, daha sonra ise acentenin kaybı hesaplanarak ham karşılık tespit edilebilecektir. Ham karşılık ise, müvekkilin menfaati ve acentenin kaybının tahmini olarak hesaplanmasını gerektirmektedir. Müvekkilin kazancı en az acentenin kaybı kadar olduğundan, hesaplanması nispeten daha kolay olan acentenin ücret kaybı tespit edilerek ham karşılık ortaya konabilecektir. Acentenin ücret kaybı hesaplanırken ise acenteye ödenen net ücret dikkate alınacaktır.

Ham karşılık hesaplandıktan sonra ortaya çıkan sonuç, hakkaniyet denetimine tabi tutulacaktır. Hakkaniyet denetiminin, soyut olarak yapılan hesaplamalardaki hataları düzeltme işlevi gören bir mekanizma olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hakkaniyet denetimi neticesinde acenteye ödenecek denkleştirme bedeli yükselip azalabileceği gibi ortadan da kalkabilecektir. Zira hakkaniyet, gerek denkleştirme talebinin varlığı gerekse karşılık bedelinin hesaplanmasında daima temel kriter durumundadır.

Hakkaniyet denetiminden geçmiş olan denkleştirme miktarına son olarak üst sınır uygulaması yapılacaktır. Üst sınır hesaplamasında acentenin beş yıllık kazancının yıllık ortalamasının tamamının değil, ancak somut olaya uygun belirli bir yüzdesi brüt kar olarak kabul edilerek denkleştirme bedelinin üst sınırının da bu rakam esas alarak uygulanması gerekmektedir. Bu yüzdenin ise, her somut olayda, acentenin fiilen elde ettiği ve o somut olayda geçerli olan kâr marjına göre belirlenmesi gerekmektedir.

Acente denkleştirme talep hakkından ileriye dönük olarak feragat edemeyecektir. Bu husus kanun koyucu tarafından denkleştirme talebinin vazgeçilmezliği olarak belirtilmiştir. Bu yasak, acentelik sözleşmesinin geçerli olduğu süre boyunca ekonomik olarak müvekkile bağımlı olan acentenin, müvekkilin zorlaması ile denkleştirme talebinden vazgeçmek zorunda kalmasını engellemektir. O halde, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra denkleştirme talebinden tamamen veya kısmen feragat edilmesi, hile düzeyinde olmamak şartı ile, geçerli olacaktır.

Tüm bu açıklamalarımız kapsamında acentenin denkleştirme talep hakkını düzenleyen TTK m.122 hükmü iki yönden eleştirilmeye açıktır. Bunlardan ilki, madde başlığı yerinde olarak “*denkleştirme istemi*” olarak düzenlenmişken, madde metninde geçen “*..acente müvekkilden uygun bir tazminat isteyebilir*” ifadesi, denkleştirmenin bir tazminat olmaması karşısında yerinde olmamıştır. Bu ifadenin “*...acente müvekkilden uygun bir karşılık talep edebilir*” şeklinde değiştirilmesi kanaatimizce daha uygun olacaktır.

Madde düzenlemesine getirilebilecek ikinci eleştiri ise, söz konusu hükmün kaynak metinlerde yer alan düzenlemesinde “*üçüncü bir kişinin acente yerine sözleşmeye dahil edilmesi hususunda anlaşma sağlandığı takdirde*” acentenin

denkleştirme talep edemeyeceğine ilişkin ifadeye TTK m. 122 metninde yer verilmemiş olmasıdır. Esasen, bu bir eksikliklerdir. Nitekim acente, yerine ikame olunan üçüncü kişiden menfaat sağlarken aynı şekilde müvekkilden de menfaat sağlayarak çifte kazanç elde edecektir. Bu durum hakkaniyete aykırı olacağından, yabancı hukuk sistemlerinde bulunan bu ifadenin TTK m. 122 metnine dâhil edilmesi kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA¹

Akipek, Jale/ Akıntürk, Turgut/ Ateş Karaman, Derya: Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku, 9. Baskı, C. 1 İstanbul 2012.

Akkan, Daniş Çiğdem: “*Acentelerin Komisyon (Ücret) Talep Etme Hakkı*”, İBD, Ekim 2007, s. 213-240.

Alışkan, Murat/Gençtürk, Muharrem: “*Acentenin Komisyon Hakkı*”, Bilgi Toplumunda Hukuk Ünal Tekinalp'e Armağan, İstanbul 2003, s. 19-62.

Altınok Ormancı, Pınar: “*Tek Satıcılık Sözleşmesinde Müşteri Tazminatı*”, AÜHFD., C. 58, S. 3, Ankara 2009, s. 452- 480 (“*Müşteri Tazminatı*”).

Altınok Ormancı, Pınar: Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Sebep Feshi, İstanbul 2011 (“*Fesih*”).

Arık, Kemal Fikret: “*Acentelik Sözleşmesi (Yeni İsviçre Tasarısına Göre)*”, Adalet Dergisi, S. 5, Mayıs 1948, s. 525-544.

Arkan, Sabih: 6335 sayılı Kanun’la Değişik Türk Ticaret Kanunu’na Göre Hazırlanmış Ticari İşletme Hukuku, B. 17, Ankara 2012, (“*Ticari İşletme*”).

Arkan, Sabih: “*6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu Açısından Acentenin Denkleştirme Talebinin Koşulları*”, Prof. Dr. Gürkan Çelebicin’a Armağan, Ankara 2011, s. 397-403 (“*Acente*”).

Arslanlı, Halil: Kara Ticareti Hukuku Dersleri, Umumi Hükümler, B. 3, İstanbul 1960.

Ayan, Özge: Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı, Ankara 2008 (“*Denkleştirme*”).

Ayan, Özge: “*6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun Acentelik Kısımında Getirdiği Yenilikler*”, DEUHFD, C. 12, S. 2, 2010, s. 79-120 (“*Acente*”).

Ayhan, Rıza/ Özdamar, Mehmet/ Çağlar, Hayrettin: Ticaret Hukuku Genel Esaslar, 5. Baskı, Ankara 2012.

---

¹ Aynı yazarın birden fazla eserinden faydalandığı durumlarda bu eserlerin tam adlarının yanı sıra kısaltılmış adlarına da yer verilmiştir. Tez içerisinde ilk atıftan sonra yapılan diğer atıflarda kısaltılmış ad kullanılmıştır.

- Berzek, Ayşe Nur: Ticaret Hukukunun Genel İlkeleri, 9. Baskı, İstanbul 2011.
- Birben, Erhan: “*Müvekkil Tacir ile Acentenin İşçileri Arasında Bir İş İlişkisi mevcut mudur?*”, DEUHFD, C. 9, S. 1, İzmir 2007, s. 53-63.
- Çeker, Mustafa: Yargıtay Kararları Işığında Sigorta Hukuku, 7. Baskı, Adana 2013.
- Dalamanlı, Lütfü/Tiryaki, Fuat: Türk Ticaret Hukuku, Ticari İşletme, Ankara 1979.
- Demir Gökyayla, Cemile: Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmesi, Ankara 2005.
- Doğanay, İsmail: Türk Ticaret Kanunu Şerhi, 4. Baskı, Ankara 2004.
- Domaniç, Hayri: Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C. 1, İstanbul 1990.
- Erdem, Ercüment: “*Tek Satıcılık Sözleşmesinde Denkleştirme Talebi*”, Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp’e Armağan, C. 1, İstanbul 2003, s. 93- 116.
- Eren, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, İstanbul 2012.
- Eriş, Gönen: Gerekçeli- Açıklamalı- İçtihatlı, 6335 Sayılı Kanunla Güncellenmiş Yeni TTK Hükümlerine Göre Ticari İşletme ve Şirketler, C. 1, Ankara 2013.
- Fehr, Konrad: Acentelik Mukavelesi Hakkında Yeni Federal Kanun, AÜHFD, C. 12, S. 3, Ankara 1955, s. 356-371.
- Franco, Nisim: “*Acentenin Ücret Hakkı (TTK.m.128-131)*”, Reha Poroy’a Armağan, İstanbul 1995, s. 164-174.
- Gürzumar, Osman Berat: Franchise Sözleşmeleri ve Bu Sözleşmelerin Temelini Oluşturan Sistemlerin Hukuken Korunması, İstanbul 1995.
- Hatemi, Hüseyin/Serozan, Rona/Arpacı, Abdülkadir: Borçlar Hukuku, Özel Bölüm, İstanbul 1992.
- İmregün, Oğuz: Kara Ticaret Hukuku Dersleri, 13. Bası, Ankara 2005.
- İşgüzar, Hasan: Tek Satıcılık Sözleşmesi, Ankara 1989.
- Karahan, Sami: Ticari İşletme Hukuku, 23. Baskı, Konya 2012.
- Karasu, Rauf: “*Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Acentenin Denkleştirme Talebi*”, AÜHFD, C. 57, S. 4, Ankara 2008, s. 283-318.
- Karayalçın, Yaşar: Ticaret Hukuku Dersleri, C. 3, Giriş, Ticari İşletme, Ankara 1973.

Kaya, Arslan: Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Birinci Kitap Ticari İşletme, Yedinci Kısım Acentelik, (TTK m.102-123), İstanbul 2013.

Kaya, Mustafa İsmail: “*Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’na Göre Acentenin Ücrete Hak Kazandığı Haller ve Ücrete Hak Kazanma Zamanı*”, BTHAE, C. XXIV, S. 4 Aralık 2008, s. 112-136.

Kayıhan, Şaban: Yeni TTK ve TBK Işığında Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi, 4. Bası, Ankara 2011.

Kender, Rayegan: Türkiye’de Hususi Sigorta Hukuku, 12. Baskı, İstanbul 2013.

Kılıçoğlu, Ahmet M.: Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Yeni Borçlar Kanunu’na Göre Hazırlanmış, 17. Bası, Ankara 2013.

Kınacı, Naci: “*Acentenin Komisyon İsteme Hakkı*”, AD, Eylül-Ekim 1961, C. 52, S. 9-10, s. 946-958.

Kınacıoğlu, Naci: Acente ve Acentelik Sözleşmesi, Ankara 1963.

Kırca, Çiğdem: Franchise Sözleşmesi, Ankara 1997.

Kubilay, Huriye: “*Sigorta Acentelerinin Hakları*”, Ege Sigorta Acenteleri Derneği Dergisi, S. 16, C. 2, Nisan 2004, s. 50-52

Kubilay, Huriye/ Göksoy, Yaşar Can/Ayan, Özge/ Yıldırım, Ali Haydar: Türk Ticaret Kanunu, Ticari İşletme, C. 1, İstanbul, 2004.

Mimaroğlu, S. Kemal: Ticaret Hukuku, C. 1, İşletme Hukuku, B. 3, Ankara 1978.

Moroğlu, Erdoğan: Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ile Yürürlük ve Uygulama Kanunu Tasarısı Taslağı, 7. Baskı, Ankara 2012.

Oğuzman, M., Kemal/Seliçi, Özer/Özdemir, Saibe Oktay: Eşya Hukuku, 15. Bası, İstanbul, 2012.

Oğuzman, M., Kemal/Öz, M. Turgut: Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 11. Baskı, İstanbul 2013.

Öçal, Akar: “*Acentanın Müşteri Tazminatı İsteme Hakkı (İsviçre Federal Mahkemesi Kararı)*”, ESADER, C. II, S. 1, 1984 s. 197-204.

Poroy, Reha/Yasaman, Hamdi: Ticari İşletme Hukuku, 14. Baskı, İstanbul 2012.

Reva, Zeynep: “*Acente Portföy Tazminatı ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısındaki Yeri*”, Sigorta Araştırmaları Dergisi, S. 2, Ankara 2006, s. 219- 244.

Seliçi, Özer: Borçlar Kanununa Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, İstanbul 1976.

Şenocak, Kemal: “Avrupa Birliği Sigorta Aracıları Direktifi (2002/92/CE)”, Prof. Dr. Ergon A. Çetingil ve Prof. Dr. Rayegan Kender’e Armağan, İstanbul, 2007, s. 1055-1089.

Sopacı, Birgül: “Sigorta Acentesinin Portföy Akçesi Talebi”, Prof. Dr. Fahiman Tekil’in Anısına Armağan, İstanbul 2003, s. 439-460.

Tandoğan, Haluk: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, C. 1, Ankara 1982 (“Borçlar Hukuku”).

Tandoğan, Haluk: “Tek Satıcılık Sözleşmesi”, BATİDER, 1982, C. XI, S. 4, s. 1 (“Tek Satıcılık”).

Tekinalp, Gülören: Acente Sözleşmesine Uygulanan Kanunlar İhtilafı Kuralı, BTHAE, İstanbul 1972.

Tekinay, Selahattin Sulhi/Akman, Sermet/Burcuoğlu, Haluk/Altop, Atilla: Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 7. Bası, İstanbul 1993.

Teoman, Ömer: “Tek Satıcılık- Portföy Tazminatı”, Yaşayan Ticaret Hukuku, C. 1, Hukuki Mütalaalar, Kitap 11, İstanbul 2004, s. 51- 59.

Topçuoğlu, Metin: Rekabet Hukuku Açısından Acentelik ve Dağıtım Sözleşmeleri, Ankara 2006.

Tunçomağ, Kenan: Türk Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, C. 2, 3. Baskı, İstanbul 1977 (“Özel Hükümler”).

Tunçomağ, Kenan: Türk Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, C, I, 6. Baskı, İstanbul 1976 (“Genel Hükümler”).

Ulaş, Işıl: “Uygulamacı Gözü İle Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’na Bakış”, BATİDER, C. XXIII, S. 2, Aralık 2005, s. 190-210.

Yasaman, Hamdi: “Tek Yetkili Satıcı”, 40. Yılında Türk Ticaret Kanunu, Birinci Kitap, İstanbul 1997 (“Tek Yetkili Satıcı”), s. 38-44.

Yasaman, Hamdi: Marka Hukuku, 556 Sayılı KHK Şerhi, İstanbul 2004. (“Marka”).

Yavuz, Cevdet: Türk Borçlar Hukuku Dersleri, Özel Hükümler, 11. Baskı, İstanbul 2012.

Zevkliler, Aydın/ Gökyayla, K. Emre: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 12. Baskı, Ankara 2013.

“Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Hakkında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı’na Hazırlanan Görüş”, BTHAE, C. XXIII, S. 2, Aralık 2005, s. 213- 348.

Yabancı Kaynaklar:

Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus: Handelsgesetzbuch, 32. Auflage, München 2006.
Demisch, Karl –Dieter: Die Kundschaftsentsschadigung des Agenten, München 1968.

Canaris, Claus- Wilhelm: Handelsrecht, München 2006.

Enshaler, Jürgen: Gemeinschaftskommentar zum Handelsgesetzbuch mit UN Kaufrecht, 7. Auflage, Luchterhand 2007.

Herbert, Manfred: "Neues zum Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters", BB 1997, Helf 26, s. 1317 .

Küstner, Wolfram/Thume, Karl- Heinz: Handbuch des gesamten Aubendienstrechts, Band 2, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, 7. Auflage, Heidelberg 2003.

Lettle, Tobias: Handelsrecht, München 2007.

Martinek, Michael/Semler, Franz-Jörg/Habermeier, Stefan: Handbuch des Vertriebsrechts, München 2003.

Neuburger, August/Gaa, Lothar: Ausgleichsanspruch und Pensionsanspruch des Handelsvertreters, BB 1968 Beil. 10.

Oetker, Harmut: Handelsrecht, 5. Auflage, Berlin 2007.

Schmidt, Karsten: Handelsrecht, 5. Auflage, Köln- Berlin- Bonn- München 1999.

Ulmer, Peter: Kündigungsschranken im Handelsund Gesellschaftsrecht, FS. Für Philip Möhring, München 1975.

Semler, Franz-Jörg: Handelsvertreter und Vertragshandlerrecht, Munich 1988.

İnternet Kaynakları:

http://www.gesetze-im-internet.de/hgb/_89b.html, 15.08.2013.

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31986L0653:EN:HTML>, 15.08.2013.

<http://www.kazanci.com.tr>, 15.08.2013.

<http://www.steuertipps.de/lexikon/b/bausparkassenvertreter>, 19.09.2013.

<http://www.tbmm.gov.tr>, 15.08.2013.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Soyisim, İsim : SAYGILI, Serkan
Uyruk : Türk
Doğum Tarihi ve Yeri: 08.12.1985, Kırıkkale
Medeni Durum : Bekar
Telefon :0533 623 92 51
E-posta : av.sesa@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Okul	Mezuniyet Yılı
Yüksek lisans	Çankaya Üniversitesi	2013
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi	2007
Lise	Kırıkkale Süleyman Demirel Süper Lisesi	2002

İŞ TECRÜBESİ

Year	Place	Enrollment
2011- Halen	YükselKarkınKüçük Avukatlık Ortaklığı	Avukat
2010-2011	Karaman&Özcan Hukuk Bürosu	Avukat

YABANCI DİLLER

İleri düzeyde İngilizce

HOBİLER

Futbol, kitap okumak, seyahat etmek, spor yapmak, tiyatro